

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЯНЕВСЬКИЙ ВЯЧЕСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 373.3:37.015.31:793.3

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ХОРЕОГРАФІЇ**

спеціальність – 011 Освітні, педагогічні науки

галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD).

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

В. О. Яневський

Науковий керівник: Султанова Наталя Вікторівна, доктор педагогічних наук,
доцент

Миколаїв – 2026

АНОТАЦІЯ

Яневський В. О. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. – Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, Миколаїв, 2026.

Актуальність дослідження зумовлена сучасними соціально-економічними, політичними та культурними змінами, що відбуваються в Україні та світі, які актуалізують проблему розвитку особистості дитини у всіх її аспектах. В умовах модернізації освітньої системи особливого значення набуває формування культурної компетентності, розвиток творчих здібностей та здатності до естетичного самовираження особистості. Естетична культура виступає важливою складовою гармонійного розвитку особистості, оскільки забезпечує формування емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, розвиток художнього мислення та здатності до творчої діяльності.

Сучасні нормативно-правові документи у сфері освіти України визначають формування культурної компетентності, розвиток творчих здібностей та естетичного досвіду учнів як одне з пріоритетних завдань освітнього процесу. У цьому контексті особливого значення набуває мистецька діяльність, зокрема хореографія, яка поєднує рух, музику та художньо-образний зміст і сприяє розвитку емоційної чутливості, образного мислення та творчої самореалізації молодших школярів.

Проблема формування естетичної культури молодших школярів має міждисциплінарний характер і перебуває у полі зору філософії, естетики, психології, педагогіки та мистецької освіти. Водночас, попри наявність значного доробку й наукових напрацювань, проблема формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії ще

не набула цілісного теоретичного й методичного обґрунтування, що зумовлено, на нашу думку, низкою суперечностей:

- між соціальним запитом суспільства на формування естетично розвиненої, творчої особистості молодшого школяра та недостатнім використанням потенціалу хореографії в освітньому процесі початкової школи;
- між значними можливостями хореографічної діяльності у формуванні естетичної культури учнів і недостатнім науково-методичним забезпеченням цього процесу в закладах загальної середньої освіти;
- між природною потребою дітей молодшого шкільного віку у руховій, творчій і емоційно насиченій діяльності та обмеженим використанням хореографії як засобу естетичного розвитку в освітньому процесі;
- між потенціалом інтеграції мистецької та рухової діяльності у формуванні естетичної культури та недостатньою розробленістю педагогічних умов і технологій її реалізації в умовах початкової школи.

Отже, формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії є складною педагогічною проблемою, що потребує комплексного теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки ефективних педагогічних умов її реалізації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* запропоновано розв'язання проблеми формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії; *визначено* сутність і структуру досліджуваного феномену в єдності когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного компонентів, інтеграція яких забезпечує цілісний розвиток особистості у процесі хореографічної діяльності; *теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови* формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії, а саме: збагачення змісту хореографічної діяльності емоційно-естетичними смислами та художніми образами; створення креативно-імпровізаційного

освітнього середовища, що стимулює творчу активність і естетичне самовираження учнів; розвиток професійно-методичної готовності вчителя до організації естетико-виховної діяльності; *розроблено та науково обґрунтовано модель* формування естетичної культури молодших школярів, що охоплює теоретико-концептуальний, програмно-методичний і діагностико-результативний блоки та забезпечує цілісність педагогічного процесу; *визначено критерії* (когнітивно-гносеологічний, аксіологічно-емоційний, естетично-діяльнісний), *показники* та схарактеризовано *рівні* (рецептивно-відтворювальний, продуктивно-інтерпретаційний, творчо-аксіологічний) сформованості естетичної культури молодших школярів. *Уточнено* зміст поняття «естетична культура молодшого школяра», яке розглядається як інтегральне особистісне утворення, що характеризує здатність дитини до естетичного сприймання, емоційного переживання, оцінювання й творчого відтворення явищ дійсності та мистецтва у процесі художньо-рухової діяльності; *дістали подальшого розвитку* форми, методи та прийоми хореографічного навчання як засобу естетичного розвитку молодших школярів, зокрема художньо-рухова імпровізація, створення танцювальних етюдів, образно-асоціативні вправи, колективні та парні форми діяльності, методи емоційної актуалізації та рефлексивного оцінювання, а також положення щодо педагогічного потенціалу хореографічного мистецтва як засобу формування естетичної культури молодших школярів, що полягає у забезпеченні єдності емоційного переживання, художньо-образного мислення та творчого самовираження у процесі рухової діяльності.

Практичне значення одержаних результатів дослідження визначається розробкою методики формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії, що передбачає поетапну організацію навчально-творчої діяльності та ґрунтується на використанні художньо-рухової імпровізації, образно-асоціативного моделювання руху, створення танцювальних міні-композицій,

музично-рухового переживання художнього образу, колективних і парних форм взаємодії; а також спецкурсом «Естетична культура особистості: шляхи формування» з метою підвищення рівня естетичної освіченості учнів. Науково-методичні напрацювання та прикладний потенціал дослідження полягає у можливості їхньої інтеграції у фахову підготовку студентів педагогічних та мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти. Викладені у роботі висновки та дидактичні напрацювання можуть бути використані в практиці естетичного саморозвитку учнів та гуртковій роботі, у процесі підвищення кваліфікації вчителів, а також слугувати джерельною базою для подальших наукових розвідок здобувачів різного рівня вищої освіти відповідного профілю підготовки.

Результати дисертаційної роботи впроваджено в освітній процес Новомар'їнського ліцею Новомар'їнської сільської ради (протокол № 2 від 29.05.2025), Херсонського Таврійського ліцею Херсонської міської ради (протокол №12 від 02.06.2025), Миколаївської гімназії № 31 Миколаївської області Миколаївської міської ради (протокол № 6 від 06.06.2025), приватного ліцею «Інвентор» Київської міської ради (протокол № 9 від 13.06.2025), Херсонського державного університету (протокол № 11 від 02.06.2025).

На констатувальному етапі педагогічного експерименту визначено вихідний рівень сформованості естетичної культури молодших школярів за когнітивно-гносеологічним, аксіологічно-емоційним та естетично-діяльнісним критеріями. Встановлено недостатній рівень її розвитку в більшості учнів, що проявлявся у фрагментарності естетичних знань, обмеженості емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва руху та недостатній сформованості навичок творчого самовираження. Виявлено проблеми освітньої практики, зокрема недостатню інтеграцію хореографічної діяльності в процес естетичного розвитку та обмежене використання імпровізаційних методів, що підтвердило необхідність розроблення педагогічної системи формування естетичної культури учнів.

На формувальному етапі реалізовано педагогічну систему формування естетичної культури молодших школярів, що ґрунтується на збагаченні змісту хореографічної діяльності емоційно-естетичними смислами, створенні креативно-імпровізаційного середовища та підвищенні професійно-методичної готовності педагога. Її впровадження забезпечило позитивний вплив на всі структурні компоненти естетичної культури, що проявилось у зростанні емоційної чутливості, творчої активності учнів та розвитку здатності до художнього самовираження.

На контрольному етапі здійснено порівняльний аналіз результатів у контрольній та експериментальній групах. Встановлено позитивну динаміку рівнів сформованості естетичної культури учнів експериментальної групи, тоді як у контрольній групі зміни були незначними. Достовірність отриманих результатів підтверджено методами математичної статистики.

Результати експериментального дослідження підтвердили гіпотезу про ефективність запропонованої педагогічної системи та доцільність реалізації визначених педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії.

Ключові слова: естетична культура, молодші школярі, хореографія, педагогічні умови, художньо-творча діяльність, естетичний розвиток, творчість, мистецька діяльність, освітній процес, початкова школа, художньо-рухова діяльність.

ABSTRACT

Yanevskyi V. O. Formation of aesthetic culture of primary schoolchildren in the process of choreographic training. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 011 Educational and Pedagogical Sciences. – Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv, 2026.

The relevance of the research is determined by modern socio-economic, political and cultural transformations taking place in Ukraine and worldwide, which actualize the problem of comprehensive personal development of children. In the context of modernization of the educational system, particular importance is attached to the formation of cultural competence, development of creative abilities and the ability for aesthetic self-expression. Aesthetic culture is considered an essential component of harmonious personality development, as it ensures the formation of emotional and value-based attitudes toward art, development of artistic thinking and creative activity.

Modern regulatory and legal documents in the field of education in Ukraine define the formation of cultural competence, development of creative abilities and aesthetic experience of students as one of the priority tasks of the educational process. In this regard, artistic activity, particularly choreography, gains special significance, as it integrates movement, music and artistic imagery and contributes to the development of emotional sensitivity, figurative thinking and creative self-realization of primary schoolchildren.

The problem of forming aesthetic culture of primary schoolchildren has an interdisciplinary character and is studied within philosophy, aesthetics, psychology, pedagogy and art education. However, despite considerable scientific achievements, the issue of forming aesthetic culture of primary schoolchildren in the process of choreographic training has not yet obtained sufficient theoretical and methodological substantiation, which, in our opinion, is caused by a number of contradictions:

- between the social demand for forming an aesthetically developed and creative personality of a primary schoolchild and insufficient use of the potential of choreography in the educational process of primary school;
- between the significant possibilities of choreographic activity in forming students' aesthetic culture and insufficient scientific and methodological support of this process in general secondary education institutions;
- between the natural need of primary schoolchildren for movement-based, creative and emotionally rich activities and limited use of choreography as a means of aesthetic development in the educational process;
- between the potential of integrating artistic and movement activities in forming aesthetic culture and insufficient development of pedagogical conditions and technologies for its implementation in primary school.

Thus, the formation of aesthetic culture of primary schoolchildren in the process of choreographic training is a complex pedagogical problem that requires comprehensive theoretical substantiation and experimental verification of effective pedagogical conditions for its implementation.

Scientific novelty of the obtained results lies in the fact that for the first time, a solution to the problem of forming the aesthetic culture of primary school students during choreography classes has been proposed; the essence and structure of the studied phenomenon have been defined as a unity of cognitive-gnosiological, axiological-emotional, and aesthetic-activity components, the integration of which ensures the holistic development of the individual during choreographic activity; pedagogical conditions for forming the aesthetic culture of primary school students in choreography classes have been theoretically substantiated and experimentally verified, namely: enriching the content of choreographic activity with emotional-aesthetic meanings and artistic images; creating a creative-improvisational educational environment that stimulates students' creative activity and aesthetic self-expression; developing the teacher's professional-methodological readiness to organize aesthetic and educational activities; a model for forming the aesthetic culture of primary school students has

been developed and scientifically substantiated, encompassing theoretical-conceptual, program-methodological, and diagnostic-resultative blocks, ensuring the integrity of the pedagogical process; the criteria (cognitive-gnosiological, axiological-emotional, aesthetic-activity) and indicators have been determined, and the levels (receptive-reproductive, productive-interpretative, creative-axiological) of primary school students' aesthetic culture formation have been characterized.

The definition of the concept «aesthetic culture of a primary school student» has been refined and is viewed as an integral personal construct characterizing the child's capacity for aesthetic perception, emotional experience, evaluation, and creative reproduction of reality and art phenomena during artistic-motor activity; the forms, methods, and techniques of choreographic instruction as a means of aesthetic development for primary school students have been further developed, including artistic-motor improvisation, the creation of dance etudes, figurative-associative exercises, collective and pair forms of activity, methods of emotional actualization, and reflexive evaluation; furthermore, provisions regarding the pedagogical potential of choreographic art as a tool for forming the aesthetic culture of primary school students have been further developed, emphasizing the unity of emotional experience, artistic-figurative thinking, and creative self-expression during motor activity.

The practical significance of the research results is determined by the development of a methodology for forming the aesthetic culture of primary school students during choreography classes, which involves the phased organization of educational and creative activities and is based on the use of artistic-motor improvisation, figurative-associative movement modeling, the creation of mini-dance compositions, musical-motor experiencing of an artistic image, and collective and pair forms of interaction; as well as a special course titled "Aesthetic Culture of the Individual: Ways of Formation" aimed at increasing the level of students' aesthetic education. The scientific-methodological findings and the applied potential of the research lie in the possibility of their integration into the professional training of students in pedagogical and art specialties at higher

education institutions. The conclusions and didactic developments presented in the work can be utilized in the practice of students' aesthetic self-development, in the process of teacher professional development, and serve as a source base for further scientific research by students and researchers of various levels in the relevant field of study.

The experimental base of the research included general secondary education institutions, namely: Novomariinskyi Lyceum of the Novomariinska Village Council, Kherson Tavriiskyi Lyceum of the Kherson City Council, Mykolaiv Gymnasium No. 31 of the Mykolaiv City Council, and the private lyceum "Inventor" of the Kyiv City Council.

At the ascertaining stage of the pedagogical experiment, the initial level of formation of aesthetic culture of primary schoolchildren was determined according to cognitive-gnoseological, axiological-emotional and aesthetic-activity criteria. An insufficient level of its development was identified in most students, which manifested itself in fragmented aesthetic knowledge, limited emotional and value-based attitude toward the art of movement, and insufficiently developed skills of creative self-expression. Problems in educational practice were revealed, particularly insufficient integration of choreographic activity into the process of aesthetic development and limited use of improvisational methods, which confirmed the necessity of developing a pedagogical system for forming students' aesthetic culture.

At the formative stage, a pedagogical system for forming aesthetic culture of primary schoolchildren was implemented, based on enrichment of choreographic activity content with emotional and aesthetic meanings, creation of a creative improvisational environment and improvement of teachers' professional and methodological readiness. Its implementation ensured a positive influence on all structural components of aesthetic culture, which was manifested in increased emotional sensitivity, creative activity of students and development of their ability for artistic self-expression.

At the control stage, a comparative analysis of results obtained in the control

and experimental groups was conducted. A positive dynamics of levels of aesthetic culture formation in the experimental group was identified, whereas only minor changes were observed in the control group. The reliability of the obtained results was confirmed using methods of mathematical statistics.

The results of the experimental research confirmed the hypothesis about the effectiveness of the proposed pedagogical system and the feasibility of implementing the defined pedagogical conditions for forming aesthetic culture of primary schoolchildren in the process of choreographic training.

Keywords: aesthetic culture, primary schoolchildren, choreography, pedagogical conditions, artistic and creative activity, aesthetic development, creativity, artistic activity, educational process, artistic movement activity.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані наукові результати дисертації

1. Яневський В. О. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2024. Вип. 102. С. 105–108. Фахове видання України Категорії Б. DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.102.22>
2. Султанова Н. В., Яневський В. О. Педагогічні умови формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 15. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14996140> Фахове видання України Категорії Б. (Особистий внесок: у статті виокремлено та схарактеризовано педагогічні умови формування естетичної культури учнів початкової школи).
3. Яневський В. О. Естетична культура як предмет наукових досліджень. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2024. Вип. 98. С. 132–136. Фахове видання України Категорії Б. DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.98.27>
4. Яневський В. О. Теоретичні засади та практичне впровадження педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів засобами хореографії. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*. 2025. № 8. С. 181–185. Фахове видання України Категорії Б. DOI: <https://doi.org/10.32782/ped-uzhnu/2025-8-30>
5. Яневський В. О. Діагностика рівня сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 7 (53). С. 1095–1103. Фахове видання України Категорії Б. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7\(53\)-1095-1103](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7(53)-1095-1103)

6. Яневський В. О. Методика формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Перспективи та інновації науки*. 2026. № 1 (59). С. 1095–1103. Фахове видання України Категорії Б. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1\(59\)-1924-1933](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-1924-1933)

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Яневський В. О. Естетична культура молодших школярів: сутність та структура. *Colloquium-journal*. 2025. № 38 (231). С. 41–43. DOI: <https://colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2025/01/Colloquium-journal-2025-231-1.pdf>

8. Яневський В. О. Хореографічна педагогіка крізь призму сьогодення. *Colloquium-journal*. 2023. № 28 (187). С. 18–20. DOI: <https://cyberleninka.ru/article/n/horeografichna-pedagogika-kriz-prizmu-sogodennya>

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Яневський В. О. Підготовка вчителя хореографії до атестації в закладах загальної середньої освіти в контексті Нової української школи. *Формування професіоналізму фахівця: виклики сьогодення*: зб. наук. ст. за матеріалами XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (21–22 квітня 2023 р., м. Переяслав). Переяслав : Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2023. С. 186–188. DOI: <https://drive.google.com/file/d/1u4TNTAXp3aMbt1Xb8dRD6USrqhMq8T9b/view?usp=sharing>

10. Яневський В. О. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Орликівські читання – 2024*: матеріали наук.-практ. конф. (17 квітня 2024 р., м. Миколаїв). Миколаїв, 2024. С. 212–215. DOI: <https://mku.edu.ua/wp-content/uploads/2024/07/Zbirnyk-Orlykivski-chytannya-2024.pdf>

11. Яневський В. О. Формування естетичної культури особистості. *The XVII International scientific and practical conference «Students and teachers of universities: learning trends»* (December 23–25, 2024, Zaragoza, Spain). 2024.

С. 158–161. DOI: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2024/12/STUDENTS-AND-TEACHERS-OF-UNIVERSITIES-LEARNING-TRENDS.pdf>

12. Яневський В. О. Метод моделювання у педагогічних дослідженнях. *Актуальні питання розвитку освіти та управління освітніми закладами: матеріали Другої регіональної наук.-практ. конф. молодих науковців* (30 січня 2025 р., м. Херсон). Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2025. С. 276–278. DOI: <https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6eaaf0fa-c643-42c3-bdd9-a57f250c1cd1/content>

13. Яневський В. О. Естетичне виховання в початковій школі: традиції та інноваційні підходи. *Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві в умовах воєнного стану: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф.* (16 травня 2025 р., м. Миколаїв). Миколаїв : Іліон, 2025. С. 287–290. DOI: http://www.mmirl.edu.ua/images/09.06.2025/10.06/Zbrnik-tez-konferenc---2025_A5.pdf

14. Яневський В. О. Проблема формування естетичної культури у молодшому шкільному віці. *Актуальні питання теорії та практики медсестринства, громадського здоров'я та психології в умовах сучасності: зб. матеріалів І Наук. читань* (28 лютого 2025 р., м. Миколаїв). Миколаїв : ПВНЗ «МПУ», 2025. С. 141–143. DOI: <https://surl.li/oytuco>

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

15. Яневський В. О. Навчальні заняття з хореографії як засіб розвитку естетичних почуттів і художнього смаку молодших школярів. *Особистість і соціум (до 100-річчя з дня народження професора Євгена Петухова): матеріали Всеукр. пед. читань* (23–24 жовтня 2025 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2025. С. 128–130. DOI: <https://drive.google.com/file/d/1SnQrTNzWiWs1HEvDir0PewRtd4-ypPC1/view?usp=sharing>

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ХОРЕОГРАФІЇ	26
1.1. Естетична культура як предмет наукових досліджень	26
1.2. Структура та компоненти естетичної культури молодших школярів	43
1.3. Педагогічний потенціал хореографічного мистецтва у формуванні естетичної культури молодших школярів	64
Висновки до розділу 1	79
РОЗДІЛ 2 ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ХОРЕОГРАФІЇ	82
2.1. Критерії, показники та рівні сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії	82
2.2. Діагностика стану сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії	95
2.3. Педагогічні умови формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії	125
Висновки до розділу 2	142
РОЗДІЛ 3 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ХОРЕОГРАФІЇ	145
3.1. Модель реалізації педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії	145
3.2. Методика та зміст формувального етапу експерименту ...	162
3.3. Результати експериментального дослідження: науково-методична інтерпретація	182
Висновки до розділу 3	196
ВИСНОВКИ	198
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	204
ДОДАТКИ	220

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціально-економічні, політичні та культурні зміни в Україні наголошують на актуальності проблеми розвитку дитячої особистості у всіх її аспектах. В шкільному контексті однією з важливих цілей стає формування естетичної культури. Ця культура не лише виконує роль виховної та пізнавальної складових, але й надає дітям основу для подальшого культурного самовдосконалення протягом їхнього життя.

В сучасних умовах трансформації суспільства та зростаючого впливу глобалізаційних процесів актуальність вивчення культури особистості набуває ключового значення. Україна, як країна з культурним розмаїттям, багатовіковою історією й унікальною спадщиною, знаходиться на розломі традиційних цінностей та сучасних викликів. Вивчення культури особистості є ключовим фактором для розуміння та їхнього подолання. Спостерігається зростання міжкультурних взаємодій із світом, що підкреслює потребу в культурній компетентності. Вивчення культури особистості надає можливість глибше осмислити свої коріння, цінності та традиції, що в свою чергу допомагає зміцнити національну ідентичність.

Актуальність проблеми формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії зумовлюється сучасними нормативно-правовими орієнтирами розвитку освіти в Україні, які визначають пріоритети гармонійного розвитку особистості, її творчого самовираження та культурної ідентичності тощо.

Згідно із Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами), метою освіти є всебічний розвиток особистості, формування її культурних і духовних якостей та здатності до творчої самореалізації [36]. У Законі України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX (зі змінами) акцентовано на формуванні культурної компетентності, розвитку творчих здібностей і здатності до самовираження учнів [37].

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, мистецька освітня галузь спрямована на формування емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, розвиток художнього мислення та творчого самовираження, у тому числі засобами руху і танцю [75]. Наступність цих положень забезпечується Державним стандартом базової середньої освіти, який передбачає розвиток мистецької компетентності та здатності до художньо-творчої діяльності [76].

Концептуальні засади модернізації освіти відображено у Концепції «Нова українська школа», де підкреслюється значення мистецької діяльності для розвитку креативності та емоційного інтелекту учнів [82]. Практичну реалізацію цих підходів забезпечує Професійний стандарт учителя, що передбачає здатність педагога організовувати художньо-творчу діяльність учнів і формувати їхній естетичний досвід [65].

Крім того, сучасні підходи узгоджуються з європейськими рекомендаціями щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя [133], де культурна обізнаність і самовираження визначаються як одна з ключових компетентностей.

Водночас теоретико-методологічне значення для дослідження має Концепція художньо-естетичного виховання дітей та молоді, у якій розкрито сутність естетичної культури особистості та роль мистецтва, зокрема хореографії, у її формуванні [66].

Отже, аналіз сучасних нормативно-правових і програмних документів засвідчує, що формування естетичної культури молодших школярів у процесі хореографічної діяльності відповідає стратегічним напрямам розвитку освіти України, забезпечує реалізацію компетентнісного підходу та сприяє розвитку творчої, емоційно чутливої й культурно свідомої особистості.

Проблема формування естетичної культури особистості має міждисциплінарний характер і перебуває у полі зору філософії, естетики, психології, педагогіки та мистецької освіти. У філософсько-естетичному вимірі теоретичні засади осмислення культури, естетичної свідомості,

цінностей і духовного розвитку особистості відображено у працях Л. Левчук, О. Оніщенко, В. Панченка, В. Петрушенка, В. Савельєва, І. Сурмай, В. Шинкарука, у яких естетична культура постає як складне інтегративне утворення, що пов'язане зі здатністю особистості до естетичного сприймання, оцінювання й творчого освоєння дійсності.

У педагогічному дискурсі сутність естетичної культури, її місце у структурі особистісного розвитку та виховному процесі розкрито у працях В. Бутенка, І. Зязюна, О. Комаровської, Л. Масол, Н. Миропольської, О. Пташук, А. Рацул, О. Рудницької, Г. Шевченко, О. Шевнюк, у яких акцентовано на взаємозв'язку естетичного досвіду, духовного становлення особистості та художньо-творчої діяльності школярів.

Психолого-педагогічні засади формування особистості та її ціннісно-емоційної сфери висвітлено у дослідженнях І. Беха, Н. Бібік, О. Матвієнко, О. Петрук, О. Савченко, Л. Семеновської, Л. Ярошук, де обґрунтовано значення особистісно орієнтованого підходу, педагогічної взаємодії та врахування вікових особливостей молодших школярів у виховному процесі. Теоретичні й методичні аспекти естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку розкрито у працях Л. Артемової, Г. Бійчук, Н. Ганоцької, Т. Голінської, Н. Казьмірчук, С. Мальова, Н. Миропольської, О. Руснак, А. Сердюк, Л. Семіч, Л. Серих, Н. Стасюк, М. Федорової, у яких підкреслено роль художньо-творчої діяльності, естетичного сприймання, емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та міжмистецької взаємодії у розвитку дитини.

Вагомим орієнтиром для нашого дослідження мають наукові розвідки, присвячені мистецькій і хореографічній освіті, зокрема Г. Березової, Г. Бігус, Л. Бондаренко, Ю. Гончаренко, О. Косаковської, К. Піліпшиної, Л. Савчина, М. Ткаченко, В. Тодорової, А. Шевчук, у яких обґрунтовано виховний, розвивальний та естетико-формувальний потенціал хореографії, її вплив на розвиток естетичних почуттів, художнього сприймання, творчої самореалізації та емоційної чутливості молодших школярів.

Водночас, попри наявність значного доробку й наукових напрацювань, проблема формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії ще не набула цілісного теоретичного й методичного обґрунтування, що зумовлено, на нашу думку, низкою *суперечностей*:

- між соціальним запитом суспільства на формування естетично розвиненої, творчої особистості молодшого школяра та недостатнім використанням потенціалу хореографії в освітньому процесі початкової школи;

- між значними можливостями хореографічної діяльності у формуванні естетичної культури учнів і недостатнім науково-методичним забезпеченням цього процесу в закладах загальної середньої освіти;

- між природною потребою дітей молодшого шкільного віку у руховій, творчій і емоційно насиченій діяльності та обмеженим використанням хореографії як засобу естетичного розвитку в освітньому процесі;

- між потенціалом інтеграції мистецької та рухової діяльності у формуванні естетичної культури та недостатньою розробленістю педагогічних умов й технологій її реалізації в умовах початкової школи.

Актуальність окресленої проблеми дослідження та недостатній рівень її теоретичної й методичної репрезентативності у науковому дискурсі зумовили вибір теми дисертаційної роботи **«Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять з хореографії»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова «Теоретико-методологічні засади особистісно-професійного розвитку сучасного фахівця в умовах діджиталізації та диверсифікації освіти» (державний реєстраційний номер 0124U004701).

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (протокол № 15 від 20.02.2023 року).

Мета дослідження полягає у виокремленні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці результативності педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять з хореографії.

Відповідно до мети дослідження, виділено такі **завдання**:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури з'ясувати стан досліджуваної проблеми, уточнити сутність та зміст поняття «естетична культура молодшого школяра», визначити його структуру.
2. Розкрити педагогічний потенціал хореографічного мистецтва у формуванні естетичної культури учнів початкових класів.
3. Визначити критерії, показники сформованості естетичної культури молодших школярів та схарактеризувати її рівні.
4. Науково обґрунтувати педагогічні умови та модель формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії та експериментально перевірити їхню ефективність.

Об'єкт дослідження – формування естетичної культури молодших школярів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії буде ефективним, якщо забезпечити комплексне впровадження таких педагогічних умов: збагачення змісту хореографічної діяльності емоційно-естетичними смислами та художніми образами; створення креативно-імпровізаційного освітнього середовища, що стимулює творчу

активність і естетичне самовираження учнів; розвиток професійно-методичної готовності вчителя до організації естетико-виховної діяльності.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі, з метою забезпечення розв'язання поставлених завдань та формування достовірності висновків, використовувався наступний комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження: *теоретичні*: аналіз психолого-педагогічної, мистецтвознавчої літератури з метою з'ясування стану та перспектив досліджуваної проблеми; синтез, узагальнення, що дало змогу теоретично вивчити наукову проблему, сформувані базовий понятійно-термінологічний апарат; порівняння, абстрагування й конкретизація – для обґрунтування сутності формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять з хореографії; моделювання – для розробки експериментальної моделі формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять з хореографії; *емпіричні*: діагностичні (анкетування, бесіда, тестування) – для оцінки рівнів сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять з хореографії; педагогічний експеримент, власний педагогічний досвід – для впровадження моделі формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять з хореографії у реальний навчальний процес й перевірки її результативності; *методи математичної статистики* – для кількісного й якісного аналізу результатів педагогічного експерименту та встановлення наукової достовірності отриманих результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* запропоновано розв'язання проблеми формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії; *визначено* сутність і структуру досліджуваного феномену в єдності когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного компонентів, інтеграція яких забезпечує цілісний розвиток особистості у процесі хореографічної діяльності; *теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови* формування естетичної

культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії, а саме: збагачення змісту хореографічної діяльності емоційно-естетичними смислами та художніми образами; створення креативно-імпровізаційного освітнього середовища, що стимулює творчу активність і естетичне самовираження учнів; розвиток професійно-методичної готовності вчителя до організації естетико-виховної діяльності; *розроблено та науково обґрунтовано модель* формування естетичної культури молодших школярів, що охоплює теоретико-концептуальний, програмно-методичний і діагностико-результативний блоки та забезпечує цілісність педагогічного процесу; *визначено критерії* (когнітивно-гносеологічний, аксіологічно-емоційний, естетично-діяльнісний), *показники* та схарактеризовано *рівні* (рецептивно-відтворювальний, продуктивно-інтерпретаційний, творчо-аксіологічний) сформованості естетичної культури молодших школярів. *Уточнено* зміст поняття «естетична культура молодшого школяра», яке розглядається як інтегральне особистісне утворення, що характеризує здатність дитини до естетичного сприймання, емоційного переживання, оцінювання й творчого відтворення явищ дійсності та мистецтва у процесі художньо-рухової діяльності; *дістали подальшого розвитку* форми, методи та прийоми хореографічного навчання як засобу естетичного розвитку молодших школярів, зокрема художньо-рухова імпровізація, створення танцювальних етюдів, образно-асоціативні вправи, колективні та парні форми діяльності, методи емоційної актуалізації та рефлексивного оцінювання, а також положення щодо педагогічного потенціалу хореографічного мистецтва як засобу формування естетичної культури молодших школярів, що полягає у забезпеченні єдності емоційного переживання, художньо-образного мислення та творчого самовираження у процесі рухової діяльності.

Практичне значення одержаних результатів дослідження визначається розробкою методики формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії, що

передбачає поетапну організацію навчально-творчої діяльності та ґрунтується на використанні художньо-рухової імпровізації, образно-асоціативного моделювання руху, створення танцювальних міні-композицій, музично-рухового переживання художнього образу, колективних і парних форм взаємодії; а також спецкурсом «Естетична культура особистості: шляхи формування» для початкової школи з метою підвищення рівня естетичної освіченості учнів. Науково-методичні напрацювання та прикладний потенціал дослідження полягає у можливості їхньої інтеграції у фахову підготовку студентів педагогічних та мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти. Викладені у роботі висновки та дидактичні напрацювання можуть бути використані в практиці естетичного саморозвитку учнів, у процесі підвищення кваліфікації вчителів, а також слугувати джерельною базою для подальших наукових розвідок здобувачів різного рівня вищої освіти відповідного профілю підготовки.

Результати дисертаційної роботи впроваджено в освітній процес Новомар'їнського ліцею Новомар'їнської сільської ради (протокол № 2 від 29.05.2025), Херсонського Таврійського ліцею Херсонської міської ради (протокол №12 від 02.06.2025), Миколаївської гімназії № 31 Миколаївської області Миколаївської міської ради (протокол № 6 від 06.06.2025), приватного ліцею «Інвентор» Київської міської ради (протокол № 9 від 13.06.2025), Херсонського державного університету (протокол № 11 від 02.06.2025).

Апробація результатів дослідження. Результати наукового дослідження, його висновки та основні положення пройшли апробацію під час участі у: *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Мистецька освіта: методологія, теорія, практика» (25 березня 2026 р.); «Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві в умовах воєнного стану» (м. Миколаїв, 16 травня 2025 року), «Students and teachers of universities: learning trends» (Іспанія, 23-25 грудня 2024 року). *Всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Динамічне освітнє середовище в епоху

ШІ» (м. Львів, 27 лютого 2026 року); «Особистість і соціум (до 100-річчя з дня народження професора Євгена Петухова)» (м. Івано-Франківськ, 23-24 жовтня 2025 року); «Формування професіоналізму фахівця: виклики сьогодення» (м. Переяслав, 21-22 квітня 2023 р.). *Регіональних науково-практичних конференціях*: «Актуальні питання теорії та практики медсестринства, громадського здоров'я та психології в умовах сучасності» (м. Миколаїв, 28 лютого 2025 р.); «Актуальні питання розвитку освіти та управління освітніми закладами» (м. Херсон, 30 січня 2025 року), «Орликівські читання – 2024» (м. Миколаїв, 17 квітня 2024 р.).

Публікації. Основні наукові положення та результати дослідження відображено у 15-ти публікаціях, із них: 6 – у наукових фахових виданнях України (категорія «Б»), 2 – в зарубіжних наукових періодичних виданнях (2 з них індексовано в Index Copernicus), 7 – у збірниках наукових конференцій та читань.

Особистий внесок здобувача. Усі результати, відображені у дисертації, одержані автором самостійно. У публікаціях, виданих у співавторстві, здобувачеві належать: у статті «Педагогічні умови формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії» – виокремлення та характеристика педагогічних умов формування естетичної культури учнів початкової школи; у статті «Хореографічна педагогіка крізь призму сьогодення» – обґрунтування основ професійної компетентності в хореографічному виконанні.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них та загальних висновків, списку використаних джерел (151 джерело, що охоплюють 19 сторінок) та 12 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 263 сторінки друкованого тексту, основний зміст викладено на 191 сторінці. Робота містить 6 таблиць та 21 рисунок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ХОРЕОГРАФІЇ

1.1. Естетична культура як предмет наукових досліджень

У сучасному освітньо-культурному дискурсі формування особистості розглядається як процес цілеспрямованого естетичного освоєння дійсності, що передбачає розвиток здатності до сприймання, оцінювання та інтерпретації художньо-естетичних цінностей. У цьому контексті естетична культура постає як інтегративна характеристика особистості, яка охоплює не лише засвоєння культурного досвіду, а й його інтеріоризацію та подальше творче відтворення у різних видах діяльності. Такий підхід дозволяє трактувати культуру як динамічну систему духовних і діяльнісних компонентів, що забезпечують розвиток особистості як суб'єкта культуротворення.

Естетичне ставлення особистості до навколишньої дійсності виступає інтегративним показником її розвитку, що відображає рівень сформованості емоційно-ціннісної сфери, здібностей до естетичного сприймання та здатності до інтерпретації й творчого перетворення дійсності відповідно до категорій прекрасного. У цьому контексті естетична культура детермінує характер взаємодії людини з природним, соціальним і культурним середовищем, охоплюючи різні сфери життєдіяльності – повсякденність, навчання, працю та творчість.

Актуалізація проблематики естетичного розвитку особистості зумовлена сукупністю об'єктивних і суб'єктивних чинників, що визначають особливості естетичного освоєння дійсності в умовах соціокультурних трансформацій. Як зазначає В. Бутенко, сучасний етап розвитку освіти і культури в Україні характеризується підвищенням значущості естетичної освіти, що обумовлює необхідність її ґрунтовного теоретичного осмислення

та розроблення ефективного педагогічного забезпечення формування естетичної культури особистості [18].

У науковому дискурсі поняття «культура» (від лат. *cultura* – оброблення, виховання, освіта, розвиток, шанування) інтерпретується як специфічний спосіб організації та розвитку людської діяльності, що охоплює як матеріальні, так і духовні результати суспільного виробництва. Її зміст розкривається через систему цінностей, норм і соціальних регуляторів, які визначають характер взаємодії людини із соціальним і природним середовищем. Такий підхід дозволяє розглядати культуру як цілісну соціокультурну систему, що забезпечує відтворення та трансформацію суспільного досвіду [93].

М. Янг зазначає, що в європейській суспільній думці термін «культура» вперше почав використовуватися наприкінці XVIII століття. Первинно він позначав систематичний вплив людини на природу, а потім на освіту і виховання самої людини, і в наш час виступає мірилом особистого розвитку особистості [149].

Індивідуальні відмінності у культурі виявляються у специфіці засвоєння та реалізації особистістю системи цінностей, норм, уявлень і моделей поведінки, що у своїй сукупності формують її культурну ідентичність. Рівень інтегрованості індивіда в культурний простір визначається ступенем інтеріоризації соціально значущих ціннісних орієнтацій і відповідністю його поведінкових практик усталеним соціокультурним нормам. У цьому контексті культура постає як регулятивна система, яка забезпечує узгодження індивідуальної поведінки з домінуючими у суспільстві ціннісними моделями та виступає критерієм належності особистості до певної соціокультурної спільноти.

Філософський енциклопедичний словник дає таке визначення культури: «Культура – виховання, утворення, розвиток, шанування, специфічний спосіб організації й розвитку людської життєдіяльності, представлений у продуктах матеріальної й духовної праці; у системі

соціальних норм і установок; у духовних цінностях; у сукупності ставлень людей до природи, між собою і до самих себе» [110, с. 331].

Теоцентричні уявлення про культуру особистості та шляхи її засвоєння формувалися у межах релігійно-філософської традиції, де духовний розвиток людини розглядався як провідна умова її становлення. У цьому контексті культура осмислювалася як процес внутрішнього самовдосконалення, спрямований на утвердження духовних цінностей, подолання надмірної зосередженості на матеріальному та орієнтацію на ідеали добра, істини й краси. Такий підхід, на думку Л. Оршанського та його співавторів, заклав підґрунтя для подальшого розуміння культури як феномена, що поєднує духовний досвід людства та особистісний розвиток людини [70].

У сучасних наукових дослідженнях особистісний розвиток інтерпретується як результат інтеріоризації культурного досвіду, опредметненого в різних сферах суспільної діяльності. Ступінь залученості індивіда до культурного простору виступає детермінантою рівня сформованості його ціннісно-сміслових орієнтацій та духовного розвитку. Відповідно, розширення культурного досвіду розглядається як необхідна умова становлення особистості як суб'єкта соціокультурної взаємодії [34; 35].

У філософсько-культурологічному вимірі культура постає не лише як сукупність матеріальних і духовних надбань людства, а передусім як специфічний спосіб буття людини у світі, що реалізується у процесі її діяльності та взаємодії з соціальним середовищем. Культура набуває особистісного виміру через процес її освоєння, інтеріоризації та творчого відтворення індивідом, унаслідок чого людина не лише засвоює суспільно вироблені цінності, а й виступає суб'єктом їх подальшого розвитку.

У цьому контексті особистість розглядається як одночасно носій і творець культури, а її розвиток відбувається у процесі активної включеності в культурну діяльність. Саме така діяльність, за розумінням І. Агієнко, забезпечує формування ціннісних орієнтацій, світоглядних установок і

здатності до міжособистісної взаємодії, що визначає культуру як чинник становлення людиноцентричної особистості [1].

Ще одним важливим підходом у філософській та культурологічній думці є розуміння культури як системи смислів і цінностей, що виконують регулятивну функцію у взаємодії людей і визначають характер їхньої соціальної поведінки. У цьому контексті культура постає як аксіологічний простір, у якому закріплюються суспільно значущі орієнтири, норми та ідеали, що спрямовують діяльність особистості та визначають її ставлення до навколишнього світу [114; 141; 143; 146].

Водночас культура, на думку Л. Кириченко, розглядається не лише як система засвоєних норм і цінностей, а як динамічний процес, у якому особистість виступає активним суб'єктом, здатним не тільки інтеріоризувати культурний досвід, але й творчо його переосмислювати, трансформувати та продукувати нові смисли відповідно до змін соціокультурних умов. Такий підхід акцентує увагу на діяльнісному й творчому характері культури та підкреслює її роль у розвитку особистості як суб'єкта культуротворення [44].

І. Агієнко сприймає культуру як засіб творчої самореалізації кожного члена суспільства та арсенал суспільних нововведень, підкреслюючи, що особистість є соціокультурною за своєю сутністю, але індивідуально неповторною у своєму способі існування. Але для того, щоб культура стала процесом, а не лише набором готових цінностей, необхідний постійний саморозвиток як особистості, так і суспільства. Суб'єктом культури може бути індивід, який прагне саморозвитку та самоформування. Саме саморозвиток є невід'ємною властивістю особистості, а культурі завжди притаманний особистісний складник саморозвитку, що виражається у перетворення надбань культурного досвіду попередніх поколінь у особистісні цінності особистості. Ці індивіди, в свою чергу, втілюють цей досвід у своїй соціальній діяльності, спрямованій на перетворення дійсності та самої людини [1].

Попри розмаїття підходів до трактування сутності культури у філософській думці важливим постає окреслення її визначальної ролі становленні особистості. Людина, пізнаючи та опановуючи світ культури, активно формує свою індивідуальність і набуває здатності збагачувати цей культурний простір. Культура є результатом людської діяльності, її соціальних взаємозв'язків та відносин. Без активної участі людини, її взаємодії із культурою, не існує культури. Таким чином, людина виступає суб'єктом культуротворення. Проте справжня культура виявляється лише за умови її інтеграції у життєдіяльність, впливу на формування поведінкових патернів особистості, виявляється в усьому розмаїтті соціальної діяльності й практиці повсякденного життя.

У межах психологічного підходу культура розглядається як багатовимірна категорія, що відображає рівень розвитку індивіда та суспільства у когнітивній, емоційній і духовній сферах. Вона постає як «сукупність досягнень і високий рівень розвитку людства в суспільному виробництві, розумовому і духовному відношеннях, як система духовних форм забезпечення життєдіяльності людини» [79, с. 150]. Така інтерпретація дозволяє трактувати культуру як психологічний механізм формування внутрішнього світу людини та її здатності до усвідомленої взаємодії з навколишньою дійсністю.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях культура особистості інтерпретується як інтегративна система соціально зумовлених норм, цінностей і способів діяльності, що засвоюються індивідом у процесі соціалізації та реалізуються у взаємодії з навколишнім середовищем. У діяльнісному вимірі культура постає не лише як механізм відтворення культурного досвіду, а й як чинник формування індивідуального стилю поведінки, розвитку потребово-мотиваційної сфери та здатності до творчого самовираження [39; 60; 137].

У психологічному аспекті культура особистості тісно пов'язана з розвитком її емоційно-ціннісної сфери. На переконання О. Науменко,

естетичне переживання виступає ключовим механізмом оцінювання явищ дійсності та мистецтва, забезпечуючи формування здатності до творчої діяльності та самореалізації. Водночас естетичне сприйняття розглядається як набута характеристика, що формується у процесі навчання, виховання та залучення до художньо-творчої діяльності, детермінуючи розвиток емоційної чутливості, образного мислення та внутрішньої духовної організації особистості [69].

У соціально-педагогічному вимірі культура розглядається як складова соціальної системи, що поєднує знання, цінності, норми та способи діяльності, які забезпечують розвиток суспільства й особистості. Вона виступає важливим чинником соціалізації, оскільки через засвоєння культурних норм і цінностей формується світогляд людини, її соціальні орієнтації та здатність до взаємодії з іншими. У цьому контексті культура особистості визначається як інтеграція соціально значущих норм, цінностей і естетичних уподобань, що регулюють поведінку індивіда у процесі його життєдіяльності [83; 116].

У дослідженні використовується підхід, відповідно до якого культура особистості інтерпретується як здатність індивіда до гуманістично орієнтованої взаємодії з оточенням, що проявляється в емоційній відкритості, готовності до співпереживання та здатності до конструктивного вибудовування міжособистісних відносин. У психолого-педагогічних працях І. Бека, О. Матвієнко та Л. Семеновської підкреслюється, що формування культури особистості здійснюється не лише через інтеріоризацію соціального досвіду, а й у процесі безпосередньої міжособистісної взаємодії. Така взаємодія розглядається як детермінанта розвитку емпатії, емоційної чутливості та здатності до рефлексивного конструювання соціальних відносин [9; 60; 87]. У цьому контексті особливого значення набуває естетичний вимір культури особистості, що зумовлює необхідність звернення до естетики як наукової галузі, яка досліджує закономірності естетичного освоєння дійсності та механізми формування естетичного досвіду людини.

Естетика постає як галузь наукового знання, що досліджує закономірності створення, освоєння та оцінювання естетичних цінностей, які історично детермінуються соціокультурними, національними та суспільними чинниками. У цьому контексті, як зазначають українські науковці Л. Левчук, В. Петрушенко, О. Пташук, пріоритетними напрямками естетики є вивчення природи естетичного в мистецтві та дійсності, а також аналіз сутності, принципів і закономірностей естетичного сприйняття людиною навколишнього світу. З огляду на це естетична культура особистості розглядається як інтегративна характеристика, що забезпечує здатність до усвідомленого сприйняття, оцінювання та інтерпретації дійсності відповідно до категорій прекрасного і гармонійної взаємодії з довкіллям [34; 35; 80].

У межах естетичного знання здійснюється аналіз базових естетичних категорій (прекрасне, піднесене, трагічне, комічне тощо), що відображають різні способи ціннісного освоєння дійсності. Водночас, як підкреслюють В. Горголь, О. Рудницька, Г. Шевченко, предметом дослідження є також механізми формування естетичної свідомості, зокрема естетичних сприйнять, уявлень, ідеалів і ціннісних орієнтацій, які визначають характер естетичного досвіду особистості та специфіку її взаємодії з культурним середовищем [28; 83; 115-117].

Естетика вивчає загальні закономірності розвитку мистецтва, які проявляються простежуються у різних його видах. Водночас сфера її наукових інтересів охоплює процеси формування естетичної свідомості, специфіку художнього сприйняття та механізми впливу мистецьких образів на духовний світ особистості [137; 140; 142]. Поряд із цим, зауважує Є. Зіхан, естетика фокусується на процес художньо-естетичного сприйняття та інші аспекти, оскільки існування мистецтва детерміноване соціально-комунікативною системою, в межах якої відбувається взаємодія між художником, мистецьким твором і реципієнтом [151]. Така взаємодія, на думку М. Піцоланте, забезпечує формування естетичного досвіду та трансформацію особистісних смислів [144].

Для обґрунтування ефективних фахових рішень і розроблення педагогічного супроводу процесу формування естетичної культури ключового значення набуває теоретичне осмислення сутності цього феномену, виявлення закономірностей його становлення та розвитку, а також визначення чинників, що детермінують формування і розвиток естетичних якостей молодших школярів. У цьому контексті актуалізується необхідність системного аналізу теоретико-методологічних підходів і практичних напрацювань, спрямованих на наукову експлікацію змісту категорії «естетична культура».

У межах естетичного знання естетична культура розглядається в історичному вимірі як результат розвитку суспільних відносин і творчої діяльності людини. Відповідно до цього підходу вона інтерпретується як складна багаторівнева система, що «відображає взаємодію загального, особливого та індивідуального, а також поєднання суспільного й особистісного вимірів у їх діалектичній єдності» [35, с. 19].

У філософському дискурсі категорія естетичної культури відображає рівень осмислення та перетворення людиною себе і навколишнього світу відповідно до ідеалів і принципів краси. У цьому контексті естетична культура постає як спосіб духовно-практичного освоєння дійсності, що поєднує процеси сприймання, оцінювання та творчого перетворення світу на основі естетичних цінностей [34; 110]. Всі аспекти естетичної творчості та елементи естетичного духовного сприйняття розглядаються як необхідні складові естетичної культури. Вона включає, за переконанням Н. Чернікової, не лише здатність до естетичного сприймання і переживання, а й уміння створювати й інтерпретувати художні образи, що забезпечує цілісне естетичне освоєння світу [113].

На сучасному етапі розвитку наукової думки, зазначають О. Ярмола, Л. Ордіна, естетична культура особистості трактується як складне інтегральне утворення, що охоплює здатність і вміння відчувати своє об'єднання із світом, глибоким переживанням різноманітності цих взаємин, а також

формуванням внутрішнього світу в цілому, ураховуючи цілісність зовнішнього світу. Естетична культура особистості також представляє собою «сукупність ціннісних орієнтирів особистості в її взаємодії зі світом; вказівником інтеграції всіх людських здібностей і якостей, розглядатиметься як індикатор інтеграції всіх людських якостей в цілісну єдність; вмінням розшифровувати й організовувати естетичний досвід, визначати тенденції загального процесу взаємодії зі світом» [136, с. 150].

Естетична культура інтерпретується як єдність чуттєвого та духовного вимірів особистості, що виявляється у специфіці її ставлення до мистецтва, природи, міжособистісної взаємодії та повсякденної життєдіяльності. Її сутність полягає у формуванні внутрішньо зумовленої системи естетичних орієнтацій, які визначають характер сприймання, оцінювання та перетворення дійсності. У цьому контексті естетична цінність розглядається як «внутрішній орієнтир діяльності, емоційно усвідомлений суб'єктом, і постає як його власна духовна інтенція, а не зовнішній, відчужений регулятор поведінки» [146, с. 52].

За науковою позицією В. Титаренко, естетична культура як інтегративна характеристика особистості охоплює її емоційну, психічну, волюву та інтелектуальну сфери, забезпечуючи цілісність її внутрішньої організації. Вона виявляється у способах самореалізації індивіда, зокрема у мисленні, поведінці та діяльності, а також у здатності до самовираження й упорядкування власного життєвого простору відповідно до естетичних цінностей. Така інтерпретація дозволяє розглядати естетичну культуру як системоутворювальний чинник гармонізації особистісного розвитку та її взаємодії з соціокультурним середовищем [97].

Згідно з концепцією І. Зязюна, естетична культура виявляється у процесі формування здатності особистості до естетичного сприйняття навколишньої дійсності. У цьому контексті вона виступає чинником орієнтації людини у світі естетичних цінностей, забезпечуючи не лише їх усвідомлене сприймання, а й глибоке емоційне переживання. Через

естетичну культуру здійснюється формування індивідуальних естетичних уподобань, ціннісних орієнтацій та ідеалів, а також розвиток здатності до творчої діяльності відповідно до принципів краси. Така інтерпретація дозволяє розглядати естетичну культуру як детермінанту створення естетичних цінностей у різних сферах життєдіяльності – мистецтві, побуті, праці, поведінці та вчинках людини [38].

Таким чином, естетична культура особистості виступає інтегративною та наскрізною характеристикою її життєдіяльності, детермінуючи спрямованість, рівень та інтенсивність емоційно-чуттєвого переживання, духовного задоволення та естетичної мотивації у різних сферах буття. Вона зумовлює здатність особистості до осмислення й прогнозування перспектив власного розвитку, інтерпретації естетичного досвіду та визначення тенденцій взаємодії з навколишнім світом у системі естетичних цінностей..

За змістом, характером функціонування та механізмами розвитку естетична культура постає як складне багаторівневе утворення. У різні періоди розвитку наукової думки дослідники прагнули осмислити природу цього феномену, визначити його сутність, функції та роль у розвитку суспільства, духовної культури й особистості. Аналіз наукового доробку дозволив виокремити ключові аспекти естетичної культури як багатовимірного явища. З огляду на це доцільним є систематизація провідних підходів до її інтерпретації та здійснення наукової експлікації змісту відповідної категорії. Зокрема, у дослідженні розглядається естетична культура як суспільна, культурологічна та особистісна категорія.

У суспільному вимірі естетична культура інтерпретується як характеристика рівня розвитку здатності людини до сприймання, осмислення та творчого відтворення естетичних цінностей у природному, соціальному та художньому середовищі. У процесі суспільно-історичного розвитку ця здатність зазнає трансформації та ускладнення, що відображає зростання потенціалу особистості до естетичного освоєння дійсності. Визначальним чинником такого розвитку виступає соціокультурне середовище, орієнтоване

на підтримку та розширення художньо-естетичного досвіду, що забезпечує формування естетичної культури як суспільно значущої якості особистості. Як зауважує Г. Шевченко, «кожен культурно-історичний етап у розвитку будь-якого суспільства чи цивілізації ставить вимоги до естетичної свідомості, яка визначає рівень «культурності», естетизації та естетичності суспільства і особистості. Зібраний людством естетичний досвід служить фундаментом, на якому будуються нові структури естетичних поглядів, смаків, ідеалів та теорій» [117, с. 119].

Особливість естетичної культури, як суспільного феномену, полягає у тісному зв'язку з духовними процесами, що відбуваються у системі суспільного життя. З огляду на це, на різних етапах суспільного розвитку актуалізується потреба у з'ясуванні природи та особливостей естетичного сприйняття людиною навколишньої дійсності, обґрунтуванні можливостей формування естетичної культури особистості та її спроможності до естетичного самовдосконалення. Роботи українських вчених, зокрема Л. Левчук, В. Петрушенка, О. Рудницької, що висвітлюють суспільно-історичні аспекти естетичної культури, підтверджують, що на різних етапах суспільного розвитку людина набувала досвіду естетичного сприйняття навколишнього середовища та мистецтва [34; 35; 83]. Існування певного досвіду освоєння прекрасного в суспільстві підштовхувало людину до естетичного самовдосконалення та розвитку необхідних якостей. Цей тривалий процес давав змогу суспільству не лише фіксувати прояви прекрасного, але й інтерпретувати їхню природу на основі панівного світогляду, знань, способів осягнення дійсності, що визначало зміст і значення естетичної культури особистості.

Гене́за естетичного мислення засвідчує, що вже в архаїчний період відбувалося формування первинних форм ціннісного ставлення людини до навколишньої дійсності, зокрема через осмислення таких категорій, як гармонія, міра та хаос. У цей період виникають початкові спроби теоретичного осмислення та художньої репрезентації зазначених феноменів,

що відображають прагнення людини інтерпретувати їхню роль у структурі буття [34].

Ретроспективний аналіз розвитку естетичних уявлень дозволяє констатувати, що в античну добу відбулося концептуальне оформлення естетичних поглядів і закладення базових принципів взаємодії людини з прекрасним. У працях античних мислителів естетична культура розглядається як спосіб осягнення об'єктивних характеристик прекрасного і гармонійного, що виявляються у симетрії, мірі та пропорційності елементів дійсності. Водночас естетична культура набуває практико-орієнтованого характеру, оскільки пов'язується з діяльністю людини, її поведінкою та морально-ціннісними орієнтаціями. Як зазначає Л. Оршанський, у вченнях Сократа, Платона й Аристотеля естетична культура постає як ціннісно детермінований феномен, що спрямовує діяльність людини, забезпечує її осмисленість та виступає критерієм оцінювання вчинків відповідно до визначених цілей [70].

У межах античного підходу естетична культура постає у тісному взаємозв'язку із суспільною практикою, що зумовлює її орієнтацію на соціально значущі цінності та нормативні вимоги. Така інтерпретація дозволяє розглядати прекрасне як форму впорядкованості, гармонійності та цілісності буття, що знаходить відображення як у мистецтві, так і в життєдіяльності людини. Водночас естетична культура суб'єкта творчості виступає чинником, який визначає змістову та ціннісну спрямованість мистецьких творів. Зауваження Л. Оршанського підкреслюють, що вона забезпечує здатність до сприйняття симетрії, пропорційності та гармонії, а також зумовлює переживання катарсису як специфічної форми естетичного досвіду, пов'язаного з осмисленням прекрасного в дійсності та мистецтві [69].

Представники німецької класичної філософії, такі як І. Кант, І. Фіхте, І. Шеллінг, Г. Гегель та інші, надавали вагомому значення естетичній культурі особистості. Для них вона поставала як іманентний складник

системи філософського світовідчуття. Вони використовували естетичні знання при під час розроблення діалектики як універсального методу мислення і дослідженні питань естетики. Німецькі філософи осмислювали категорію естетичного через поєднання теоретичного та практичного розуму, поглиблюючи розуміння природи художньої творчості. Вони застосовували діалектичний підхід до розгляду понять смаку, визначали протиріччя між індивідуальним естетичним смаком і загальним його характером, підкреслювали можливості розширення пізнавальних спроможностей людини і шукали гармонійний баланс між почуттям та обов'язком, свободою та необхідністю, красою та моральністю. Німецький філософ Ф. Шеллінг актуалізував естетичну культуру, запроваджуючи поняття інтелектуальної інтуїції та пов'язуючи його з естетичним сприйняттям та його репрезентацією у мистецтві [147]. Гегель розробив вчення про прекрасне, розглядаючи його як «чуттєвий вияв ідей», що є єдністю особливого та загального, суб'єктивного та об'єктивного, сутності та явища [139].

Естетична культура як соціокультурний феномен зазнає суттєвих трансформацій у XIX–XXI століттях, що пов'язано з переглядом класичних уявлень про природу естетичного у межах західноєвропейської філософії та естетики. У цей період відбувається переорієнтація дослідницької уваги з раціоналістичних моделей на осмислення ірраціональних та нерациональних чинників естетичного досвіду, зокрема волі, почуттів, інтуїції та несвідомого. Відповідно, у центрі наукового аналізу постає особистість як суб'єкт естетичного сприйняття, діяльність якої розглядається в умовах соціальних трансформацій, відчуження та граничних ситуацій.

У контексті національного розвитку, слушно зауважує Л. Левчук [52], важливим етапом становлення естетики та естетичної культури виступає формування української культурної традиції, що відображає специфіку ціннісного освоєння дійсності в різні історичні періоди. Зокрема, християнська, барокова та романтична культурні парадигми репрезентують еволюцію уявлень про прекрасне, гармонійне та виразне у природі,

суспільному житті й мистецтві. Вагомий внесок у теоретичне осмислення естетичної культури здійснили українські мислителі та діячі культури, серед яких В. Антонович, В. Винниченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, М. Коцюбинський, О. Потебня, Г. Сковорода, Л. Українка, Т. Шевченко та інші. Їхні праці дозволяють інтерпретувати естетичну культуру як складний соціокультурний феномен, що поєднує національні традиції, духовні цінності та індивідуальний досвід естетичного освоєння дійсності.

У межах дослідження сутності естетичної культури акцент робиться на виявленні її соціального виміру та функціональної ролі в суспільстві. Обрана методологічна позиція є обґрунтованою, оскільки естетична культура об'єктивується у формах і способах, через які суспільство здійснює рефлексію щодо естетичних проявів навколишньої дійсності. Здатність до сприймання, оцінювання та інтерпретації естетичних явищ охоплює різні сфери життєдіяльності – діяльнісну, комунікативну, освітню та дозвілєву, – визначаючи характер взаємодії як індивіда, так і соціуму з культурним середовищем. У цьому контексті естетична культура постає як системоутворювальний чинник організації соціального життя, що інтегрує різні аспекти суспільних відносин і забезпечує їх ціннісно-сміслову регуляцію. Така інтерпретація узгоджується з позицією Л. Оршанського, який підкреслює, що «естетична культура, як і культура загалом, є глобальним і різноманітним поняттям. Вона проявляється як на соціальному рівні – у естетичній культурі суспільства, так і на індивідуальному – у естетичній культурі особистості» [69, с. 26].

Ретроспективний аналіз естетичної культури засвідчує, що цей духовний вимір суспільного життя є ключовим для економічного прогресу, формування суспільних взаємин, підвищення культури побуту, впливу на трудову діяльність людини, її відпочинок, навчання та самовдосконалення. Усвідомлення цього факту переконує суспільство в необхідності ґрунтовної уваги до естетичної культури, створення відповідних умов для її розвитку та інтенсивного впровадження в різних сферах суспільного та особистісного

життя. Згідно з науковою позицією В. Титаренка, «загальна соціальна роль естетичної культури, так само як і культури в цілому, полягає в удосконаленні людини, забезпеченні її вільного розвитку та всебічного самовираження. Аналіз культурно-історичних процесів підтверджує, що суспільство, взаємодіючи передусім з розвиненими почуттєвими механізмами людської психіки, використовує естетичну культуру як тонкий, невимушений та привабливий інструмент соціалізації особистості, що впливає на загальний напрям та рівень «людської активності» [97, с. 14].

Аналіз естетичної культури як соціальної категорії дозволяє констатувати її тісний зв'язок із соціально-історичними процесами, а також із соціально-економічними, духовними, культурними та освітніми умовами, характерними для певного етапу розвитку суспільства. Як багатовимірний феномен, естетична культура характеризується динамічністю, що виявляється у трансформації уявлень про прекрасне, піднесене та гармонійне. У цьому контексті вона інтерпретується як детермінанта розвитку особистості, що визначає характер її ставлення до дійсності та мистецтва. Еволюція естетичної культури відображає поступовий перехід від елементарних форм естетичного реагування до складних форм духовного освоєння дійсності та встановлення ціннісного зв'язку з категорією прекрасного.

У соціальному вимірі естетична культура постає як значущий компонент суспільного життя, що забезпечує засвоєння індивідом досвіду взаємодії з навколишнім світом відповідно до естетичних норм і цінностей. Вона реалізується у різних сферах життєдіяльності – діяльнісній, освітній, комунікативній і дозвілєвій, – формуючи здатність особистості до сприймання, оцінювання та інтерпретації естетичних явищ. Як зазначає Л. Оршанський, «естетична культура – це духовне утворення, невід'ємна частина загальної культури, сукупність естетичних цінностей і рівень естетичного сприйняття навколишнього світу, що відображає здібності,

таланти і потреби особистості у сприйманні, відчутті, оцінці та трансформації цього світу і самої себе «за законами краси» [70, с. 231].

Історичний розвиток суспільства засвідчує взаємозумовленість естетичної культури з економічними відносинами, виробничою діяльністю та соціальними практиками. Водночас вона виступає важливим чинником формування суспільної свідомості, впливаючи на такі її сфери, як мораль, політика, релігія, наука, право та мистецтво. Така інтерпретація дозволяє розглядати естетичну культуру як функціонально значущий елемент соціально-економічного розвитку, що забезпечує ціннісно-сміслову регуляцію суспільних процесів.

Науковий підхід до аналізу естетичної культури в межах дослідження дозволяє інтерпретувати її як культурологічну категорію, пов'язану з функціонуванням духовних цінностей, розвитком художньої творчості та різних видів і жанрів мистецтва. У цьому контексті вона розглядається як чинник, що забезпечує реалізацію практико-творчої діяльності відповідно до законів краси. Взаємозв'язок естетичної культури з художньо-творчим процесом зумовлює її роль у формуванні естетичних ідей, творчих програм, збагаченні естетичного досвіду та світогляду митців. Вона також визначає зміст естетичних уявлень і понять, необхідних для продуктивної взаємодії суб'єкта з художнім середовищем.

У культуротворчому вимірі естетична культура виступає як системоутворювальний чинник, що забезпечує цілісність духовно-практичної взаємодії митця зі сферою мистецтва. Її значення особливо актуалізується у процесі створення художніх творів, оскільки саме рівень сформованості естетичної культури суб'єктів мистецької діяльності визначає їхню естетичну спрямованість, глибину духовного змісту та характер трансляції естетичного досвіду [35; 48].

Характерною ознакою естетичної культури як культурологічного явища є її здатність детермінувати розвиток різних видів мистецтва. Незалежно від жанрової специфіки, вона виконує генеративну та

акумулюючу функції, спрямовуючи творчість митця на відображення духовних орієнтацій і соціально значущих аспектів людського буття. В таких умовах, за науковою позицією М. Вишневецької, естетична культура виконує суттєву ціннісно-орієнтаційну функцію, сприяючи піднесенню мистецьких творів на рівень актуальних питань у суспільстві. Вона забезпечує оптимальний рівень та характер сприйняття, осмислення та практичного вирішення цих питань [23].

У цьому контексті естетична культура виступає умовою розвитку художньої діяльності, забезпечуючи відповідність творчого процесу специфіці різних видів мистецтва та надаючи художнім творам необхідного естетичного змісту й емоційної виразності [29].

Водночас вона інтерпретується як здатність особистості до естетичного освоєння дійсності, що виявляється як у творчій діяльності, так і в процесі естетичного сприйняття. Її зміст історично конкретизується через естетичний ідеал, який відображає уявлення про прекрасне в межах певного соціокультурного середовища. У цьому аспекті, за визначенням В. Черкасова, естетична культура постає як здатність до повноцінного сприймання, інтерпретації та оцінювання мистецьких творів. Естетична культура, на його переконання, включає в себе «розвиток естетичних смаків, формування почуттів і потреб, а також вироблення знань та ідеалів, що сприяють вдосконаленню художньо-естетичних умінь і навичок» [112, с. 58].

Узагальнення наукових підходів у галузі естетики, мистецтвознавства та культурології (Г. Бійчук [12], Б. Брилін [15], В. Бутенко [20], Л. Левчук [34], О. Шевнюк [114] та ін.) дозволяє констатувати, що естетична культура виконує функцію акумуляції та трансляції естетичних цінностей, ідей і світоглядних орієнтацій. Вона виступає основою створення художніх образів і визначає концептуальну та ціннісну спрямованість мистецької діяльності. Таким чином, естетична культура постає як необхідна умова розвитку мистецтва та важливий чинник його відповідності сучасним соціокультурним запитам.

Сфера соціальної активності людини, її відпочинок та культура повсякденного життя також детермінується впливом естетичної культури. Естетична культура визначає не лише характер суспільства, але, що ще важливіше, індивідуальність кожної особи. Суб'єктом естетичної культури є особа, яка опанувала системою естетичних відносин і цінностей, сформованих в її середовищі. Будучи соціокультурним феноменом, естетична культура також має свої унікальні традиції та цінності [28].

З урахуванням різних наукових підходів та їх інтеграції естетична культура інтерпретується як інтегративна якість особистості, що забезпечує її здатність до сприймання, оцінювання та інтерпретації явищ дійсності й мистецтва у категоріях прекрасного і потворного, піднесеного і низького, трагічного і комічного, а також до творчого перетворення навколишнього світу відповідно до законів краси.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що естетична культура постає як багатовимірний феномен, що поєднує суспільно-історичний досвід і особистісний вимір, охоплює систему цінностей, норм, ідеалів і способів естетичного освоєння дійсності та мистецтва й виявляється у здатності особистості сприймати, оцінювати та творити за законами краси. У педагогічному контексті вона розглядається як результат цілеспрямованого художньо-естетичного виховання, що забезпечує розвиток естетичних почуттів, смаку, потреб і творчої активності.

Водночас подальше розкриття проблеми потребує конкретизації особливостей прояву естетичної культури у молодшому шкільному віці та визначення її структурних складників, що зумовлює звернення до аналізу структури й компонентів естетичної культури молодших школярів у наступному параграфі.

1.2. Структура та компоненти естетичної культури молодших школярів

Трактування естетичної культури в початковій школі як складного інтегративного утворення, що поєднує систему знань про прекрасне, емоційно-ціннісні орієнтації та досвід творчої діяльності, зумовлює необхідність її структурного аналізу. Такий підхід створює підґрунтя для визначення її компонентного складу та подальшого обґрунтування критеріїв і показників сформованості, необхідних для цілеспрямованого розвитку естетичної культури молодших школярів у закладах загальної середньої освіти.

Необхідність побудови цілісного теоретико-методологічного підґрунтя формування естетичної культури зумовлює звернення до аналізу її структурних компонентів. Молодший шкільний вік є сенситивним періодом розвитку естетичного сприймання, уяви, емпатії та емоційної регуляції, що визначає особливу значущість естетичного виховання на цьому етапі. У цей період, на переконання О. Матвієнко, навчальна мотивація та ставлення до пізнання значною мірою опосередковуються емоційним досвідом дитини та особливостями освітнього середовища (уроку, класної взаємодії, сімейного контексту) [60; 61].

За таких умов формування естетичної культури доцільно розглядати як цілісний процес, що реалізується через взаємодію основних компонентів: когнітивного (знання та поняттєвий апарат), емоційно-ціннісного (естетичні почуття, смаки, ціннісні судження), мотиваційного (інтерес і смислова залученість) та діяльнісно-творчого (способи естетичної діяльності й творчі практики), а також, за потреби, психофізичного компонента, пов'язаного з тілесно-руховою виразністю у різних видах мистецької діяльності [26; 85; 111]. Така інтерпретація узгоджується з компетентнісною парадигмою Нової української школи, відповідно до якої культурна обізнаність та естетична компетентність формуються передусім у процесі діяльнісного досвіду та рефлексії, а не лише через засвоєння знань [68].

Українська педагогічна традиція, репрезентована працями О. Руснака, підкреслює суттєвий вплив естетичного переживання на моральний розвиток і саморегуляцію поведінки дитини. У цьому контексті науково обґрунтоване структурування естетичної культури з урахуванням вікових особливостей не є суто теоретичною процедурою, а виступає необхідною умовою проєктування уроків мистецтва, інтегрованих міжгалузевих модулів і створення інструментарію для діагностики рівнів її сформованості (показники сприймання, емоційного відгуку, смакових суджень, творчих дій, рефлексії) [84].

У науковому дискурсі поняття структури трактується як відносно стійка впорядкованість елементів, їхніх взаємозв'язків та ієрархій, що забезпечує цілісність об'єкта й інваріантність його організації за умов варіативності окремих компонентів [78]. У педагогічних інтерпретаціях акцент робиться на внутрішній організації явища (процесу, якості, компетентності), яка розкривається через його склад, функціональні зв'язки та інтегративні характеристики. Водночас доцільно розрізняти поняття «структура» і «система»: структура відображає внутрішню організацію елементів, тоді як система окреслює цілісність об'єкта у взаємодії із середовищем, що має значення для аналізу освітніх явищ різних рівнів – від окремої компетентності до освітнього процесу загалом [2].

У дидактиці структура навчального процесу розглядається як узгоджена сукупність цілей, змісту, методів, організаційних форм, засобів і результатів навчання. Таке розуміння забезпечує цілісність освітнього процесу та створює підґрунтя для визначення критеріїв оцінювання його результативності [85]. У контексті виховного процесу, зокрема в межах особистісно орієнтованого підходу І. Беха, структура описується через взаємодію ціннісно-цільового, змістового, діяльнісного та рефлексивного компонентів, що забезпечує цілісне формування особистості [9; 10].

У психологічному вимірі структура розглядається як спосіб організації внутрішнього досвіду особистості. У когнітивній психології вона

пов'язується з упорядкованістю ментальних репрезентацій (схем), за допомогою яких індивід осмислює та структурує досвід; у піажеанській традиції такі схеми змінюються через процеси асиміляції й акомодатії, формуючи динамічну систему знань. Сучасні дослідження також підкреслюють роль когнітивних чинників у формуванні естетичної компетентності, зокрема значення потреби у пізнанні як медіатора між досвідом та естетичним оцінюванням [148]. У загальнопсихологічному контексті структура особистості, зауважує О. Наumenко, трактується як організація відносно стійких диспозицій, рис і мотиваційних утворень, пов'язаних між собою системою ієрархічних зв'язків, що забезпечують цілісність і стабільність особистості [67].

У подальшому аналізі естетичної культури молодших школярів структура розглядається як відносно стійка організація її компонентів і взаємозв'язків (когнітивного, емоційно-ціннісного, мотиваційного, діяльнісно-творчого, за потреби – психофізичного), яка забезпечує цілісність цього феномену та його реалізацію в освітньому процесі [26; 63].

У педагогічному та психологічному знанні структура постає як системна категорія, що відображає внутрішню організацію елементів, типи їхніх зв'язків та ієрархічну впорядкованість рівнів, завдяки яким забезпечуються цілісність об'єкта й інваріантність його організації за умов варіативності компонентів [1; 2; 6]. У цьому контексті доцільно виокремити базові системні характеристики структури, зокрема цілісність, взаємозв'язок та ієрархічність.

Цілісність означає, що властивості об'єкта не зводяться до суми окремих елементів, а визначаються характером їхньої інтеграції та способом організації. У контексті естетичної культури молодших школярів вона виявляється як узгоджена взаємодія когнітивного, емоційно-ціннісного, мотиваційного та діяльнісно-творчого компонентів, що забезпечує формування інтегрованого результату – здатності до естетичного сприймання, оцінювання та творчого самовираження [80].

Взаємозв'язок як системна характеристика передбачає наявність внутрішніх функціональних залежностей між компонентами, що зумовлюють динаміку розвитку цілісного утворення. У контексті естетичної культури це означає, що розвиток окремих її компонентів відбувається у взаємозумовленості: збагачення когнітивного досвіду сприяє поглибленню емоційно-ціннісного ставлення, що, своєю чергою, стимулює мотивацію та активізацію творчої діяльності [23; 28].

Ієрархічність відображає впорядкованість елементів структури та їхню підпорядкованість певним рівням організації. У педагогічному вимірі вона виявляється як рівнева диференціація сформованості якості, внутрішня узгодженість компонентів та їхня підпорядкованість ціннісно-смысловим орієнтирам особистості. У психологічному контексті ієрархія пов'язується з поступовим ускладненням форм організації досвіду – від чуттєво-перцептивних до концептуально-рефлексивних, що відображає загальну логіку розвитку особистості [9].

Розуміння структури як системної категорії визначає методологічні орієнтири дослідження, зокрема щодо конструювання інструментарію аналізу. Йдеться про необхідність урахування цілісності, взаємозв'язків та ієрархічності компонентів досліджуваного феномену. Зокрема, це передбачає поєднання показників, що відображають окремі компоненти, з інтегральними характеристиками, які фіксують цілісність явища; урахування міжкомпонентних зв'язків і опосередкованих залежностей; а також побудову рівневої організації оцінювання відповідно до ієрархії його складників.

У контексті естетичної культури молодших школярів це означає, що її модель має відображати як інтегрований результат – сформованість естетичного досвіду дитини у навчальній і позанавчальній діяльності, – так і специфіку функціонування окремих компонентів з урахуванням їхньої взаємозумовленості та рівневої організації [89].

З метою уточнення змісту та структури естетичної культури доцільно співвіднести її з близькими за змістом феноменами – художньою культурою

як соціокультурною системою та естетичним досвідом як індивідуально-психологічним утворенням. Таке співвіднесення дозволяє узгодити різні рівні аналізу (соціокультурний та індивідуальний), визначити інваріантні компоненти та конкретизувати підходи до їхньої діагностики у молодшому шкільному віці.

1) Структура художньої культури (соціокультурний рівень).

У наукових дослідженнях художня культура розглядається як багаторівнева система, що охоплює кілька взаємопов'язаних підсистем. До її структури відносять ціннісно-смісловий компонент (естетичні цінності, ідеали, норми), креативно-діяльнісний (творчі практики, жанрово-стильові особливості), інституційний (освітні та культурні інституції), комунікативний (засоби репрезентації та поширення мистецького продукту) та рецептивний (особливості сприймання та інтерпретації) [6; 34; 42].

Структурно-функціональний аналіз художньої культури дозволяє простежити взаємодію її основних елементів – цінностей, традицій, практик, інституцій та рецепції, що формують цілісне культурне середовище [46]. Водночас сучасні дослідження акцентують увагу на ускладненні цієї структури під впливом цифровізації, що проявляється у трансформації способів взаємодії між суб'єктами культурного процесу, зокрема у зміні ролі реципієнта – від пасивного спостерігача до активного учасника мистецької взаємодії [62].

Таким чином, структура художньої культури може розглядатися як своєрідна екосистема, у межах якої відбувається формування естетичного досвіду особистості, зокрема й у контексті освітньої практики.

2) Структура естетичного досвіду (індивідуально-психологічний рівень)

У сучасних українських дослідженнях естетичний досвід розглядається як інтегративне утворення, що включає взаємопов'язані компоненти: перцептивно-емоційний (чуттєве сприймання та естетичні переживання), когнітивно-оціночний (знання, поняття, естетичні судження), мотиваційно-

смісловий (інтерес, ціннісні орієнтації, особистісні смисли), діяльнісно-творчий (естетично значущі дії, творче відтворення та варіювання образів) та рефлексивний (усвідомлення власних переживань і критеріїв оцінювання) [28; 44; 56].

У науковому дискурсі підкреслюється єдність переживання та розуміння як сутнісна характеристика естетичного досвіду, що надає йому динамічного характеру – від безпосереднього емоційного реагування до інтерпретації та рефлексії. У прикладних дослідженнях, присвячених дошкільному та молодшому шкільному віку, показано, що розвиток кожного з означених компонентів відбувається у процесі залучення дітей до різних видів мистецької діяльності (музика, театралізація, візуальні практики), які забезпечують збагачення естетичного досвіду [24; 33].

Таким чином, структуру естетичного досвіду доцільно інтерпретувати як цілісний процес, що розгортається у логіці «сприймання – оцінювання – смислотворення – творча діяльність – рефлексія». Така модель може бути покладена в основу визначення критеріїв і показників сформованості естетичної культури молодших школярів [45; 46].

У контексті моделювання естетичної культури молодших школярів важливо враховувати її відповідність як індивідуально-психологічному, так і соціокультурному рівням. З одного боку, вона має відображати зв'язки з художньою культурою як соціокультурною системою (залучення до інституційних і комунікативних форм взаємодії з мистецтвом), з іншого – забезпечувати повноту індивідуального естетичного досвіду дитини, що охоплює всі етапи – від сприймання до творчої діяльності та рефлексії [16; 19; 22; 24].

У межах культурно-історичної та діяльнісної парадигм структура естетичної культури осмислюється через єдність переживання, смислу та діяльності. Зокрема, як слушно зауважує у своєму дослідженні О. Науменко, у підході Л. Виготського естетичне переживання розглядається як механізм смислотворення, що опосередковує перехід від чуттєвого враження до

оцінного судження та інтеріоризується у формі стійких ціннісних орієнтацій. У діяльнісній теорії О. Леонтьєва естетичне ставлення постає як мотивована система, у якій особистісний смисл визначає характер і спрямованість діяльності, що зумовлює тісний зв'язок мотиваційного та діяльнісно-творчого компонентів. Водночас у концепції Д. Ельконіна простежується зв'язок між розвитком уяви, емоційної регуляції та формуванням естетичних суджень, що забезпечує перехід від сприймання до творчого відтворення й рефлексії [67].

Узагальнення зазначених підходів дозволяє розглядати естетичну культуру як ієрархічно організовану систему взаємопов'язаних компонентів – когнітивного, емоційно-ціннісного, мотиваційного, діяльнісно-творчого та рефлексивного, – що функціонують у взаємодії та забезпечують цілісність естетичного розвитку особистості [63; 69].

Сучасні українські дослідження (В. Бутенко О. Комаровська, Л. Масол, Н. Миропольська та ін.) деталізують і операціоналізують вказану багатовимірність для початкової школи. У підході Л. Масол компонентний склад задається через поєднання знаннєвого (поняттєве й жанрово-стильове орієнтування), ціннісно-емоційного (смак, емпатійність, емоційний відгук), діяльнісно-творчого (виконавські, імпровізаційні та проектні практики) і рефлексивного (самооцінювання естетичних рішень) блоків, із чіткими індикаторами результатів для 1–4 класів [57-59]. Монографія О. Комаровської, Н. Миропольської, І. Руденко окреслює технологічні умови формування естетичної культури через позакласні практики (театралізація, хореографія, музейна педагогіка), підкреслюючи необхідність інституційно-комунікативного виміру (включення культурних інституцій і медіацій) – тим самим компонентна модель узгоджується з «екосистемною» логікою художньої культури [46].

Емпіричні дослідження останніх років (Н. Ганоцька – естетично-ціннісна сфера; Г. Писарюк – аплікація в образотворчій діяльності; тощо) демонструють можливості операціоналізації естетичної культури молодших

школярів через систему показників, що відображають рівень розвитку перцептивно-емоційної чутливості, сформованість естетичних суджень і продуктивність творчої діяльності [24; 73]. Дотичні педагогічні розвідки (В. Бутенко) акцентують увагу на значущості мотиваційно-ціннісного аспекту, зокрема в контексті педагогіки партнерства, яка забезпечує смислову залученість учнів і сприяє формуванню стійких естетичних настанов [16-19].

Водночас структурно-моделювальні дослідження естетичної культури (В. Томашевський), хоча й виконані переважно на матеріалі вищої освіти, підтверджують доцільність виділення ключових компонентів – когнітивного, ціннісного, діяльнісного та рефлексивного – і можуть слугувати методологічною основою для побудови відповідних моделей у початковій школі [105–107].

Узагальнення теоретичних підходів до структури естетичної культури особистості дає підстави не лише для виокремлення її основних компонентів, а й для уточнення їх змістового наповнення з урахуванням специфіки молодшого шкільного віку та мистецької діяльності як провідного засобу естетичного розвитку. Зокрема, когнітивний компонент доцільно розглядати як когнітивно-гносеологічний, оскільки він охоплює не лише засвоєння знань про естетичні явища, а й процес пізнання світу через художньо-образну діяльність, перехід від чуттєвого сприйняття до усвідомленого розуміння.

Емоційно-ціннісний компонент, у свою чергу, доцільно інтерпретувати як аксіологічно-емоційний, що підкреслює єдність емоційних переживань та формування системи естетичних цінностей і ставлень особистості до навколишньої дійсності.

Діяльнісний компонент конкретизується як естетично-діяльнісний, оскільки він відображає не лише практичні вміння та навички, а й здатність особистості до творчого самовираження, реалізації естетичних цінностей у різних видах діяльності та повсякденній поведінці.

Таким чином, структура естетичної культури молодших школярів постає як цілісна система взаємопов'язаних компонентів – когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного, – які забезпечують інтеграцію пізнання, переживання та творчої активності особистост

1. Когнітивно-гносеологічний компонент забезпечує не лише засвоєння учнями системи знань, понять і уявлень про мистецтво та закономірності естетичного освоєння дійсності, а й формування здатності до їх осмислення, інтерпретації та застосування у процесі пізнання світу через художньо-образну діяльність.

2. Аксіологічно-емоційний компонент виконує регулятивну функцію та пов'язаний із формуванням естетичних почуттів, смаків і ціннісних орієнтацій. Він забезпечує перехід від безпосереднього емоційного реагування до усвідомленого оцінювання явищ дійсності й мистецтва, сприяє розвитку емоційної чутливості, здатності до співпереживання та формуванню індивідуальної системи естетичних цінностей.

3. Естетично-діяльнісний компонент відображає практичну реалізацію естетичного досвіду в різних видах діяльності та способах поведінки особистості. Він виявляється у здатності учнів до творчого самовираження через різні художні засоби (слово, образ, рух, звук), а також у готовності до активної участі в естетично значущих видах діяльності. У межах цього компонента діяльність виступає не лише формою виконання дій, а способом виявлення та реалізації естетичних цінностей у взаємодії з навколишнім світом. У цьому компоненті поєднуються індивідуальна активність дитини, її емоційний досвід і сформовані ціннісні орієнтації [51].

Когнітивно-гносеологічний компонент естетичної культури молодших школярів трактується як системно організована сукупність знань, понять і уявлень про мистецтво та способи його аналітичного опрацювання, що забезпечує процес пізнання дійсності через художньо-образну діяльність.

Його зміст охоплює:

- поняттєво-категоріальний аспект (засвоєння базових естетичних і мистецтвознавчих понять);
- морфолого-історичний (елементарні знання про види мистецтва, жанри та стилі, зокрема в контексті української культурної традиції);
- формально-аналітичний (уміння розпізнавати та описувати виражальні засоби, композиційні особливості творів);
- семіотично-комунікативний (розуміння мистецтва як специфічної мови та здатність до елементарної інтерпретації);
- міжмистецький (усвідомлення зв'язків між різними видами мистецтва та іншими освітніми галузями) [39; 41].

Зміст когнітивно-гносеологічного компонента в умовах хореографічної діяльності конкретизується через формування елементарного поняттєвого апарату та відповідних уявлень про закономірності руху й художньої виразності. Він охоплює знання про базові елементи техніки та руховий словник (пози, кроки, комбінації, просторові орієнтації), структурні параметри руху (тіло, простір, час, ритм, динаміка), жанрово-стильові особливості танцю (народний, класичний, сучасний, зокрема українська народно-сценічна традиція), а також музично-рухові відповідності (темп, метр, акценти, фразування). Важливим складником є також засвоєння етичних норм сценічної поведінки та основ безпеки рухової діяльності як передумови організації власної творчої практики [43].

Функціонально когнітивно-гносеологічний компонент забезпечує орієнтацію учнів у художньо-естетичному просторі, сприяє усвідомленню засобів виразності та створює підґрунтя для формування обґрунтованих естетичних суджень і перенесення знань у нові мистецькі та міжпредметні контексти [26].

Рівень сформованості когнітивно-гносеологічного компонента виявляється у здатності учнів коректно використовувати базові естетичні поняття, розпізнавати жанрово-стильові ознаки мистецьких творів,

здійснювати елементарне пояснення художніх явищ, а також застосовувати набуті знання у власній творчій діяльності. Важливими показниками виступають також уміння встановлювати зв'язки між різними видами мистецтва, зокрема співвідносити музичні та рухові характеристики, що свідчить про формування цілісного естетичного сприймання [26; 43].

На переконання В. Кардашова, розвиток когнітивно-гносеологічного компонента відбувається у процесі систематичної роботи з естетичними поняттями, порівняння художніх зразків та залучення до мультимодальних практик, які поєднують сприймання, аналіз і практичну діяльність. Ефективність такого підходу забезпечується повторюваністю базових категорій у різних видах мистецтва, виконанням аналітичних завдань та інтеграцією музично-рухових вправ, що сприяє узгодженню чуттєвого досвіду з його поняттєвим осмисленням [41]. У хореографічній діяльності це доповнюється опануванням параметрів руху та їх співвіднесенням із музичними характеристиками, що підвищує точність естетичного сприймання та забезпечує перехід знань у площину практичної діяльності.

Сучасні емпіричні дослідження підтверджують, що систематичне залучення дітей до мистецьких практик, зокрема музики й танцю, позитивно впливає на розвиток когнітивних процесів, включаючи виконавчі функції, робочу пам'ять і когнітивну гнучкість. Такі ефекти зафіксовано як у експериментальних, так і в узагальнювальних дослідженнях, що дозволяє розглядати мистецьку діяльність як важливий чинник когнітивного розвитку молодших школярів [6; 25; 43; 50]. У цьому контексті хореографічна діяльність постає ефективним засобом збагачення когнітивно-гносеологічного компонента естетичної культури, забезпечуючи інтеграцію знань, сприймання та дії.

Розвиток аксіологічно-емоційного компонента пов'язаний із формуванням здатності до розпізнавання, усвідомлення та вербалізації власних естетичних переживань, що забезпечує перехід від безпосереднього емоційного реагування до більш усвідомленого оцінювання. Л. Артемова

вважає, що систематичне залучення дітей до мистецької діяльності (слухання, споглядання, рухова інтерпретація), порівняння художніх образів і актуалізація емоційного досвіду сприяють «розвитку естетичної чутливості та збагаченню емоційного словника» [3, с. 33].

У молодшому шкільному віці емоційний відгук на явища мистецтва і природи має характер безпосереднього переживання (захоплення, здивування, естетичне задоволення) і виступає вихідною основою для подальшого осмислення та оцінювання. У сучасних дослідженнях естетичного досвіду підкреслюється, що емоційність є не супровідним, а визначальним компонентом естетичної оцінки: саме естетичні переживання зумовлюють формування уподобань і слугують підґрунтям для смислотворення [5; 18; 64; 142].

У вітчизняних педагогічних підходах, зокрема в контексті Нової української школи, емоційний відгук і синестетичні зв'язки розглядаються як важлива умова входження дитини у світ мистецтва та формування первинних оцінних суджень [58; 59; 62]. Важливим аспектом цього процесу є становлення естетичного смаку як здатності до вибіркового й аргументованого оцінювання явищ дійсності та мистецтва. Перехід від суб'єктивного «подобається – не подобається» до усвідомленого судження забезпечується інтеграцією емоційного досвіду з елементарними естетичними знаннями та зразками оцінної діяльності. Дослідження Я. Карлінської [42], П. Кречетова [51], С. Мальова свідчать, що систематичне залучення учнів до порівняння, аналізу й обговорення мистецьких зразків сприяє формуванню диференційованих естетичних уподобань і стійких ціннісних орієнтацій.

Аксіологічний вимір цього компонента виявляється у поступовій інтеріоризації естетичних норм і цінностей, що реалізується у процесі взаємодії дитини з різними формами культури – мистецькими, соціальними та побутовими. У цьому процесі естетичні критерії (гармонійність, міра, виразність, доцільність), згідно з позицією Л. Серих, набувають для дитини

особистісного значення та починають регулювати її поведінку й діяльність [89]. Включення фольклорних і міжвидових мистецьких практик сприяє поглибленню емоційно-ціннісного досвіду та перенесенню естетичних орієнтацій у повсякденне життя.

У хореографічній діяльності аксіологічно-емоційний компонент реалізується через тілесно опосередковане переживання: музично-рухова взаємодія, варіювання ритму, простору та динаміки забезпечують безпосереднє відображення емоційних станів. Водночас групові форми танцю сприяють розвитку емпатії, узгодженості дій і відповідальності у взаємодії з іншими. А. Шевчук підкреслює, що залучення дітей до виразних рухових імпрровізацій, контрастних вправ і подальшого обговорення пережитого досвіду створює умови для поєднання емоційного реагування з елементарним осмисленням естетичних характеристик руху. Це сприяє формуванню здатності до більш усвідомленого оцінювання та вираження естетичних вражень [118].

Аксіологічно-емоційний компонент на рівні поведінкових і вербальних проявів виявляється у стійкості та адекватності емоційного відгуку на музично-рухові стимули, здатності до диференційованого розпізнавання й вербалізації емоційних станів, а також у вмінні пояснювати їх через засоби художньої виразності. Його сформованість також проявляється у наявності аргументованих естетичних суджень із опорою на такі характеристики, як ритм, темп, динаміка та композиція руху, у послідовному виборі естетично доцільних рішень у власній творчій діяльності (доречність, міра, культура виконання), а також у позитивних міжособистісних проявах під час колективної діяльності, зокрема емпатійній узгодженості дій і підтримці партнерів [100].

Для діагностики рівня сформованості цього компонента використовуються спостереження за діяльністю учнів, шкали емоційного реагування, а також інструменти само- та взаємооцінювання, що дозволяють

фіксувати динаміку розвитку естетичних переживань і ціннісних орієнтацій у процесі мистецької діяльності [13; 45].

Ефективний розвиток аксіологічно-емоційного компонента забезпечується через поєднання різних видів мистецької діяльності, зокрема інтеграцію слухання, руху та візуалізації, що сприяє узгодженню емоційного досвіду з його осмисленням. Важливу роль відіграють також рефлексивні практики, спрямовані на усвідомлення власних переживань і способів їх вираження, що дозволяє поступово переходити від безпосереднього емоційного реагування до сформованих естетичних суджень і смаку. Розвиток цього компонента має поетапний характер: від опанування базових емоційних станів і простих контрастів до виконання більш складних творчих завдань із елементами самостійного вибору та обґрунтування використаних засобів виразності. Важливим чинником виступає також залучення учнів до різних форм культурного досвіду (відвідування мистецьких заходів, участь у творчих проєктах), що сприяє закріпленню естетичних цінностей і формуванню стійких смакових орієнтацій [56; 62; 73].

Естетично-діяльнісний компонент охоплює способи естетичної діяльності дитини – від відтворення зразків до створення власних художніх образів у різних видах мистецтва, виступаючи формою реалізації естетичного досвіду у творчій активності та поведінці особистості. У початковій школі він реалізується як послідовний процес, що включає сприймання, перетворення та презентацію результату. У цьому процесі учні опановують базові художні техніки (образотворчі, музично-рухові, театральні), застосовують їх у створенні елементарних композицій та представляють результати власної діяльності, орієнтуючись на базові естетичні критерії – виразність, гармонійність, доречність [40; 53; 62].

У хореографічній діяльності естетично-діяльнісний компонент конкретизується через опанування основних параметрів руху (тіло, простір, час, ритм, динаміка) та їх поєднання у простих композиціях і рухових імпровізаціях, що забезпечує вияв естетичних смислів у пластичній формі

[43]. У театральній діяльності він реалізується через роботу з тілесною та голосовою виразністю, побудову простих мізансцен, взаємодію з партнером і предметним середовищем [56].

Н. Казьмірчук, С. Мальов, Н. Тодосієнко доводять, що творча діяльність у молодшому шкільному віці має переважно варіативно-репродуктивний характер і поступово переходить до елементів самостійного конструювання образу. У цьому процесі важливим є створення умов для прояву ініціативи, гнучкості мислення та доречності вибору засобів виразності, що забезпечує поступове становлення здатності до естетично доцільної діяльності. Виконання творчих завдань із відкритим результатом, участь у мініпроєктах і рухових імпровізаціях у поєднанні з елементарною рефлексією сприяють формуванню здатності до усвідомленого естетичного самовираження [40].

Важливою складовою естетично-діяльнісного компонента є колективна взаємодія, що реалізується у виконанні спільних творчих завдань. У хореографії це виявляється у виконанні групових композицій, що поєднують технічні навички, музично-ритмічну узгодженість і сценічну культуру як прояв естетично організованої діяльності. На переконання М. Касяненко, участь у таких видах діяльності сприяє розвитку координації, відповідальності за спільний результат, здатності до взаємодії та дотримання естетичних норм поведінки [43].

Сформованість естетично-діяльнісного компонента проявляється у здатності учнів виконувати базові рухові дії з урахуванням музичного супроводу, створювати прості композиції з логічною структурою, варіювати засоби виразності відповідно до поставленого завдання, а також взаємодіяти з іншими учасниками творчого процесу. Важливими показниками є також виразність виконання, узгодженість дій у групі та дотримання культури сценічної поведінки.

Розвиток естетично-діяльнісного компонента має поетапний характер і здійснюється за принципом поступового ускладнення: від відтворення

зразків – до їх варіювання, від елементарної імпровізації – до створення власних мінікомпозицій. Важливу роль відіграють публічні форми представлення результатів діяльності, які виконують функцію соціального підкріплення та сприяють закріпленню естетичних норм і цінностей. Як зазначає К. Піліпшина, інтеграція різних видів мистецтва у цьому процесі забезпечує міжмистецький перенос умінь і розширює можливості творчого самовираження учнів [74].

Отже, естетична культура молодшого школяра постає як інтегрована система, у якій когнітивно-гносеологічний, аксіологічно-емоційний та естетично-діяльнісний компоненти функціонують узгоджено й ко-детерміновано (див. рис. 1.1). Сучасні моделі естетичного досвіду, зокрема А. Крістенсон [137], М. Піцолатте [144] описують його як результат взаємодії сенсорно-рухового, емоційно-оцінного та знаннево-сміслового контурів, що корелюють відповідно з естетично-діялісним, аксіологічно-емоційним і когнітивно-гносеологічним компонентами естетичної культури.

Відтак інтелектуалізація сприймання, емоційне резонування та практики творення виступають не послідовними, а взаємопов'язаними ланками єдиного процесу.

У шкільній практиці така логіка відповідає компетентнісним засадам Нової української школи та модельним програмам мистецької освітньої галузі, де очікувані результати структуруються за принципом «знаю – відчуваю – дію – рефлексую». Зазначена формула відображає інтеграцію когнітивно-гносеологічного (знаю), аксіологічно-емоційного (відчуваю) та естетично-діялісного (дію) компонентів, тоді як рефлексія виступає інтегративним механізмом їх узгодження та усвідомлення досвіду [58; 77]. Міжвидова інтеграція мистецтв (музика, образотворче мистецтво, хореографія, театр) та поєднання урочних і позаурочних форм діяльності забезпечують цілісність цього процесу.

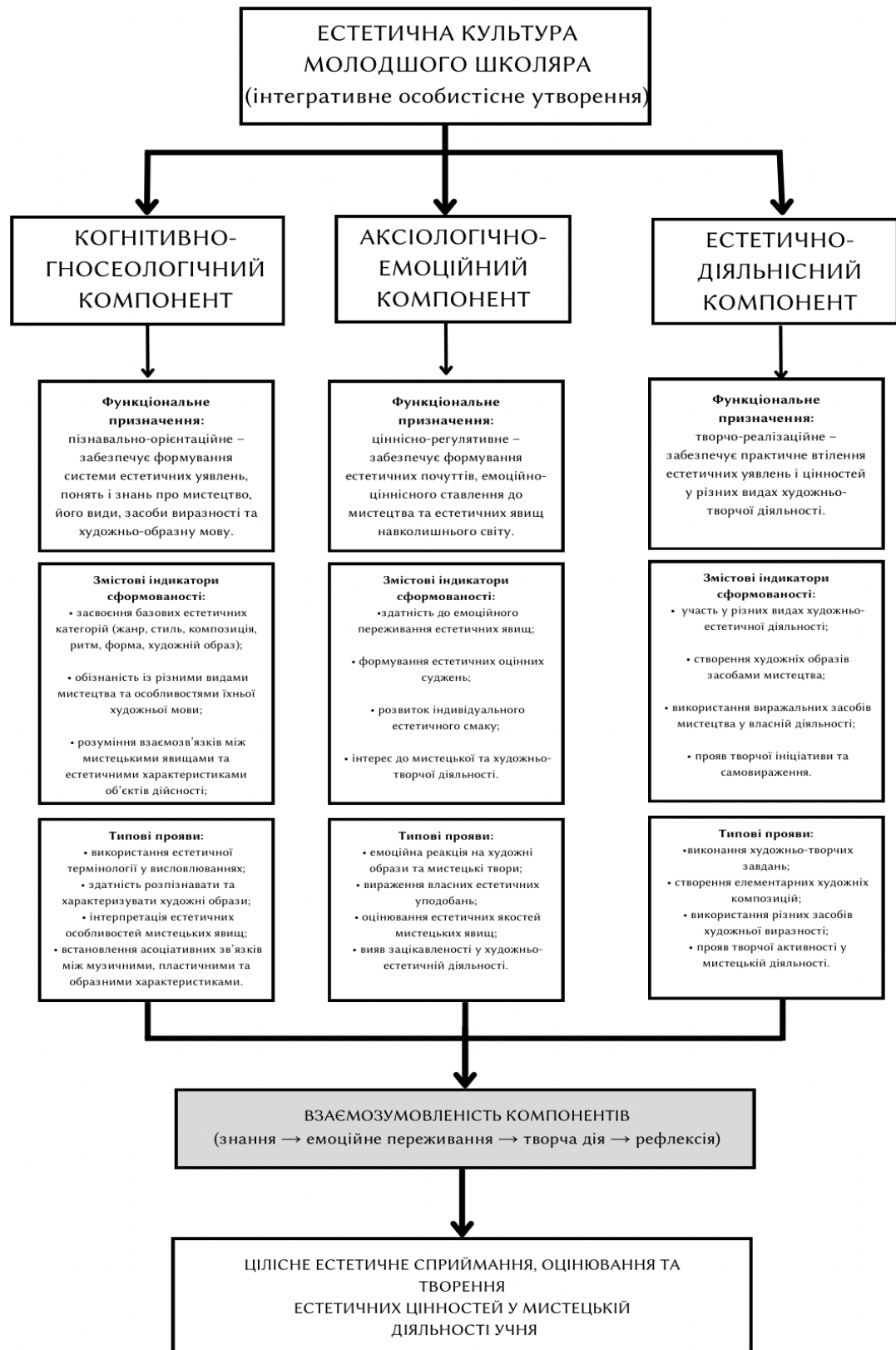

Рис. 1.1. Теоретична модель структури естетичної культури молодшого школяра

Додатково підкреслюється трансформаційний потенціал естетичного досвіду: зміна способів бачення себе і світу вибудовується через взаємодію когнітивного осмислення, емоційно-ціннісного переживання та творчої діяльності, що відповідає структурі естетичної культури, представлений у моделі.

Взаємодія компонентів естетичної культури має системний характер і реалізується через низку взаємопов'язаних механізмів.

По-перше, зв'язок «емоції – інтерес – діяльність» відображає взаємодію аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного компонентів і визначає роль емоцій як пускового механізму активності. Емоції (захоплення, здивування, відчуття гармонії) не лише супроводжують естетичне сприймання, а й спрямовують інтерес і готовність до діяльності, ініціюючи перехід від споглядання до творчої участі. У мотиваційному аспекті це узгоджується з моделлю розвитку інтересу У. Менінгхауса, де емоційний відгук виступає основою формування стійкого пізнавального інтересу, що забезпечує включення у систематичну діяльність [142].

По-друге, механізм «пізнання – оцінка» репрезентує взаємозв'язок когнітивно-гносеологічного та аксіологічно-емоційного компонентів. Засвоєння понять і категорій мистецтва (жанр, стиль, засоби виразності) створює підґрунтя для формування естетичних суджень і розвитку смаку. Дослідження А. Крістенсена [137], А. Святека [148] у сфері естетичного когнітивізму засвідчують, що поглиблення розуміння мистецьких явищ сприяє більш диференційованому та усвідомленому оцінюванню. Водночас цей процес опосередковується індивідуальними пізнавальними характеристиками, зокрема потребою у пізнанні, яка підсилює зв'язок між досвідом, інтерпретацією та оцінкою.

По-третє, механізм «втільнення (embodiment) – пізнання – емоції» відображає інтеграцію естетично-діяльнісного, когнітивно-гносеологічного та аксіологічно-емоційного компонентів. У межах підходу embodied learning П. Фаела доведено, що поєднання руху, ритму та сенсорного досвіду сприяє

глибшому розумінню, кращому запам'ятовуванню та підвищенню залученості, особливо у молодшому шкільному віці [138]. У мистецькій діяльності, зокрема хореографії, тілесність виступає засобом інтеграції пізнавального та емоційно-ціннісного досвіду.

Практична реалізація взаємодії компонентів естетичної культури відбувається в умовах інтегрованого навчання, де цілеспрямовано поєднуються когнітивно-гносеологічний, аксіологічно-емоційний та естетично-діяльнісний виміри. У цьому процесі учень, з одного боку, опановує основи художньої мови (темп, ритм, композиція, просторові характеристики руху), з іншого – переживає емоційно-ціннісний зміст мистецьких образів і на цій основі реалізує себе у творчій діяльності. Рефлексія забезпечує усвідомлення та оцінювання результатів діяльності відповідно до естетичних критеріїв і виступає механізмом інтеграції всіх компонентів у цілісний досвід.

Таким чином, взаємодія компонентів естетичної культури реалізується як цілісний процес, що поєднує пізнання, емоційно-ціннісне переживання, естетично спрямовану діяльність і рефлексію, забезпечуючи формування стійкого естетичного досвіду молодших школярів та його поступову інтеріоризацію відповідно до логіки, представленої у моделі (Рис. 1.1).

У віці 6–10 років найбільш інтенсивно розвивається аксіологічно-емоційний компонент, що проявляється у зростанні чутливості до естетичних якостей, формуванні первинних уподобань і здатності до емоційно-ціннісного відгуку. Саме цей компонент, на переконання М. Федорової, активно збагачується завдяки мультимодальному досвіду (слухання, споглядання, рух) і спільній діяльності, виконуючи функцію пускового механізму формування стійкого інтересу та залучення до естетичних практик [109].

Когнітивно-гносеологічний компонент, що охоплює поняттєво-категоріальний апарат (жанр, стиль, засоби виразності), розгортається поступово відповідно до спіральної логіки навчання, закладеної в концепції

НУШ. Його ефективний розвиток забезпечується систематичним поверненням до базових понять у різних видах мистецтва, особливо за умов їх інтеграції з діяльністю (аналітичні міні-завдання, мікропроекти), що сприяє осмисленню та перенесенню знань у нові контексти [31; 58; 59].

Естетично-діяльнісний компонент, що включає виконавські, імпровізаційні та проєктні вміння, у молодшому шкільному віці характеризується високою пластичністю. Регулярне включення дітей у мистецькі практики (музика, танець, театр) забезпечує поступовий і стабільний розвиток як предметних умінь, так і соціально-емоційних навичок за умови належної організації освітнього процесу. При цьому діяльність виступає не лише формою активності, а способом реалізації естетичного досвіду й цінностей у різних видах взаємодії з мистецьким середовищем.

Водночас відносно повільніше формуються регулятивні механізми – виконавчі функції та рефлексивні вміння, які забезпечують здатність до аргументованого естетичного судження, самоконтролю та корекції власної діяльності. Їхній розвиток у молодшому шкільному віці має поступовий характер і потребує цілеспрямованої педагогічної підтримки, що узгоджується з сучасними дослідженнями вікових особливостей молодших школярів О. Петрук [72], О. Руснак [84].

На рівні освітнього процесу ключову роль відіграє педагог, зокрема його соціально-емоційна компетентність і здатність до побудови підтримувальної взаємодії з учнями. Дослідження О. Бутенко, О. Рябошапки, О. Воєдило. засвідчують, що якість взаємин «учитель – учень» прямо впливає на рівень залучення, саморегуляції та навчальних досягнень, а отже опосередковано сприяє розвитку когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діялісного компонентів естетичної культури [21].

Важливим чинником також виступає сімейне середовище, яке створює фонові умови для розвитку естетичного досвіду. Регулярна участь дітей у культурних практиках (спільне слухання музики, відвідування мистецьких подій), підкреслює О. Матвієнко, позитивно корелює з розвитком мовлення,

когнітивних здібностей і загальної культурної обізнаності, що підсилює результати шкільного навчання [60].

Ефективною є також взаємодія школи й сім'ї через формати спільного естетичного досвіду (шкільні покази, мікрофестивалі, музейно-театральні відвідування), а також використання структурованого зворотного зв'язку (рубрики, короткі рефлексії), що сприяє переходу від емоційно-ціннісного переживання до усвідомленої оцінки й естетично спрямованої діяльності.

Таким чином, у структурі естетичної культури молодшого школяра доцільно інваріантно виокремлювати три ключові компоненти: когнітивно-гносеологічний (як система знань, понять і способів пізнання мистецтва), аксіологічно-емоційний (естетичні переживання, ціннісні ставлення та смакові орієнтації) і естетично-діяльнісний (творча активність і реалізація естетичного досвіду у різних видах діяльності та поведінці). Їх узгоджена взаємодія забезпечує цілісність феномена естетичної культури, а зведення моделі до цих складників дозволяє чіткіше визначити цілі, критерії та індикатори її сформованості й уникнути методичних суперечностей в організації мистецької, зокрема хореографічної, діяльності учнів 1–4 класів.

Отже, теоретичний аналіз структури естетичної культури молодших школярів і характеристика її основних компонентів – когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного – дозволяють розглядати цей феномен як цілісну, динамічну систему, що формується у процесі різних видів мистецької діяльності. Встановлено, що ефективність її розвитку значною мірою залежить від інтеграції пізнавального осмислення, емоційно-ціннісного переживання та естетично спрямованої творчої діяльності дитини.

Водночас особливого значення набуває визначення педагогічних умов і специфіки реалізації цього процесу в конкретних видах мистецької діяльності, які мають виразний потенціал впливу на всі компоненти естетичної культури. Одним із таких видів є хореографія, що поєднує музичний, руховий і емоційно-образний досвід, забезпечуючи синтетичний

характер естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим доцільним є подальший розгляд педагогічного потенціалу хореографічного мистецтва у формуванні естетичної культури молодших школярів, що становить зміст наступного підрозділу.

1.3. Педагогічний потенціал хореографічного мистецтва у формуванні естетичної культури молодших школярів

Формування естетичної культури молодших школярів, структурні компоненти якої було розглянуто у попередньому підрозділі, потребує визначення ефективних педагогічних засобів її цілеспрямованого розвитку. З огляду на те, що естетична культура виявляється у єдності когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного компонентів, особливого значення набувають такі види діяльності, які забезпечують їх комплексне формування.

У цьому контексті одним із найбільш результативних засобів виступає мистецтво, яке, за визначенням І. Зязюна [38], Л. Масол [57], О. Рудницької [83], має потужний вплив на становлення естетичної свідомості особистості, розвиток її почуттів і творчих здібностей.

Серед різноманітних видів мистецтва особливе місце посідає хореографічне мистецтво, яке характеризується синкретичністю, поєднуючи у собі рух, музику, ритм та образну виразність. Така специфіка зумовлює його значний вплив на особистість дитини, оскільки, за науковими розвідками Ю. Гончаренко [27], М. Ткаченко [101], В. Федоришина [108], через тілесно-рухову активність, емоційне переживання та художнє відтворення образів забезпечується цілісний вплив на когнітивну, емоційну та діяльнісну сфери.

Термін «хореографія» (від грец. choreia – танець і grapho – пишу) у сучасному науковому дискурсі використовується для позначення цілісної системи явищ, пов'язаних із мистецтвом танцю, включаючи його створення, виконання та інтерпретацію [11; 32].

Хореографічне мистецтво характеризується виразною емоційно-образною природою, що зумовлює його значний вплив на естетичну сферу особистості. Через взаємодію музики, руху та сценічної композиції створюються умови для безпосереднього естетичного переживання, формування художніх уявлень та розвитку здатності до інтерпретації мистецьких образів [103]. У цьому контексті хореографія виступає не лише засобом художнього відображення дійсності, а й ефективним інструментом естетичного пізнання.

На переконання М. Касяненко, хореографічне мистецтво як специфічний вид художньої діяльності ґрунтується на організації рухів людського тіла в умовах музичного супроводу та виступає синтетичною формою мистецького вираження. Його сутнісною характеристикою є використання руху як основного засобу створення художнього образу, який формується через взаємодію пластики, ритму, просторової організації та композиційної побудови. Пластичні інтонації та мотиви, запозичені з реальних життєвих рухів, у процесі художньої обробки набувають естетичної виразності та підпорядковуються законам ритму, симетрії та гармонії [43].

У хореографічному мистецтві провідну роль відіграє художній образ, що постає результатом узагальнення рухового досвіду та його емоційно-образної інтерпретації. Через виразність людського тіла, динаміку рухів і композиційне вирішення танцю передається естетичний зміст, який сприймається не лише на раціональному, а й на емоційно-чуттєвому рівні. Відповідно до цього хореографія виступає як засіб трансляції естетичних ідей і цінностей, забезпечуючи їх безпосереднє переживання [96].

Багатожанровість хореографічного мистецтва та різноманітність його форм розширюють можливості залучення особистості до естетичного досвіду, що передбачає не лише сприймання, а й інтерпретацію, оцінювання та творче відтворення художніх образів. Це зумовлює необхідність активного включення суб'єкта в естетичну діяльність, яка передбачає розвиток

здатності до аналізу, порівняння та формування власних естетичних суджень відповідно до засвоєних ціннісних орієнтацій [86].

У наукових підходах підкреслюється, що хореографічне мистецтво поєднує тілесно-культурний і духовно-культурний виміри розвитку особистості. Перший пов'язаний із розвитком тілесності як засобу самовираження, гармонізації фізичного і психоемоційного стану, формування культури руху та комунікації. Другий орієнтований на становлення естетичного смаку, ціннісних орієнтацій, здатності до творчого осмислення дійсності та засвоєння культурних традицій. Така інтеграція забезпечує цілісний вплив хореографії на особистість, поєднуючи фізичний, емоційний і духовний розвиток [47; 51; 57].

У працях Г. Березової, Л. Бондаренко підкреслюється, що хореографічна діяльність виступає ефективним засобом естетичного виховання, оскільки забезпечує розвиток художнього смаку, емоційної чутливості та творчих здібностей у процесі створення і втілення танцювальних образів [8; 14]. У цьому процесі діяльність набуває не лише виконавського, а й творчого характеру, що зумовлює поступовий перехід від репродуктивних форм до продуктивних.

В. Котов та Н. Плюхіна підкреслюють її значущість у цьому процесі, оскільки хореографічна діяльність забезпечує інтеграцію фізичного, емоційного та інтелектуального розвитку, сприяє формуванню координації рухів, ритмічності, музикальності та емоційної виразності [50].

Креативний потенціал хореографічного мистецтва у формуванні естетичного смаку учнів, зокрема в умовах позашкільної освіти, розкрито у дослідженнях Д. Вей, де акцентується увага на можливостях танцю як засобу розвитку художнього сприймання та творчої активності [150].

Водночас у роботах Н. Терешенко доведено, що хореографічна діяльність сприяє розвитку критичного мислення, здатності до самовираження та міжособистісної взаємодії, що розглядається як важлива передумова формування сучасної освітньої культури [95; 96].

Таким чином, хореографічна діяльність у системі формування естетичної культури постає як цілісний процес, спрямований на інтерпретацію та творення художніх образів засобами руху. Її реалізація забезпечує розвиток когнітивної, емоційно-ціннісної та діяльнісної сфер особистості, сприяючи розширенню внутрішнього світу дитини та його творчому виявленню у різних видах мистецької діяльності [24].

Залучення до хореографічної діяльності забезпечує розвиток здатності до сприймання, оцінювання та творчого відтворення художніх образів, сприяє формуванню естетичних смаків, почуттів і ціннісних орієнтацій, а також створює умови для самовираження особистості. Хореографічне мистецтво виступає ефективним засобом формування естетичної культури, оскільки поєднує можливості емоційного впливу, пізнавального освоєння та діяльнісного втілення художнього досвіду в єдиному освітньому процесі.

У сучасних дослідженнях підкреслюється, що хореографічна діяльність виступає ефективним засобом формування естетичного ставлення до дійсності, розвитку творчих здібностей та художньо-образного мислення молодших школярів [49; 55]. Водночас її потенціал не обмежується лише розвитком рухових умінь, а охоплює формування естетичних потреб, інтересів і цінностей, що визначають загальний рівень естетичної культури особистості.

Педагогічний потенціал хореографічного мистецтва доцільно розглядати як інтегративну характеристику його можливостей впливу на формування естетичної культури особистості, що реалізується в освітньому процесі через поєднання пізнавальних, емоційно-ціннісних і діяльнісних механізмів. На відміну від інших видів мистецтва, хореографія має виразно синтетичний характер, оскільки поєднує рух, музику та образно-емоційний зміст, що забезпечує багатоканальне сприймання і засвоєння художнього досвіду. У цьому контексті її педагогічний потенціал виявляється у здатності одночасно впливати на когнітивно-гносеологічний, аксіологічно-емоційний

та естетично-діяльнісний компоненти естетичної культури, забезпечуючи їх взаємопов'язаний розвиток.

К. Піліпшина переконана, що хореографічне мистецтво як синтетичний вид мистецької діяльності має унікальні можливості для цілісного впливу на особистість дитини, оскільки інтегрує рух, музику, емоційне переживання та образне мислення. На думку авторки, «інтеграція музично-ритмічного виховання є невід'ємною складовою хореографічного навчання, яка в свою чергу дозволяє розвивати індивідуальні творчі здібності дітей, актуалізує їхню творчу діяльність, формує творче мислення, визначає можливість творчої самореалізації та саморозвитку за допомогою музично-ритмічного виховання» [74, с. 139].

Згідно з науковою позицією В. Федоришина, ключовою характеристикою хореографічного мистецтва є рух як форма художнього вираження, який виступає носієм смислу і засобом комунікації. У цьому контексті рух набуває символічного значення, перетворюючись на своєрідну «мову тіла», за допомогою якої відбувається «передача інформації, вияв експресії і взаємодія партнерів із танцю» [108, с. 41]. Така специфіка забезпечує безпосереднє включення дитини у процес естетичного пізнання, де осмислення відбувається не лише на рівні свідомості, а й через тілесний досвід.

Важливу роль у структурі хореографічного мистецтва відіграє ритм як організуючий фактор, що забезпечує упорядкованість руху та його узгодженість із музичним супроводом. Ритмічна організація сприяє розвитку відчуття гармонії, пропорційності та закономірності, що є базовими характеристиками естетичного сприймання. Через засвоєння ритмічних структур дитина опановує не лише технічні аспекти руху, а й принципи художньої організації часу і простору.

Не менш значущою є пластика як носій художнього образу, яка визначає виразність і змістовність руху. Пластичні характеристики (лінія, динаміка, амплітуда, координація) забезпечують трансформацію руху у

художній образ, що сприяє формуванню здатності до образного мислення та естетичного узагальнення. У цьому аспекті хореографія виступає засобом розвитку здатності до символізації та інтерпретації художнього змісту.

Суттєвою ознакою хореографічного мистецтва є його емоційно-образна природа, яка забезпечує безпосередній вплив на сферу переживань дитини. З цього приводу А. Шевчук зазначає, що емоційна насиченість руху та його зв'язок із музикою сприяють виникненню естетичних почуттів, формуванню індивідуальних уподобань і розвитку здатності до емоційного резонування. У цьому процесі емоційне переживання виступає не лише результатом, а й умовою пізнання художнього змісту [118].

Таким чином, специфіка хореографічного мистецтва як засобу естетичного виховання полягає у його здатності інтегрувати рух, ритм, пластику та емоційно-образний зміст у єдину систему впливу на особистість. Це забезпечує цілісне залучення дитини до процесу естетичного пізнання, у якому поєднуються тілесний досвід, емоційне переживання та усвідомлене осмислення художніх явищ.

У контексті даного дослідження хореографічне мистецтво розглядається як особливе освітнє середовище, у межах якого відбувається інтегрований розвиток когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного компонентів естетичної культури молодших школярів. Залучення до хореографічної діяльності сприяє не лише засвоєнню елементарних художніх знань і рухових умінь, а й формуванню естетичних почуттів, ціннісного ставлення до мистецтва та здатності до творчого самовираження.

Така багатовимірність забезпечує одночасну активізацію всіх компонентів естетичної культури, що визначає високий педагогічний потенціал хореографічного мистецтва у роботі з молодшими школярами .

У площині когнітивно-гносеологічного компонента хореографія виступає не лише об'єктом засвоєння, а й специфічною формою пізнання, у межах якої дитина опановує закономірності художньої виразності через

тілесно-руховий досвід. Засвоєння понять ритму, темпу, просторової організації руху, динаміки та композиції відбувається не ізольовано, а в процесі безпосередньої діяльності, що сприяє переходу від чуттєвого сприймання до елементів усвідомленого аналізу. У цьому контексті рух постає як «мова», через яку дитина не лише відтворює задані зразки, а й інтерпретує та осмислює художній зміст, що відповідає гносеологічній природі мистецького пізнання [108].

Аксіологічно-емоційний компонент у хореографічній діяльності реалізується через безпосереднє переживання музично-рухових образів, формування естетичних почуттів і поступове становлення ціннісного ставлення до мистецтва. На переконання М. Ткаченко, емоційна залученість, що виникає у процесі виконання танцювальних рухів, посилює інтерес до діяльності та виступає основою для формування індивідуальних естетичних уподобань. Водночас спільна діяльність у хореографічному колективі сприяє розвитку здатності до співпереживання, емоційної взаємодії та прийняття естетичних норм, що забезпечує перехід від ситуативного емоційного реагування до більш стійких ціннісних орієнтацій [100].

Естетично-діяльнісний компонент у хореографії набуває особливої виразності, оскільки саме через рух і творчу активність відбувається безпосередня реалізація естетичного досвіду. Учні не лише відтворюють рухові зразки, а й поступово переходять до їх варіювання, імпровізації та створення власних композицій, що забезпечує становлення здатності до естетично доцільної діяльності. У цьому процесі діяльність виступає не просто формою виконання завдань, а способом самовираження і виявлення сформованих естетичних цінностей у поведінці та взаємодії з іншими.

Важливою особливістю хореографічного мистецтва є його тілесно-рухова природа, що забезпечує реалізацію механізму «втілення» (embodiment), у межах якого пізнання, емоції та діяльність функціонують як єдина система [138]. Завдяки цьому, вказують Б. Брилін, В. Бриліна, Н. Тодосієнко, відбувається інтеграція сенсорного, емоційного та когнітивного

досвіду, що підвищує глибину сприймання, точність відтворення та усвідомленість творчої діяльності. Особливо значущим це є у молодшому шкільному віці, коли тілесний досвід виступає провідним каналом освоєння світу [15].

Таким чином, педагогічний потенціал хореографічного мистецтва полягає у його здатності забезпечувати цілісний розвиток усіх компонентів естетичної культури через їх інтегровану реалізацію в процесі мистецької діяльності. З цього приводу Л. Косаковська зазначає, що «народний танець, як необхідний атрибут всебічного гармонійного розвитку, формує уявлення про навколишній світ, людські цінності, збагачує творчий потенціал. Разом із тим, танець стимулює бажання творити, одухотворювати, працювати над втіленням своєї творчої індивідуальності» [49, с. 100]. Це дозволяє розглядати хореографію не лише як засіб художнього навчання, а як ефективний інструмент формування естетичного способу пізнання, переживання і діяльності молодшого школяра.

Педагогічний потенціал хореографічного мистецтва у формуванні естетичної культури молодших школярів конкретизується через систему взаємопов'язаних функцій, що забезпечують цілісний вплив на особистість дитини в освітньому процесі. Виділені функції не є тотожними структурним компонентам естетичної культури, а відображають способи реалізації педагогічного потенціалу хореографічного мистецтва, через які забезпечується їх формування і розвиток.

Передусім, хореографія виконує пізнавальну (когнітивно-гносеологічну) функцію, оскільки виступає специфічним засобом освоєння дійсності через рух і художній образ. У процесі хореографічної діяльності учні не лише засвоюють елементарні знання про ритм, темп, просторову організацію руху та композицію, а й оволодівають способами їх практичного застосування, що сприяє формуванню цілісного художнього мислення. Особливістю цього процесу є те, що пізнання відбувається у нерозривній

єдності з діяльністю, що забезпечує глибше осмислення матеріалу та його перенесення у нові ситуації [74].

Важливою є аксіологічно-емоційна функція хореографії, яка полягає у формуванні естетичних почуттів, смаків і ціннісних орієнтацій особистості. Завдяки емоційній насиченості музично-рухових образів хореографічна діяльність сприяє розвитку здатності до естетичного переживання, формує позитивне ставлення до мистецтва та стимулює виникнення стійкого інтересу до художньої діяльності. У цьому контексті емоційний досвід виступає не лише супровідним, а визначальним чинником формування естетичних цінностей [24].

Не менш значущою є естетично-діяльнісна функція, що реалізується через активну участь учнів у різних видах художньо-творчої діяльності. На переконання Н. Терешенко, хореографія створює умови для переходу від репродуктивної діяльності до творчої, забезпечуючи розвиток здатності до імпровізації, варіювання рухів і створення власних композицій. У цьому процесі діяльність виступає як форма самовираження та водночас як спосіб виявлення естетичних цінностей у поведінці й взаємодії з іншими [95].

Окремо слід виділити комунікативно-соціалізувальну функцію хореографічної діяльності, яка реалізується у процесі колективної взаємодії. Виконання групових танцювальних композицій сприяє формуванню навичок співпраці, взаєморозуміння, відповідальності за спільний результат і дотримання естетичних норм поведінки. У цьому контексті хореографія виступає засобом не лише художнього, а й соціального розвитку особистості [86; 43].

Важливою також є регулятивно-рефлексивна функція, що пов'язана з формуванням здатності до самоконтролю, оцінювання та корекції власної діяльності. У процесі виконання та аналізу хореографічних композицій учні поступово опановують елементарні способи рефлексії, що дозволяє їм усвідомлювати якість власного виконання та співвідносити його з естетичними критеріями [94].

Суттєвою характеристикою хореографічного мистецтва є його інтегративний характер, що забезпечує одночасну реалізацію зазначених функцій у межах єдиного освітнього процесу. Поєднання руху, музики та емоційного переживання, за слушним зауваженням Л. Масол, створює умови для синтезу різних видів досвіду, що підсилює ефективність формування естетичної культури молодших школярів [57].

Таким чином, педагогічні можливості хореографічного мистецтва полягають у його здатності забезпечувати багатовимірний вплив на особистість дитини через реалізацію когнітивно-гносеологічної, аксіологічно-емоційної, естетично-діяльнісної, комунікативно-соціалізувальної та регулятивно-рефлексивної функцій. Їх цілісна взаємодія створює умови для гармонійного розвитку естетичної культури молодших школярів у сучасному освітньому середовищі.

Реалізація педагогічного потенціалу хореографічного мистецтва у формуванні естетичної культури молодших школярів здійснюється через систему взаємопов'язаних механізмів, які забезпечують інтеграцію пізнавальних, емоційно-ціннісних і діяльнісних процесів у єдиному освітньому просторі. Зазначені механізми відображають внутрішню динаміку взаємодії складників педагогічного потенціалу та визначають специфіку його впливу на особистість дитини.

Одним із провідних є механізм «тілесно-рухового втілення – осмислення – переживання», який ґрунтується на єдності сенсомоторного, когнітивного та емоційного досвіду. На переконання П. Фаели та його співавторів, у процесі хореографічної діяльності рух виступає не лише засобом вираження, а й інструментом пізнання, що забезпечує перехід від безпосереднього виконання до усвідомлення художнього змісту і його емоційного переживання [138]. Така послідовність зумовлює глибше засвоєння естетичних смислів і сприяє формуванню цілісного естетичного досвіду.

Важливу роль відіграє механізм «емоційне залучення – ціннісна інтерпретація – мотивація діяльності», який забезпечує трансформацію естетичних переживань у стійкі особистісні орієнтації. Згідно з науковою позицією М. Касяненко, емоційна реакція на художній образ виступає вихідною точкою, яка зумовлює виникнення інтересу, формування естетичних оцінок і готовність до подальшої діяльності. У цьому контексті емоційний компонент набуває функції регулятора, що спрямовує пізнавальну і творчу активність учнів [43].

Не менш значущим є механізм «пізнання – оцінювання – творче відтворення», який відображає взаємозв'язок когнітивно-гносеологічного та естетично-діяльнісного складників. Засвоєння учнями художніх понять і засобів виразності створює основу для формування естетичних суджень, які, у свою чергу, реалізуються у власній творчій діяльності. У цьому процесі відбувається перехід від репродуктивних форм діяльності до продуктивних, що забезпечує розвиток здатності до самостійного художнього конструювання [104].

Суттєвим для хореографічної діяльності є також механізм «індивідуальне самовираження – колективна взаємодія – соціалізація», який відображає соціальний аспект естетичного розвитку. Участь у спільній діяльності, на думку Л. Бондаренко, сприяє узгодженню індивідуальних дій із груповими, формує здатність до співпраці, відповідальності та дотримання естетичних норм поведінки. Це забезпечує не лише художній, а й соціально-комунікативний розвиток особистості [14].

Окремо слід виокремити рефлексивний механізм, що забезпечує усвідомлення і оцінювання результатів власної діяльності. У процесі виконання та аналізу хореографічних дій учні поступово опановують елементарні способи самооцінювання і корекції, що сприяє формуванню здатності до регуляції власної естетичної діяльності та розвитку внутрішніх критеріїв оцінювання.

Таким чином, механізми реалізації педагогічного потенціалу хореографічного мистецтва забезпечують цілісну взаємодію когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного складників, опосередковуючи перехід від сприймання до осмислення і творчого втілення художнього досвіду. Їх системне функціонування визначає ефективність формування естетичної культури молодших школярів і підкреслює специфіку хореографії як особливого засобу естетичного розвитку особистості.

Ефективність використання хореографічного мистецтва у формуванні естетичної культури молодших школярів значною мірою зумовлена віковими особливостями дітей 6–10 років, які визначають специфіку їхнього сприймання, мислення та діяльності. Молодший шкільний вік характеризується становленням навчальної діяльності як провідної, що супроводжується розвитком здатності до прийняття навчальної мети, опанування способів дій і формування елементів рефлексії щодо результатів власної діяльності [72]. У цьому контексті хореографічна діяльність виступає ефективним засобом поєднання навчальних і творчих завдань, забезпечуючи засвоєння знань і способів дій у безпосередній практичній формі.

У молодшому шкільному віці відбувається інтенсивний розвиток психічних процесів і формуються передумови для активного залучення до різних видів художньо-творчої діяльності, зокрема хореографічної. У цей період суттєво зростає рівень розвитку уваги, пам'яті, мислення та уяви, що забезпечує перехід від безпосереднього, ситуативного сприймання до більш усвідомленого й цілеспрямованого пізнання. Особливого значення набуває розвиток наочно-образного мислення, яке виступає провідною формою осмислення дійсності та створює підґрунтя для сприймання й інтерпретації художніх образів.

Водночас, зауважує Л. Стасюк, емоційна сфера дітей цього віку характеризується підвищеною чутливістю, безпосередністю переживань і відкритістю до естетичних вражень. Це зумовлює готовність до включення в

мистецьку діяльність, у якій емоційне переживання поєднується з пізнавальними та діяльнісними процесами [91]. У цьому аспекті хореографічна діяльність виступає особливо ефективною, оскільки інтегрує рух, музику та емоційно-образний зміст, забезпечуючи багатоканальне залучення дитини до естетичного досвіду.

Крім того, для молодших школярів характерною є висока потреба в руховій активності та схильність до наслідування, що виступають важливими механізмами навчання. Це створює сприятливі умови для засвоєння хореографічних рухів, формування координації, ритмічності та поступового переходу від репродуктивної до творчої діяльності. У процесі такої діяльності відбувається не лише розвиток рухових умінь, а й формування здатності до емоційного відгуку, естетичного оцінювання та творчого самовираження [89].

Характерною рисою мислення молодших школярів є його образний характер, що зумовлює переважання наочно-образних форм пізнання. Діти цього віку легше засвоюють інформацію, подану у формі образів, рухових дій і художніх асоціацій, ніж у вигляді абстрактних понять. Хореографічна діяльність, яка базується на створенні та відтворенні рухових образів, відповідає цим особливостям, забезпечуючи ефективне поєднання чуттєвого досвіду з його поступовим осмисленням.

Суттєве значення має також схильність до наслідування, яка виступає одним із провідних механізмів навчання у молодшому шкільному віці. Діти активно відтворюють зразки поведінки, рухів і дій, що створює умови для засвоєння художніх моделей і формування первинних естетичних навичок. У хореографії наслідування виступає вихідним етапом оволодіння руховим матеріалом, який поступово переходить у варіативну та творчу діяльність.

Не менш важливою є соціальна спрямованість розвитку, що проявляється у формуванні навичок взаємодії, співпраці та орієнтації на оцінку значущих дорослих і однолітків. У хореографічній діяльності це

реалізується через колективні форми роботи, які сприяють засвоєнню естетичних норм поведінки та розвитку соціально-комунікативних умінь.

Естетична культура учня початкової школи розглядається як багатовимірне та динамічне утворення, становлення якого відбувається у процесі систематичної педагогічної взаємодії, активного залучення молодших школярів до різних видів художньо-творчої діяльності, накопичення естетичних вражень та поступового набуття досвіду особистісного творчого самовираження. Зазначене поняття не може бути зведене до сукупності окремих, сталих характеристик, оскільки воно формується як результат тривалого освітнього та соціокультурного впливу, що враховує індивідуально-психологічні особливості дитини та специфіку взаємодії в учнівському колективі. Процес становлення естетичної культури має цілеспрямований, поетапний характер, у межах якого провідна роль належить учителеві як організатору освітнього середовища, здатному забезпечити умови для творчої діяльності, продуктивної комунікації та культурного самоствердження особистості учня [102].

Формування естетичної культури в молодшому шкільному віці набуває особливої значущості, оскільки саме на цьому етапі розвитку особистості закладаються фундаментальні основи її гармонійного, морального та духовного становлення. Одним із провідних чинників ефективного розвитку естетичної культури виступає науково обґрунтована організація навчально-виховного процесу, що враховує вікові, індивідуальні та пізнавальні потреби молодших школярів. Використання мистецько-педагогічних технологій, інтерактивних форм навчання та системи творчих завдань сприяє активізації уяви, розвитку фантазії та формуванню емоційно-чуттєвої сфери дитини [81]. Вагоме місце у цьому процесі посідають заняття з музичного, образотворчого, літературного та хореографічного мистецтва, які не лише стимулюють розвиток творчих здібностей учнів, а й забезпечують формування їхнього естетичного смаку та ціннісного ставлення до мистецтва [25; 53; 64; 119].

Таким чином, поєднання рухової активності, емоційної відкритості, образного мислення та соціальної орієнтації молодших школярів створює об'єктивні передумови для ефективної реалізації педагогічного потенціалу хореографічного мистецтва. Відповідність хореографічної діяльності психофізіологічним і когнітивним особливостям цього віку забезпечує її результативність у розвитку когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного компонентів естетичної культури.

Реалізація педагогічного потенціалу хореографічного мистецтва відбувається як у системі загальної середньої освіти, так і в позашкільному освітньому середовищі, що розширює можливості залучення дітей до естетичної діяльності. У позашкільних закладах хореографічна підготовка, як правило, має більш спеціалізований і системний характер, що забезпечує поглиблений розвиток художніх і виконавських умінь. Водночас у закладах загальної середньої освіти хореографія виконує переважно загальнорозвивальну функцію, спрямовану на формування естетичних уявлень, емоційної чутливості та інтересу до мистецтва.

У процесі навчальних занять із хореографії забезпечується поєднання рухової активності, емоційного переживання та пізнавальної діяльності, що сприяє розвитку координації, ритмічності, музикальності, а також формуванню здатності до інтерпретації та створення художніх образів. Участь у хореографічній діяльності сприяє становленню естетичного сприймання, розвитку художнього мислення, формуванню естетичних оцінок і суджень, а також розширенню індивідуального досвіду самовираження. Важливим чинником ефективності цього процесу є сформованість внутрішньої мотивації до художньо-творчої діяльності, яка забезпечує активне включення дитини в естетичний досвід і сприяє переходу від зовнішньо зумовленої активності до особистісно значущої творчої самореалізації [43].

Ефективність формування естетичної культури молодших школярів у процесі хореографічної діяльності значною мірою залежить від створення

відповідних педагогічних умов, що забезпечують цілісність і результативність цього процесу. Йдеться про організацію освітнього середовища, яка поєднує інтеграцію різних видів мистецтва, діяльнісну спрямованість навчання, емоційну насиченість, колективну взаємодію та рефлексивний супровід художньо-творчої діяльності учнів.

Водночас визначення, теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності таких педагогічних умов потребують спеціального аналізу, що зумовлює необхідність їх детального розгляду в наступному розділі дослідження.

Висновки до першого розділу

У результаті теоретичного аналізу проблеми формування естетичної культури молодших школярів встановлено, що вона є складним міждисциплінарним феноменом, який інтегрує філософські, культурологічні, психологічні та педагогічні підходи. Естетична культура розглядається як інтегративна характеристика особистості, що виявляється у здатності до сприймання, оцінювання, інтерпретації та творчого перетворення дійсності відповідно до категорій прекрасного і реалізується у різних сферах життєдіяльності.

На основі аналізу наукових джерел уточнено зміст ключових понять («культура», «естетична культура», «естетичне виховання», «естетичний розвиток») та узагальнено, що естетична культура особистості поєднує систему знань, емоційно-ціннісних ставлень і способів діяльності. Вона формується у процесі інтеріоризації культурного досвіду та його подальшого творчого відтворення, виступаючи важливим чинником гармонізації взаємодії особистості з соціокультурним середовищем.

Обґрунтовано, що формування естетичної культури молодших школярів є цілісним процесом, який здійснюється у взаємодії зовнішніх (освітнє середовище, педагогічні впливи, культурний контекст) і внутрішніх

(вікові, психологічні, індивідуальні) чинників. Молодший шкільний вік визначено як сенситивний період для розвитку естетичного сприймання, емоційної чутливості, уяви та здатності до художньо-творчої діяльності.

Уточнено структуру естетичної культури молодших школярів як цілісної системи взаємопов'язаних компонентів: когнітивно-гносеологічного (знання, поняття, способи пізнання мистецтва); аксіологічно-емоційного (естетичні переживання, цінності, смаки); естетично-діяльнісного (творча активність і практична реалізація естетичного досвіду). Встановлено, що їх узгоджена взаємодія забезпечує цілісність естетичного розвитку, а процес формування відбувається через інтеграцію пізнавального, емоційно-ціннісного та діяльнісного досвіду.

Обґрунтовано педагогічний потенціал мистецтва як провідного засобу формування естетичної культури, серед яких особливе місце посідає хореографічне мистецтво. Встановлено, що хореографія як синтетичний вид мистецтва поєднує рух, музику та емоційно-образний зміст, забезпечуючи комплексний вплив на всі компоненти естетичної культури особистості.

Доведено, що хореографічна діяльність виконує низку взаємопов'язаних функцій, реалізація яких забезпечує цілісний естетичний розвиток молодших школярів. Її ефективність зумовлена механізмами інтеграції тілесного, емоційного та когнітивного досвіду, що особливо відповідає віковим особливостям дітей 6–10 років.

Встановлено, що використання хореографічного мистецтва у навчальному та позашкільному освітньому середовищі створює сприятливі умови для розвитку естетичного сприймання, формування естетичних суджень, ціннісних орієнтацій і творчого самовираження учнів.

Таким чином, теоретичний аналіз дозволяє розглядати формування естетичної культури молодших школярів як цілісний, системно організований процес, ефективність якого забезпечується інтеграцією когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного компонентів і значною мірою підсилюється використанням

педагогічного потенціалу хореографічного мистецтва. Отримані результати створюють підґрунтя для визначення педагогічних умов і розроблення методики формування естетичної культури учнів початкової школи у подальших розділах дослідження.

Результати теоретичного пошуку, викладені у першому розділі, відображено у наукових і методичних публікаціях, що засвідчують актуальність досліджуваної проблеми та підтверджують необхідність її подальшої практико-орієнтованої розробки у практиці початкової освіти [121-123; 128-129; 132-134].

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ХОРЕОГРАФІЇ

2.1. Критерії, показники та рівні сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії

Для забезпечення об'єктивної оцінки ефективності формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії необхідним є визначення науково обґрунтованих критеріїв, показників і рівнів сформованості цього інтегративного особистісного утворення. Такий підхід дає змогу здійснити цілісну діагностику досліджуваного явища з урахуванням його структурної складності та багатовимірності.

У педагогічній науці критерії розглядаються як узагальнені підстави для оцінювання, що відображають суттєві характеристики певного процесу або якості та виконують функцію орієнтирів у визначенні рівня їх сформованості. Зокрема, критерії визначаються як «мірило оцінки, судження, необхідна та достатня умова проявлення або існування якогось явища чи процесу» [90, с. 95]. Вони задають логіку аналізу досліджуваного явища та забезпечують співвіднесення фактичного стану з очікуваними або нормативними результатами.

Критерії конкретизуються через систему показників, які репрезентують окремі аспекти досліджуваної якості та піддаються емпіричній фіксації. Саме показники забезпечують можливість переходу від теоретичного опису до практичної діагностики, оскільки відображають доступні для спостереження прояви сформованості естетичної культури у поведінці, діяльності та висловлюваннях учнів.

Отже, розроблення критеріїв і показників виступає необхідною умовою побудови діагностичного інструментарію дослідження та забезпечує наукову обґрунтованість оцінювання рівнів сформованості естетичної культури молодших школярів.

Значущим для визначення критеріїв сформованості особистісних якостей є підхід І. Беха, відповідно до якого рівень вихованості особистості визначається ступенем інтеріоризації загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей, що виявляються у вчинках і поведінці, а також сформованістю ієрархії особистісних якостей [9-10]. Такий підхід акцентує увагу на єдності внутрішніх ціннісних установок і їх зовнішніх поведінкових проявів.

У цьому контексті критерії вихованості розглядаються як інтегративні характеристики, що охоплюють як ставлення особистості до інших і до себе, так і відповідність її мотивів і вчинків морально-етичним нормам [38; 63; 117]. Вони відображають взаємозв'язок внутрішніх регулятивних механізмів і зовнішніх форм поведінки, що дозволяє комплексно оцінювати рівень особистісного розвитку.

У педагогічній теорії критерії вихованості традиційно диференціюють на зовнішні та внутрішні. Зовнішні критерії фіксують поведінкові прояви – судження, дії, вчинки, тоді як внутрішні відображають систему переконань, мотивів і ціннісних орієнтацій особистості. Відповідно, показники вихованості репрезентують інтегровані характеристики особистості, зокрема сформованість ціннісної системи, здатність до усвідомленої діяльності, ініціативність, відповідальність і креативність [89].

Зазначені положення є методологічною основою для визначення критеріїв сформованості естетичної культури молодших школярів. У цьому контексті визначальним постає орієнтація на ідеальний зразок, що відображає соціально зумовлені очікування щодо рівня естетичного розвитку учнів відповідного віку. Такий критерій виявляється у характері естетично релевантних взаємин і сформованості відповідних особистісних якостей, що

забезпечують здатність до естетичного сприймання, оцінювання та творчої діяльності.

Естетична культура в межах даного дослідження розглядається як інтегративне особистісне утворення, що відображає здатність молодших школярів до естетичного сприймання, осмислення та оцінювання явищ навколишньої дійсності – у природному середовищі, повсякденному житті та художньому мистецтві. Вона виявляється у здатності до емоційного переживання й інтерпретації проявів краси відповідно до уявлень про гармонію, що забезпечує включення дитини в соціокультурний простір, сприяє її самореалізації та особистісному розвитку.

Визначення рівня сформованості естетичної культури передбачає врахування не лише обсягу та усвідомленості естетичних знань, а й характеру емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, природи, соціального середовища та власного «Я», а також здатності до творчого самовираження й орієнтації поведінки на естетичні ідеали. Важливим є ступінь прояву цих характеристик у повсякденній діяльності учнів, що свідчить про їх реальну інтеграцію у структуру особистості.

З огляду на це, естетична культура розглядається як система взаємопов'язаних компонентів, які виступають критеріями її сформованості та конкретизуються через відповідні показники, що відображають зміст і рівень прояву досліджуваної якості.

Відповідно до зазначених теоретичних положень, для оцінювання рівня сформованості естетичної культури молодших школярів виокремлено три взаємопов'язані критерії: когнітивно-гносеологічний, аксіологічно-емоційний та естетично-діяльнісний. Кожен із них через відповідні показники відображає як якісні, так і кількісні характеристики особистісного розвитку, що дозволяє комплексно визначити ступінь сформованості естетичної культури.

1. Когнітивно-гносеологічний критерій естетичної культури. Формування естетичної культури молодших школярів передбачає розвиток

цілісної особистості, здатної до сприймання, розуміння й аналізу естетичних явищ. Одним із ключових складників цього процесу є когнітивно-гносеологічний компонент, який відображає рівень знань і уявлень дитини про естетику, основи художньої культури, принципи хореографії, а також уявлення про красу в навколишньому світі, мистецтві та міжособистісних взаєминах.

Розвиток когнітивної сфери – необхідна умова формування естетичного світогляду дитини, зокрема її здатності цілеспрямовано сприймати, осмислювати й інтерпретувати естетичні об'єкти та явища. Без такого «зсуву» від пасивного споглядання до активного пізнання не відбувається внутрішнє оволодіння цінностями художньої культури, не формується мотивація до естетичного самовираження.

Зі зростанням навчального досвіду діти молодшого шкільного віку здатні усвідомлювати, що мистецтво, зокрема танець, є джерелом нових знань, переживань і засобом пізнання світу. У процесі навчання вони поступово починають сприймати заняття з хореографії не лише як ігрову діяльність чи потребу в руховій активності, а як засіб формування художнього смаку, ритмічного відчуття, образного мислення. На цій основі відбувається перехід до пізнавально-естетичної активності, що керується не зовнішнім стимулом, а внутрішньою мотивацією до досягнення краси й гармонії.

Ключову роль у розвитку когнітивного компонента відіграє механізм вольової регуляції пізнавальних дій. Здатність учня зосередитись на естетичному завданні, зберігати його мету, долати труднощі в ході виконання вправ, композицій або імпровізацій є показником переходу від реактивного до осмисленого ставлення до естетичного матеріалу.

Когнітивна активність у сфері естетики базується на сприйманні та інтерпретації таких базових категорій, як ритм, форма, колір, пластика, стилістика, що є основою для розуміння образності танцю та побудови власної художньої композиції. Ці уявлення не формуються ізольовано, а

зумовлюються естетичною ситуацією, у якій учень перебуває, й тими смислами, які він здатен усвідомити. Саме тому особливу увагу слід приділяти аналізу того, як саме молодші школярі виконують естетичні завдання: чи виявляють самостійність, чи намагаються осмислити образ, чи повторюють зразок без розуміння.

Не менш важливо враховувати, які завдання викликають у дитини інтерес, а які – байдужість, чи вдається їй зберігати пізнавальну активність за умови втрати мотивації. Діти здатні змінювати мотиваційні підстави під час виконання завдання – від зовнішніх (похвала, результат) до внутрішніх (усвідомлення естетичної цінності процесу чи результату).

У молодшому шкільному віці важливо не лише накопичення знань про хореографічну культуру, а й оволодіння способами пізнання естетичних якостей явищ. Це передбачає: вміння помічати красу в русі, природі, музиці; здатність до уявного моделювання хореографічного образу; вміння аналізувати композицію за ритмом, формою, простором; усвідомлення зв'язку між естетичною формою і емоційним змістом.

Таким чином, когнітивно-гносеологічний компонент естетичної культури – це не лише наявність знань, а й уміння їх застосовувати в конкретній діяльності. Він проявляється у здатності дитини цілеспрямовано сприймати й аналізувати естетичні явища, виявляти інтерес до пізнання краси, ставити пізнавальні цілі та планувати дії для їх досягнення. Розвиток цього компонента є передумовою становлення особистості, відкритої до сприймання культури, здатної до естетичного самовираження й осмисленого включення у мистецьке життя.

2. Аксіологічно-емоційний критерій естетичної культури молодших школярів охоплює сукупність емоційних переживань, ставлень і внутрішньо прийнятих цінностей, що формуються в процесі сприймання, осмислення та інтерпретації мистецьких явищ і явищ навколишньої дійсності. Він виявляється у здатності дитини переживати естетичні емоції, співпереживати художнім образам, відчувати емоційне піднесення або натхнення у процесі

взаємодії з мистецтвом, природою, а також у сформованій потребі в красі, гармонії та морально-естетичному самовираженні.

Розвиток аксіологічно-емоційного критерія є невід'ємною складовою процесу становлення естетичної культури особистості, що починається вже в молодшому шкільному віці. Емоційно-ціннісна сфера молодших школярів характеризується високою чутливістю, схильністю до емоційного резонансу, що створює сприятливі умови для формування стійких емоційно-естетичних орієнтацій. Водночас, розвиток цього компонента не є автоматичним наслідком емоційного реагування – він потребує системної педагогічної підтримки, створення спеціально організованого емоційно збагаченого середовища, в якому дитина має змогу не лише споглядати мистецтво, а й активно включатися в художньо-творчу діяльність.

Емоційно-ціннісне ставлення формується в контексті взаємодії дитини з мистецтвом, зокрема у хореографічній діяльності, де синтез музики, руху, ритму й образу створює потужне поле для емоційного залучення. Дитина не лише сприймає пластичний образ, а й емоційно проживає його, актуалізуючи особистий досвід, асоціації, уявлення. У процесі такої діяльності формується здатність до емоційної рефлексії, розширення емоційного словника, вміння осмислено оцінювати власні естетичні переживання.

Особливістю цього критерія є його зв'язок із моральною сферою особистості. Естетичне сприймання краси часто супроводжується внутрішнім прийняттям гуманістичних цінностей – доброти, співчуття, справедливості, гармонійної взаємодії з довкіллям. Таким чином, естетичні переживання виступають механізмом ціннісної інтеріоризації, коли зовнішній емоційний відгук перетворюється на внутрішню орієнтацію у поведінці та міжособистісних стосунках.

Емоційна цінність не формується ізольовано, а розвивається у тісному зв'язку з іншими структурними складовими естетичної культури – когнітивною та діяльнісною. Емоційне сприймання стимулює пізнавальний інтерес, а переживання краси – бажання створити власний естетичний образ.

Водночас, лише ті переживання, які супроводжуються осмисленням і особистісною значущістю, закріплюються як сталі ціннісні орієнтації.

Визначальними ознаками сформованості емоційної цінності естетичної культури є: емоційна відкритість дитини до мистецьких вражень, здатність розрізняти емоційні стани та передавати їх у творчій діяльності; потреба в естетичних переживаннях; схильність до співпереживання образам; наявність особистісно значущих естетичних уподобань і уявлень про красу; емоційна рефлексія результатів власної мистецької активності. Важливу роль відіграє також здатність дитини до емоційної саморегуляції у процесі художньої діяльності, до гармонізації внутрішнього емоційного стану через мистецтво.

Таким чином, аксіологічно-емоційний критерій – це не лише сукупність емоційних переживань, а й система глибинних ставлень, що формують естетичну спрямованість особистості. Його розвиток у молодшому шкільному віці є необхідною умовою становлення естетичного досвіду, формування внутрішньої культури, емоційної чутливості та ціннісного самовизначення дитини.

3. Естетично-діяльнісний критерій. Дітей молодшого шкільного віку характеризує загальна схильність до дій, що мають естетичний зміст, прагнення прикрасити, доповнити, вдосконалити об'єкт чи дію відповідно до власного уявлення про красу. Уже на початковому етапі формування естетичної культури дитина прагне не лише наслідувати зразок, а й внести власне бачення, реалізувати себе у творчому процесі. Це виявляється у вираженні емоцій через рух, жест, міміку, у бажанні надати своїм діям естетично привабливої форми.

У процесі взаємодії з хореографічним матеріалом молодші школярі нерідко ініціюють зміни у ритміці, просторовому розміщенні рухів, темпі чи образній наповненості виконання. Характерною є потреба у прикрашанні руху, спроба зробити його «красивішим», «незвичнішим», що свідчить про активне формування естетично-практичного досвіду. Помітним є також те,

що діти інтуїтивно орієнтуються на гармонійність, виразність, пластичність виконання, навіть якщо не володіють чіткими термінами для опису своїх дій.

Значна частина учнів шкільного віку у процесі виконання хореографічних вправ демонструє сталу тенденцію до вираження себе через рух, що набуває творчого характеру. Це може виявлятися як у зміні елементів заданої композиції, так і у прагненні доповнити її жестом, мімікою, акцентованим рухом або інтонаційною модуляцією. Ініціативність, яка спостерігається в естетично-практичній діяльності, часто має непередбачуваний характер, але вона є ознакою глибшого занурення у процес та внутрішньої мотивації до самовираження.

Однак надмірна активність або спонтанність у реалізації естетичних дій може призводити до порушення гармонії загальної композиції, викликати непорозуміння у груповій діяльності, що, у свою чергу, впливає на емоційний стан дитини та її бажання долучатися до спільної творчості. Тому важливо, щоб педагог не пригнічував ініціативність, а спрямовував її, забезпечуючи умови для її дозованого й конструктивного прояву.

Естетично-діяльнісний критерій формується в умовах систематичної художньо-творчої діяльності, зокрема через вправи на імпровізацію, пластичне моделювання руху, відтворення заданого образу через тіло. Важливу роль відіграє здатність дитини співвідносити власний рух з художнім образом, що пропонується, відчувати межу між експресією та формою, утримувати гармонію у руховому висловлюванні. Зокрема, здатність відчувати ритм, просторову композицію, чергування напруги й розслаблення в м'язах тіла, зміну амплітуди рухів – усе це є виявами сформованості естетично-практичного компонента. Особливо цінними є ті елементи поведінки, коли школярі самотійно прагнуть зробити рух більш емоційно виразним, підкреслити настрій через інтонацію тіла, а також коли виявляють інтерес до того, як виглядає їхній рух з боку. Це свідчить про виникнення первинного естетичного контролю, який пов'язаний не лише з почуттям краси, а й з усвідомленням себе як суб'єкта мистецької дії.

Естетично-практична діяльність також супроводжується розвитком елементарних навичок оцінювання: дитина починає помічати, що «гарний» рух – це не лише сильний або швидкий, а перш за все – гармонійний, виразний, пластичний. Сформованість таких уявлень є свідченням внутрішнього наближення до критеріальних засад естетичної культури, навіть якщо вони ще не вербалізовані.

Таким чином, естетично-діяльнісний критерій естетичної культури молодших школярів відображає здатність дитини реалізовувати набуті уявлення про красу та гармонію в конкретній мистецькій діяльності, зокрема у хореографії. Він виявляється у прагненні до естетичного самовираження, у здатності творчо інтерпретувати запропонований зразок, у розвитку чуття ритму, форми, стилю, у навичках естетичного оцінювання результатів власної й колективної діяльності.

Оцінювання рівнів сформованості естетичної культури молодших школярів здійснювалося комплексно, з урахуванням результатів, отриманих під час виконання діагностичних завдань, участі в практичних вправах та емоційного реагування на мистецький матеріал. Окрім результатів виконання діагностичних завдань та емоційного реагування на мистецький матеріал, до уваги бралися результати тривалого педагогічного спостереження за повсякденною поведінкою учнів, їхньою культурою рухів, манерами спілкування та охайністю у позанавчальний час, а також дані експертного оцінювання (батьків та вчителів початкових класів) щодо проявів естетичної вихованості дитини у позаурочній діяльності. Діагностика охоплювала три інтегровані рівні сформованості – високий (творчо-аксіологічний), середній (продуктивно-інтерпретаційний) і низький (рецептивно-відтворювальний), що фіксувалися на підставі якісних проявів та кількісного аналізу результатів кожного компонента.

Учні, які демонстрували високий (творчо-аксіологічний) рівень сформованості естетичної культури, виявляли сформованість усіх її структурних компонентів. У межах когнітивно-гносеологічного критерію

вони правильно й усвідомлено виконували діагностичні завдання, адекватно оперували естетичними поняттями («гармонія», «ритм», «виразність»), упевнено розпізнавали стилістичні особливості танцювальних фрагментів за візуальними матеріалами, а також демонстрували розгорнуту естетично забарвлену мовленнєву реакцію. Аксіологічно-емоційний критерій виявлявся у здатності до глибокого емоційного переживання художнього образу, що проявлялося в емоційній виразності, невербальних реакціях (жести, міміка, інтонаційне забарвлення висловлювань), а також у вмінні давати естетично обґрунтовану оцінку побаченому («ніжно», «легко», «як вітер» тощо). У межах естетично-діяльнісного критерію такі учні виявляли високий рівень творчої активності: під час виконання практичних завдань (імпровізація, створення рухових мініатюр) їхні дії відзначалися цілеспрямованістю, ритмічною точністю, пластичною виразністю та відповідністю художньому образу. Вони проявляли ініціативність, здатність до самостійного творчого пошуку та варіативності рухових рішень. Під час тривалого педагогічного спостереження у позанавчальній діяльності такі учні демонстрували сформованість культури рухів, охайність, естетичність поведінки та комунікації, а також здатність до рефлексії власної діяльності, що виявлялося у адекватній самооцінці, усвідомленні власних досягнень і прагненні до подальшого вдосконалення.

Учні, які демонстрували середній (продуктивно-інтерпретаційний) рівень сформованості естетичної культури, виявляли часткову сформованість її структурних компонентів. У межах когнітивно-гносеологічного критерію вони мали загальні уявлення про естетичні явища, могли виконувати запропоновані завдання, однак потребували додаткових уточнень і навідних запитань, нерідко допускали неточності у використанні естетичної термінології або обмежувалися короткими відповідями без розгорнутого пояснення. Аксіологічно-емоційний критерій виявлявся у вибіркового емоційному відгуку на мистецькі явища: учні виявляли інтерес до окремих видів діяльності, однак їхні емоційні реакції були недостатньо виразними,

ситуативними, з епізодичними проявами захоплення та обмеженим умінням вербалізувати власні естетичні переживання. У межах естетично-діяльнісного критерію такі учні брали участь у практичних завданнях, проте їхня діяльність часто потребувала підтримки з боку педагога, мала репродуктивний характер і супроводжувалася орієнтацією на зразок або дії інших учасників. Рухи відзначалися недостатньою ритмічною точністю та обмеженою образною виразністю, хоча виконувалися з позитивним ставленням до діяльності. Під час тривалого педагогічного спостереження виявлялася часткова сформованість культури поведінки та рухів, а також обмежений рівень рефлексії, що проявлялося у стриманій самооцінці, використанні узагальнених формулювань без глибокого осмислення власного досвіду та досягнень.

Учні з низьким (рецептивно-відтворювальним) рівнем сформованості естетичної культури характеризувалися недостатньою сформованістю її основних компонентів. У межах когнітивно-гносеологічного критерію спостерігалася фрагментарність або відсутність естетичних знань: учні не орієнтувалися в базових поняттях, не могли пояснити власні уподобання чи дати елементарну оцінку мистецьким явищам, відповідали шаблонно або уникали відповіді. Аксіологічно-емоційний критерій проявлявся на низькому рівні, що виявлялося у слабкому або відсутньому емоційному відгуку на мистецькі стимули, байдужості до змісту художніх матеріалів, відсутності інтересу до сприймання та обговорення естетичних явищ. У межах естетично-діяльнісного критерію діяльність учнів мала переважно пасивний характер: участь у практичних завданнях була формальною, рухи – нечіткими, позбавленими виразності та образного змісту, без прагнення до передачі емоцій або художнього образу. Виявлялася відсутність ініціативності та творчого підходу до виконання завдань. За результатами тривалого педагогічного спостереження у позанавчальній діяльності такі учні демонстрували низький рівень сформованості культури рухів і поведінки, обмежену здатність до самовираження та рефлексії, що проявлялося у

формальних або однотипних відповідях під час самооцінювання, відсутності усвідомлення власних дій і небажанні до самовдосконалення.

Отже, на основі аналізу теоретичних джерел, результатів спостереження та діагностичних методик, узагальнено показники до кожного з виокремлених критеріїв сформованості естетичної культури молодших школярів. Показники подано з урахуванням як зовнішньої поведінкової репрезентації, так і внутрішніх проявів естетичного досвіду. Глибина кожного показника відображає рівень сформованості відповідного компонента та дозволяє діагностувати не лише наявність тієї чи іншої ознаки, а й її якісне наповнення.

Показники когнітивно-гносеологічного критерія:

- орієнтуються в базових естетичних поняттях: «естетика», «краса», «гармонія», «ритм», «виразність»;
- демонструють знання про основи хореографічного мистецтва: називають види танців, розуміють елементи композиції, розпізнають стилі;
- здатні візуально і на слух ідентифікувати естетичні ознаки танцювальних постановок (звертають увагу на виразність, темп, настрій);
- можуть дати елементарну оцінку мистецьким творам: через словесне висловлювання або в образотворчій формі (рисунок, схема, порівняння).

Показники емоційно-аксіологічного критерія:

- здатність до естетичного переживання, що виявляється у чуттєво насичених емоційних реакціях (здивування, захоплення, радість, натхнення);
- сформованість позитивного ціннісного ставлення до естетичних проявів у навколишньому середовищі, мистецтві та міжособистісній взаємодії;
- здатність до рефлексії власного естетичного досвіду (вербалізація емоцій, інтонаційне вираження, емоційно забарвлені коментарі);
- емоційна залученість до мистецької діяльності, що проявляється у зацікавленості, активному сприйманні та емоційному реагуванні на художній образ.

Показники естетично-діяльнісного критерія:

- активність у художньо-руховій діяльності (участь у хореографічних постановках, творчих завданнях, імпрровізаціях);
- сформованість естетичної виразності рухів (пластичність, ритмічність, узгодженість, гармонійність виконання, використання міміки та жести);
- здатність до образного втілення змісту танцювального матеріалу (передача емоцій, настрою, сюжетної лінії засобами руху);
- прагнення до творчого самовираження у руховій діяльності (ініціативність, варіативність рухових рішень, елементи імпрровізації).

Узагальнену інформацію констатувального етапу педагогічного експерименту наводимо в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Критерії та показники сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії

Критерій	Зміст критерію	Показники
Когнітивно-гносеологічний	Відображає рівень сформованості естетичних знань, уявлень та здатності до осмислення й інтерпретації естетичних явищ у мистецтві руху та навколишньому середовищі.	Орієнтація в базових естетичних поняттях; наявність знань про основи хореографічного мистецтва; здатність до ідентифікації естетичних характеристик танцювальних постановок; здатність до елементарного естетичного оцінювання та інтерпретації мистецьких явищ.
Аксіологічно-емоційний	Характеризує сформованість емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, природи та соціального середовища, здатність до естетичного переживання й рефлексії.	Здатність до естетичного переживання; сформованість ціннісного ставлення до естетичних проявів; здатність до рефлексії естетичного досвіду; емоційна залученість до мистецької діяльності.

Естетично-діяльнісний	Відображає здатність до реалізації естетичного досвіду в практичній художньо-творчій діяльності, зокрема в процесі хореографічної діяльності.	Активність у художньо-руховій діяльності; сформованість естетичної виразності рухів; здатність до образного втілення змісту руху; прагнення до творчого самовираження.
-----------------------	---	--

Таким чином, сформованість естетичної культури молодших школярів доцільно оцінювати комплексно, спираючись на структурну модель, що охоплює когнітивно-гносеологічний, аксіологічно-емоційний та естетично-діяльнісний критерії. Кожен із них має власні якісні показники, які виявляються у пізнавальній, чуттєвій та творчій активності дітей, а також у їх здатності до рефлексії, самовираження й естетичного оцінювання. Особливого значення набуває узгодженість між рівнем знань, емоційного залучення та практичної реалізації, оскільки лише інтеграція всіх трьох аспектів забезпечує цілісне становлення естетичної культури як особистісного утворення.

У подальших етапах експериментальної роботи саме динаміка змін за кожним із компонентів дозволить виявити ефективність впроваджених педагогічних умов і сприятиме глибшому розумінню механізмів естетичного розвитку дітей молодшого шкільного віку.

2.2. Діагностика стану сформованості естетичної культури молодших школярів засобами хореографії

Аналіз філософсько-педагогічної, психолого-естетичної та науково-методичної джерельної бази, вивчення сутності естетичної культури як цілісного інтегративного утворення особистості, її структури, функцій, компонентів, а також з'ясування особливостей молодшого шкільного віку як чутливого періоду для розвитку естетичних потреб і переживань, надав підґрунтя для формування наукового припущення: рівень сформованості естетичної культури у молодших школярів зростатиме, якщо процес її

формування здійснювати під впливом спеціально організованих педагогічних умов, спрямованих на цілеспрямовану реалізацію когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного потенціалу мистецької освіти, зокрема хореографічної діяльності.

Вихідними положеннями, що стали основою для реалізації педагогічного експерименту, визначено: спрямованість на дослідження змін в об'єкті (естетична культура молодших школярів) у реальних умовах освітнього процесу початкової школи; провідну організаційно-методичну роль учителя у поетапному впровадженні педагогічних умов; планомірність і дозованість формувальних впливів відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів; фіксацію динаміки змін засобами педагогічної діагностики; повторюваність формувальних дій для забезпечення надійності висновків та обґрунтування ефективності впроваджених педагогічних умов.

Отже, метою експериментального дослідження є перевірка ефективності впровадження педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі хореографічної діяльності.

Відповідно до логіки педагогічного дослідження, для досягнення поставленої мети використано метод педагогічного експерименту. У нашому випадку експеримент здійснювався в умовах природного освітнього середовища – у закладах загальної середньої освіти, під час проведення інтегрованих уроків мистецтва та факультативних занять з хореографії.

Досягненню поставленої мети сприяла її конкретизація у таких завданнях:

1. Діагностувати початковий рівень сформованості естетичної культури молодших школярів відповідно до визначених критеріїв (когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного);

2. Розробити методичне забезпечення педагогічних умов, що сприяють формуванню естетичної культури, із врахуванням вікових

особливостей молодших школярів, та систематизувати його для поетапного впровадження;

3. Здійснити формувальний вплив шляхом упровадження педагогічних умов у практику навчальних занять з хореографії та мистецького спрямування;

4. Повторно діагностувати рівень сформованості естетичної культури учнів наприкінці експерименту, порівняти отримані результати з даними констатувального етапу та здійснити якісний і кількісний аналіз змін;

5. Підтвердити або спростувати гіпотезу щодо ефективності упровадження педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі хореографічної діяльності.

Педагогічний експеримент тривав упродовж 2023-2024 навчального року. У дослідженні брали участь 252 здобувача початкової освіти (125 – експериментальна група, 127 – контрольна група) – молодші школярі, діти 8–10-го року життя. Експериментальними закладами були: Новомар’їнський ліцей Новомар’їнської сільської ради, Херсонський Таврійський ліцей Херсонської міської ради, Миколаївська гімназія № 31 Миколаївської області Миколаївської міської ради, приватний ліцей «Інвентор» Київської міської ради.

Вибір груп для дослідження був зумовлений тим, що молодші школярі мали різний попередній досвід естетичного розвитку: не всі діти відвідували шкільні заклади або спеціалізовані гуртки художньо-естетичного спрямування, проте більшість була охоплена позашкільними центрами та творчими студіями. Важливо, що умови воєнного стану суттєво не порушили рівноцінності груп, хоча й зумовили додаткові індивідуальні відмінності серед дітей, зокрема тих, хто походить із сімей внутрішньо переміщених осіб. З огляду на це первинна діагностика проводилася на початку навчального року, наприкінці вересня, після завершення етапу повторної адаптації школярів до шкільного середовища. У подальшому доцільним убачається проведення ґрунтовних досліджень впливу стресових факторів,

травматичних подій та умов воєнного часу на формування естетичної культури молодших школярів.

Педагогічний експеримент здійснювався поетапно з дотриманням логічної та хронологічної послідовності.

На констатувальному етапі було визначено вихідний рівень сформованості естетичної культури молодших школярів, що відображав особливості їхніх естетичних знань, емоційно-ціннісних орієнтацій і практичних умінь на початку навчального року (вересень 2023 р.).

Формувальний етап передбачав цілеспрямоване впровадження визначених педагогічних умов формування естетичної культури відповідно до розробленої моделі, що реалізовувалась у процесі навчальних занять з хореографії та інтегрованих уроків (жовтень 2023 р. – квітень 2024 р.).

На контрольному етапі здійснено підсумкову діагностику рівнів сформованості естетичної культури з метою виявлення динаміки змін і перевірки ефективності запропонованих формувальних впливів (травень 2024 р.).

Кожен із етапів був зорієнтований на розв'язання конкретних дослідницьких завдань, що відповідали логіці педагогічного експерименту та забезпечували його цілісність і наукову обґрунтованість.

Метою констатувального етапу було виявлення вихідного рівня сформованості естетичної культури молодших школярів до впровадження педагогічних умов. Це потребувало створення інструментарію для діагностики, що відповідав структурі досліджуваного феномена. Базою для обґрунтування змісту діагностичних матеріалів стали сучасні науково-методичні розробки з педагогіки мистецтва, естетичного виховання, дитячої психології, а також аналіз чинних навчальних програм початкової освіти та практики роботи вчителів початкових класів.

У ході підготовки до діагностики було проаналізовано вимоги чинної освітньої програми НУШ, модельної навчальної програми інтегрованого курсу «Мистецтво», календарне планування та методичні матеріали вчителів,

що дало змогу простежити актуальний стан формування естетичної культури у практиці початкової школи та виявити проблемні місця й потенціали розвитку.

Констатувальна діагностика здійснювалася за трьома взаємопов'язаними напрямками, що забезпечували комплексне вивчення сформованості естетичної культури молодших школярів.

Перший напрям передбачав опитування вчителів початкових класів і аналіз їхнього педагогічного досвіду щодо використання хореографічної діяльності як засобу формування естетичних якостей учнів. Другий напрям охоплював анкетування батьків учнів 3–4 класів з метою з'ясування особливостей емоційних реакцій дітей на мистецтво, рівня їхньої зацікавленості в естетичному дозвіллі та характеру підтримки творчого самовираження в сімейному середовищі. Третій напрям полягав у проведенні діагностичних вправ і практичних завдань, зокрема спостереженні за участю учнів у хореографічних мініатюрах, імпровізаціях і бесідах про мистецтво, що дало змогу визначити рівні сформованості когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного критеріїв.

Отримані результати констатувального етапу стали підґрунтям для добору методичних засобів, розроблення формувального блоку експерименту та здійснення подальшого порівняльного аналізу ефективності впроваджених педагогічних умов.

Анкетування батьків учнів молодшого шкільного віку (Додаток А) дало змогу з'ясувати особливості розуміння ними значення мистецтва, зокрема хореографії, у розвитку дитини, а також ступінь усвідомлення ролі естетичних вражень і художньої діяльності у формуванні ціннісних орієнтацій і самовираження особистості.

В опитуванні взяли участь 204 респонденти – батьки учнів 3–4 класів, які представляли різні соціально-педагогічні умови. Структура анкети передбачала поєднання відкритих і закритих запитань, згрупованих у чотири змістові блоки: загальна обізнаність із проблемою; організація естетичного

дозвілля в родині; ставлення до мистецтва та хореографії; участь дітей у художньо-творчій діяльності.

Перейдемо до аналізу результатів анкетування за окремими змістовими блоками.

Аналіз відповідей на запитання щодо частоти залучення дітей до мистецьких або творчих активностей у домашньому середовищі засвідчив, що 112 осіб (54,6%) відповіли «1–2 рази на тиждень». Ще 64 особи (31,2%) зазначили, що така активність відбувається «час від часу, спонтанно». Лише 28 осіб (13,7%) відповіли, що їхня дитина «регулярно займається мистецтвом удома» (танцює, малює, співає). Відповідь «не займається взагалі» обрало лише 0,5% батьків (1 особа). Отримані результати відображені наочно на рисунку 2.1.

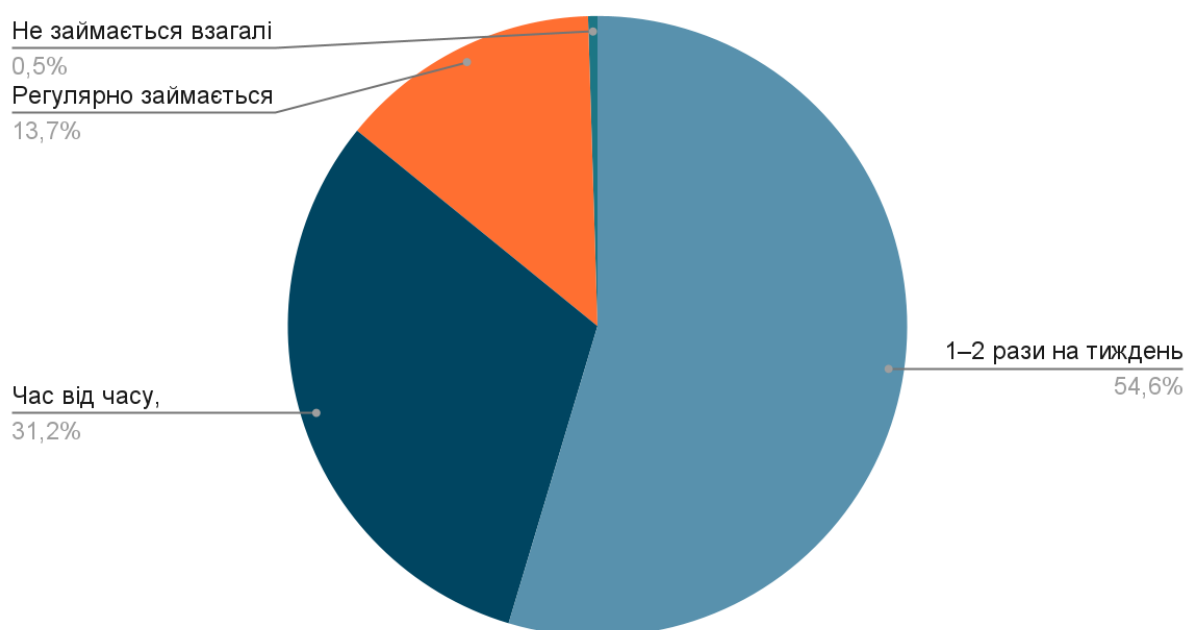

Рис. 2.1. Частота участі молодших школярів у мистецьких та творчих активностях у домашньому середовищі (за оцінками батьків)

Аналізуючи дані рис. 2.1 можна побачити, що більше половини батьків (54,6%) зазначили участь дітей у таких видах діяльності 1–2 рази на тиждень. Близько третини респондентів (31,2%) вказали на епізодичний, спонтанний

характер такої активності. Водночас регулярну участь дітей у мистецькій діяльності вдома відзначили лише 13,7% опитаних, тоді як повна відсутність такої діяльності зафіксована в поодиноких випадках (0,5%).

Отримані результати свідчать про недостатню систематичність залучення дітей до мистецької діяльності в сімейному середовищі та переважання епізодичних форм такої активності. Це може обмежувати формування стійкого інтересу до мистецтва та розвиток емоційно-ціннісного ставлення до естетичних явищ.

Водночас аналіз відповідей на відкрите запитання щодо видів творчої діяльності, які найбільше подобаються дітям, засвідчив, що 39% батьків (80 осіб) відзначили музику або танці, 28% – образотворче мистецтво, ще 24% – ігрові форми (театралізовані мініатюри, перевдягання, інсценізації). Водночас близько 9% респондентів не змогли конкретизувати жодного виду мистецької діяльності, обмежившись узагальненим визначенням «творчість» (див. рис. 2.2).

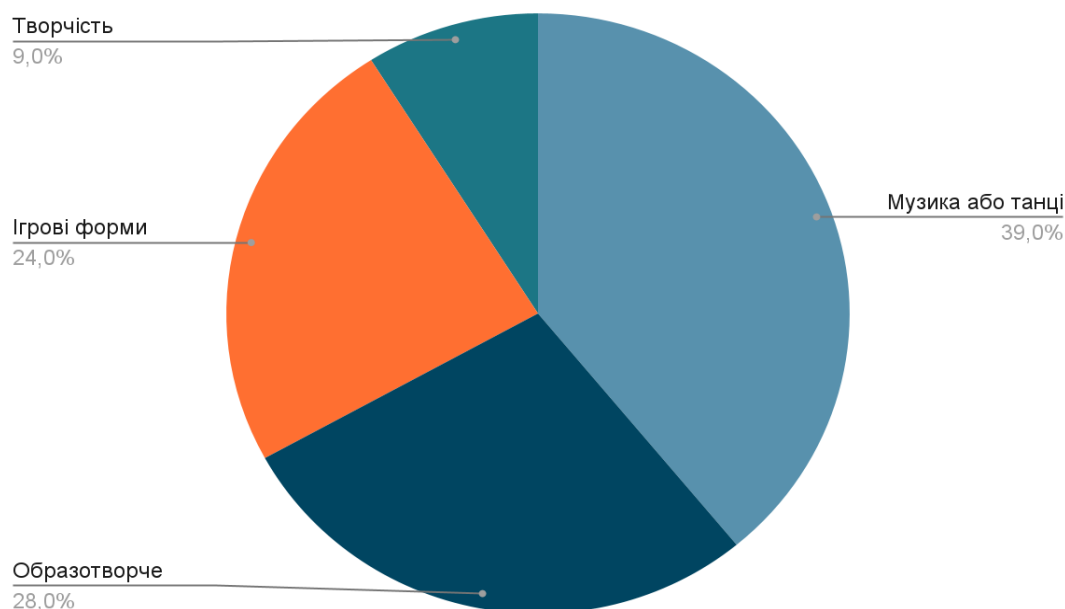

Рис. 2.2. Структура уподобань молодших школярів щодо різних видів творчої діяльності (за оцінками батьків)

Отримані дані засвідчують домінування окремих видів художньо-творчої діяльності (зокрема музично-рухової та образотворчої), що свідчить про наявність інтересу до мистецтва, проте водночас виявляє обмежену диференційованість естетичних уподобань дітей.

Аналіз відповідей на запитання щодо оцінки ролі мистецтва у розвитку дитини (див. рис. 2.3) засвідчив, що більшість батьків (74%; 151 особа) пов'язують його передусім із розвитком емоційної сфери, уяви та почуття прекрасного. Водночас 18,1% респондентів (37 осіб) акцентували увагу на значенні мистецтва для формування комунікативних умінь, упевненості та самовираження. Разом із тим 7,8% опитаних (16 осіб) не змогли чітко визначити роль мистецтва або надали неповні відповіді.

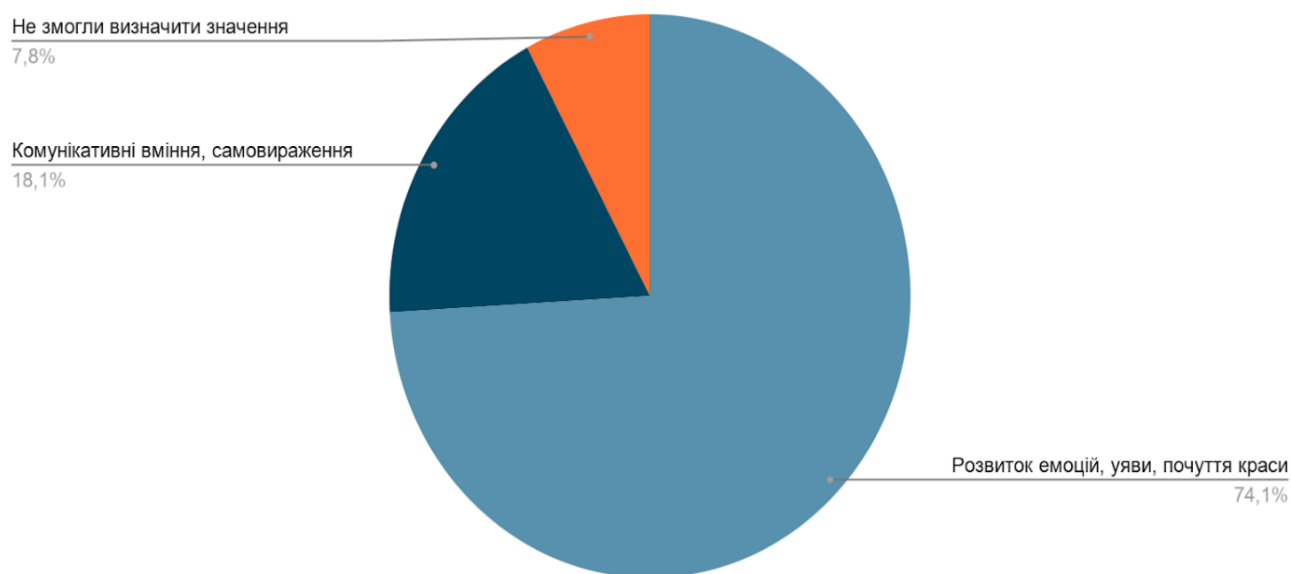

Рис. 2.3. Оцінка батьками ролі мистецтва у розвитку дитини

Отримані результати свідчать про переважно емоційно-орієнтоване розуміння значення мистецтва батьками за недостатньої цілісності уявлень

про його особистісно-розвивальний потенціал, що може впливати на характер естетичного виховання дітей у сімейному середовищі.

Аналіз відповідей щодо ставлення дітей до хореографічної діяльності засвідчив, що 45,6% батьків (93 особи) відзначили спонтанне прагнення дітей до танцювальної активності в домашньому середовищі. Ще 32,8% респондентів (67 осіб) вказали на ситуативний інтерес до танцю, який проявляється за наявності відповідних умов (музичний супровід, святкові події). Водночас 21,6% опитаних (44 особи) не спостерігають вираженої зацікавленості дітей до танцювальних рухів у повсякденному житті. Отримані дані представлено на рисунку 2.4.

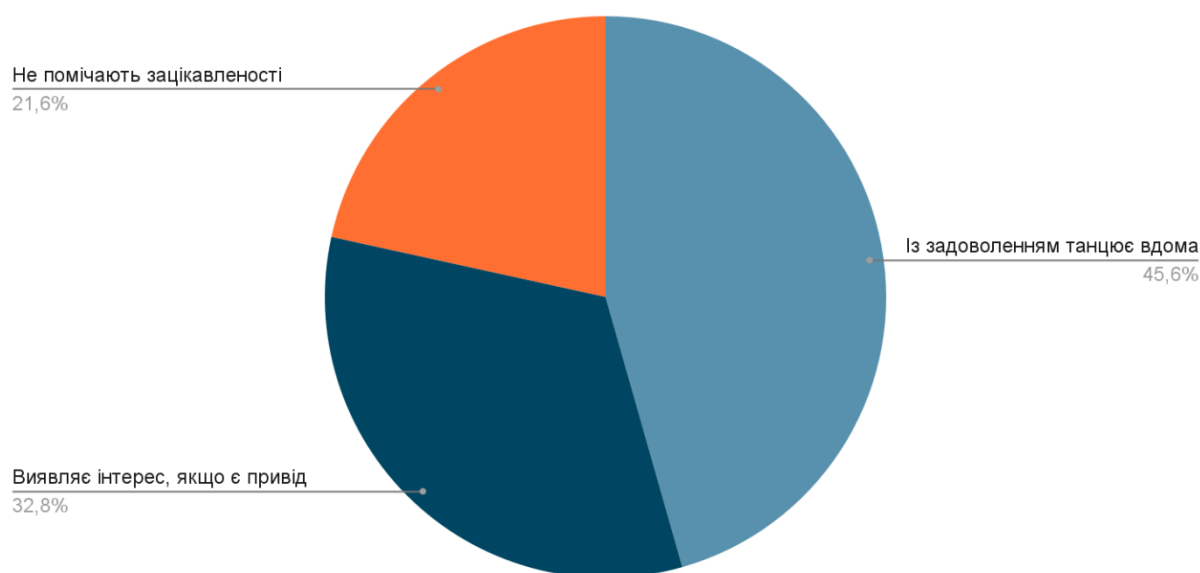

Рис. 2.4. Показники інтересу молодших школярів до хореографічної діяльності в позанавчальний час (за оцінками батьків)

Отримані результати свідчать про наявність потенційної зацікавленості дітей у хореографічній діяльності, яка в значної частини має ситуативний або нестійкий характер, що вказує на потребу в цілеспрямованому педагогічному стимулюванні розвитку естетично-діяльнісного компонента естетичної культури.

Аналіз відповідей на запитання щодо здатності дітей до естетичного оцінювання навколишнього світу засвідчив, що 71% батьків відзначають

наявність у дітей уваги до проявів краси в природі, одязі, музиці та танці, що виявляється у коментуванні, захопленні та емоційному реагуванні на побачене. Водночас близько 19% респондентів зазначили, що такі прояви спостерігаються рідко, а ще 10% не змогли надати однозначної відповіді (див. рис. 2.5).

Отримані результати свідчать про наявність у більшості дітей передумов до естетичного сприймання навколишньої дійсності, однак недостатня сталість і вираженість таких проявів у частини учнів вказує на потребу в цілеспрямованому розвитку аксіологічно-емоційного компонента естетичної культури.

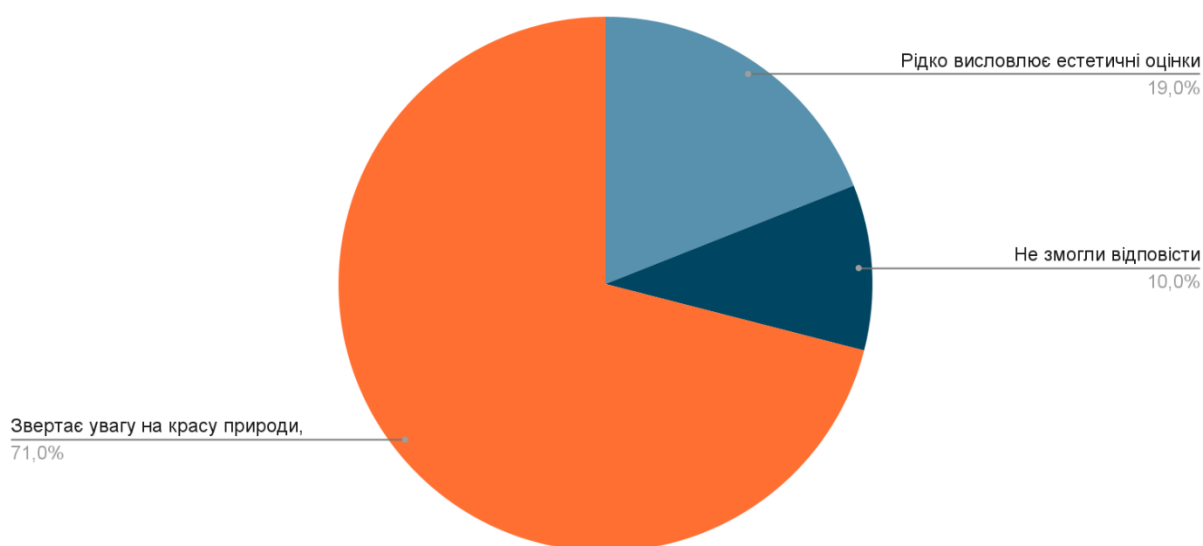

Рис. 2.5. Рівень прояву естетичного сприймання навколишнього світу молодшими школярами (за оцінками батьків)

Аналіз відповідей на запитання щодо ролі родини у розвитку естетичної культури молодших школярів (див. рис. 2.6) засвідчив, що 62,2% батьків іноді залучаються до спільного з дитиною перегляду мистецького контенту, зокрема концертів і танцювальних виступів. Водночас 21,1% респондентів зазначили, що така діяльність має епізодичний характер і

відбувається переважно під час свят, тоді як 14,7% батьків узагалі не практикують спільного відвідування чи перегляду мистецьких заходів.

Отримані результати свідчать про наявність у значної частини родин потенціалу до формування естетичного досвіду дитини через спільну культурну діяльність, однак переважно нерегулярний і ситуативний характер такої взаємодії обмежує її виховний ефект. Це вказує на потребу в посиленні ролі родини як важливого чинника розвитку емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та систематизації естетичного досвіду молодших школярів.

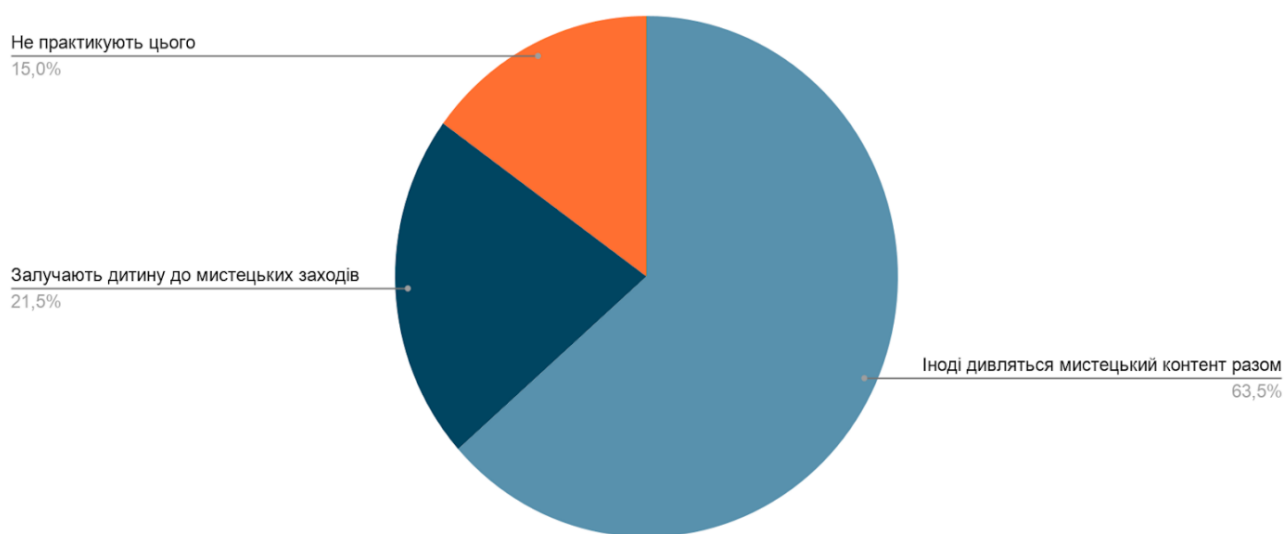

Рис. 2.6. Рівень залученості дитини до естетико-орієнтованого дозвілля в родинному колі

Аналіз відповідей на підсумкове запитання анкети щодо впливу мистецтва на емоції та поведінку дитини засвідчив, що переважна більшість респондентів (148 осіб – 72,5%) усвідомлює його позитивне значення. Зокрема, батьки відзначають, що внаслідок систематичної мистецької діяльності у дітей спостерігається підвищення відкритості, чутливості, комунікабельності, а також прагнення до емоційного самовираження через рух, міміку та мову тіла. Водночас 34 респонденти (16,7%) зазначили наявність окремих позитивних змін у поведінці, серед яких емоційне розслаблення, зниження рівня агресивності та покращення настрою. Разом із

тим 22 особи (10,8%) надали нейтральні або неповні відповіді, вказуючи на відсутність чітко вираженого зв'язку між мистецькою діяльністю та змінами в емоційному стані чи поведінці дитини. Наочно отримані результати відображені на рисунку 2.7.

Аналіз відповідей батьків на це питання свідчить про загалом високий рівень усвідомлення батьками емоційно-розвивального потенціалу мистецтва, що підтверджує його значущість як засобу формування емоційно-ціннісного компонента естетичної культури. Водночас наявність частки респондентів, які не фіксують такого впливу, може вказувати на недостатню системність залучення дітей до мистецької діяльності або на обмеженість рефлексії щодо її результатів, що актуалізує потребу в посиленні психолого-педагогічного супроводу родин у цьому напрямі.

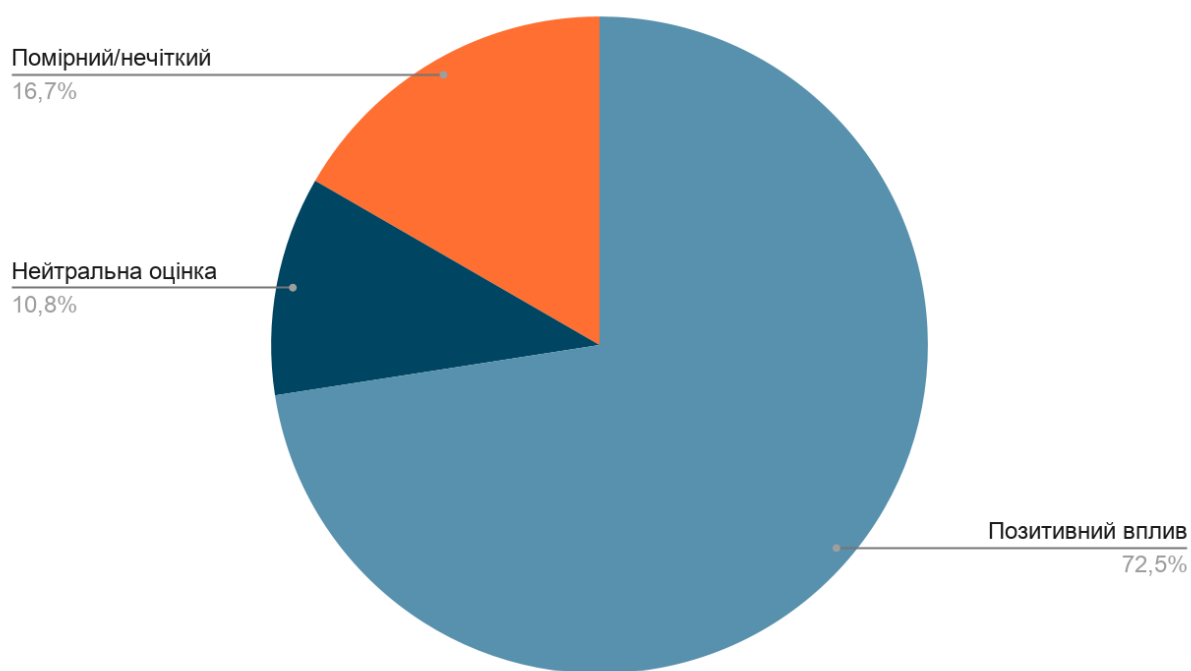

Рис. 2.7. Суб'єктивна оцінка батьками результативності впливу мистецтва на особистісний розвиток молодшого школяра

Таким чином, узагальнення результатів анкетування засвідчує загалом позитивне ставлення батьків до мистецтва як важливого засобу розвитку особистості дитини. Виявлено значний потенціал родинного середовища у

підтримці процесу формування естетичної культури, що реалізується через організацію спільного дозвілля, емоційне реагування на мистецькі явища та взаємодію з різними видами художнього контенту.

Водночас зафіксовано наявність певних прогалин у батьківських уявленнях, зокрема недостатню обізнаність щодо виховного потенціалу хореографії як засобу формування естетичної свідомості, а також недостатній рівень систематичності залучення дітей до естетично значущої діяльності та переважання епізодичних форм взаємодії з мистецтвом. Це обмежує цілісність і стійкість проявів естетичної культури у дітей.

Отримані результати вказують на необхідність цілеспрямованого посилення педагогічної взаємодії закладу освіти з родиною, зокрема через інформаційно-просвітницький супровід та активне залучення батьків до освітнього процесу. Водночас особливої актуальності набуває забезпечення інтегрованого розвитку когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного критеріїв сформованості естетичної культури, що може бути ефективно реалізовано через створення педагогічно доцільних умов і використання потенціалу хореографічної діяльності як засобу поєднання пізнавального, емоційного та практичного аспектів розвитку особистості молодшого школяра.

З метою поглиблення результатів констатувального етапу дослідження та виявлення особливостей педагогічного забезпечення процесу формування естетичної культури молодших школярів було здійснено анкетування вчителів початкової школи.

Аналіз результатів анкетування 42 педагогів на тему «Умови розвитку естетичної культури молодших школярів у процесі хореографічного навчання» (додаток Б) засвідчив, що значна частина вчителів усвідомлює роль мистецтва руху у розвитку особистості дитини. Водночас респонденти відзначають недостатній рівень методичної підготовленості щодо організації та супроводу хореографічної діяльності в освітньому процесі.

Зокрема, більшість опитаних (37 осіб – 88,1 %) погоджуються з тим, що естетична культура дитини молодшого шкільного віку формується через досвід емоційного переживання краси, активне залучення до мистецької діяльності та розвиток здатності до творчого самовираження. Разом із тим лише 23 педагоги (54,8 %) зазначили, що мають чітке уявлення про структуру естетичної культури та її основні компоненти (когнітивно-гносеологічний, аксіологічно-емоційний, естетично-діяльнісний). Отримані результати представлені наочно на рисунку 2.8.

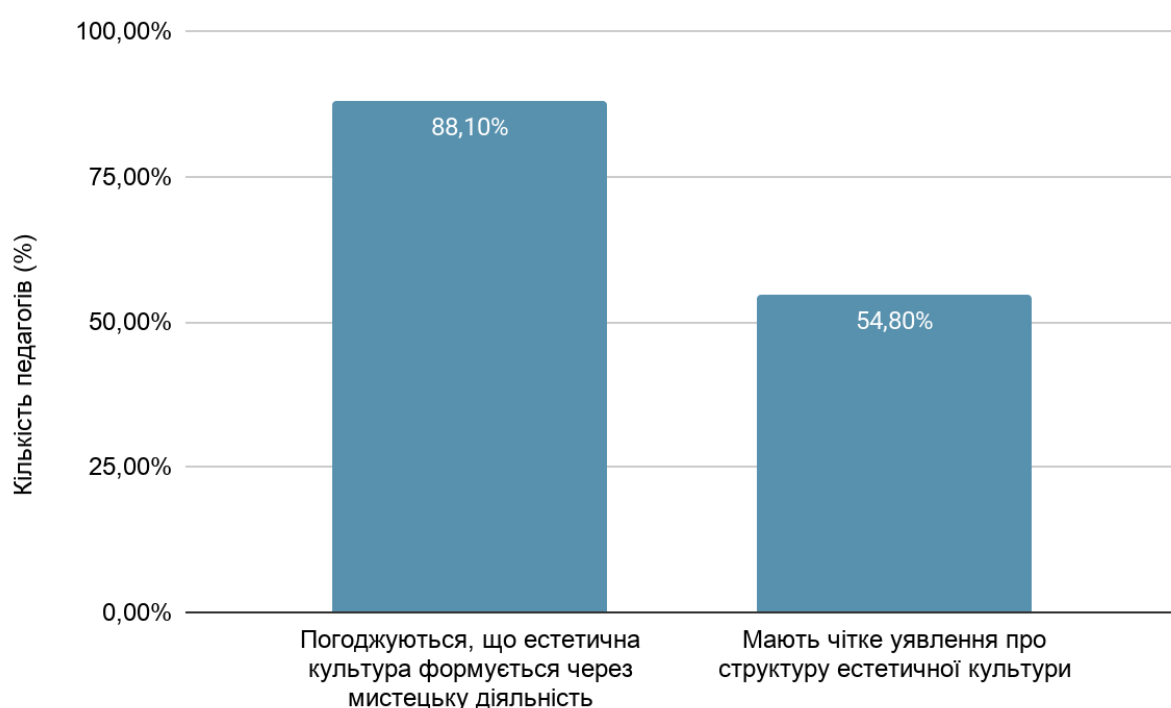

Рис. 2.8. Уявлення педагогів про механізми формування естетичної культури молодших школярів у процесі мистецької діяльності

Аналіз отриманих даних свідчать про достатній рівень сформованості у педагогів загальних уявлень щодо сутності естетичної культури, що відповідає когнітивно-гносеологічному критерію. Водночас виявлена недостатня системність і глибина знань щодо її структурної організації, а також обмежене розуміння шляхів її цілеспрямованого формування в освітньому процесі, вказують на недостатню розвиненість аксіологічно-

емоційного та естетично-діяльнісного критеріїв у професійній діяльності вчителів. Це актуалізує необхідність цілеспрямованого підвищення методичної компетентності педагогів та розроблення педагогічно обґрунтованих умов організації хореографічної діяльності, спрямованих на інтегрований розвиток усіх критеріїв сформованості естетичної культури молодших школярів.

Аналіз відповідей на запитання щодо способів інтеграції хореографії в освітній процес засвідчив, що більшість педагогів (32 особи – 76,2 %) використовують окремі елементи танцювальної діяльності, зокрема вправи з пластики, у межах ранкових зустрічей, фізкультхвилинок або інтегрованих уроків. Водночас лише 18 респондентів (42,9 %) зазначили, що здійснюють цілеспрямоване та систематичне планування роботи, спрямованої на формування естетичних суджень і уявлень про красу руху, ритм, форму та гармонію в процесі хореографічної діяльності (див. рис. 2.9).

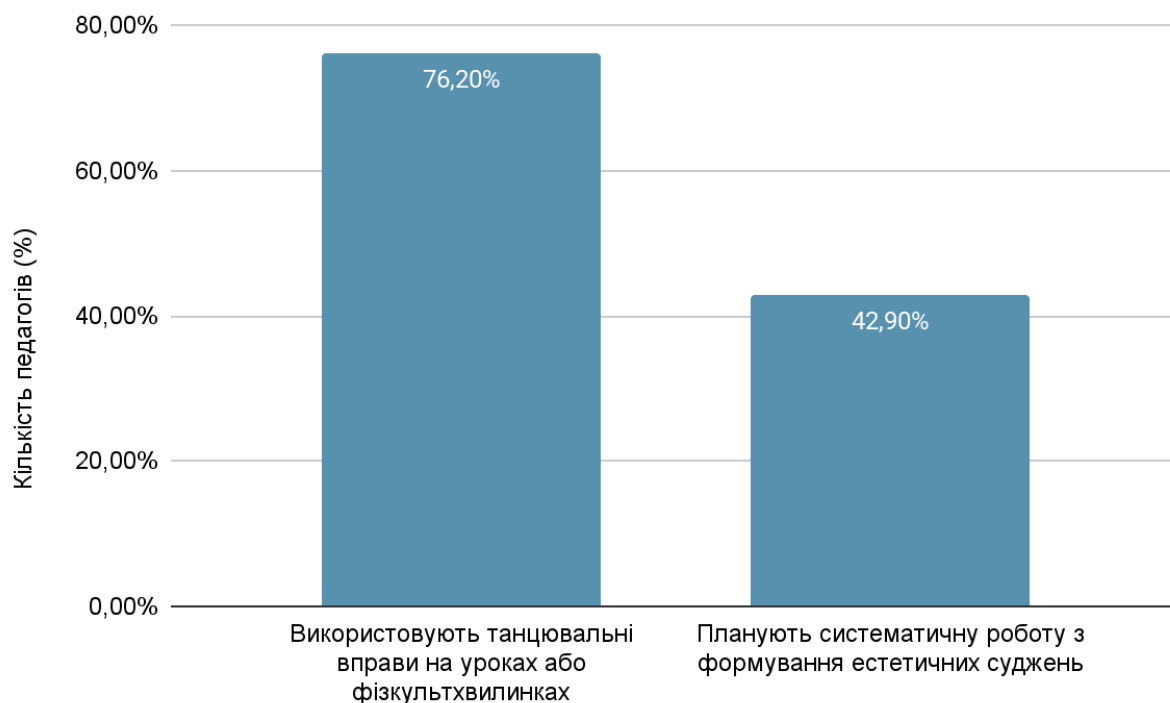

Рис. 2.9. Способи інтеграції елементів хореографії в освітній процес початкової школи (за результатами опитування педагогів)

Отримані результати свідчать про переважання фрагментарного використання хореографічних елементів у практиці роботи вчителів, що обмежує можливості їх впливу на цілісний розвиток естетичної культури учнів. Це вказує на недостатню реалізацію потенціалу когнітивно-гносеологічного критерію, пов'язаного з формуванням естетичних знань і уявлень, а також естетично-діяльнісного критерію, який передбачає системну художньо-творчу активність.

Аналіз відповідей на запитання щодо впливу занять хореографією на емоційний стан дитини засвідчив, що переважна більшість педагогів (39 осіб – 92,8 %) відзначають його позитивний характер. Зокрема, респонденти зазначають, що в процесі хореографічної діяльності діти стають більш відкритими, упевненими, а також демонструють підвищену здатність до вираження емоцій через рух, позу та міміку. Водночас лише 12 педагогів (28,6 %) вказали на наявність у дітей здатності до самостійного естетичного оцінювання рухів або взаємодії з партнером у процесі танцю (див. рис. 2.10).

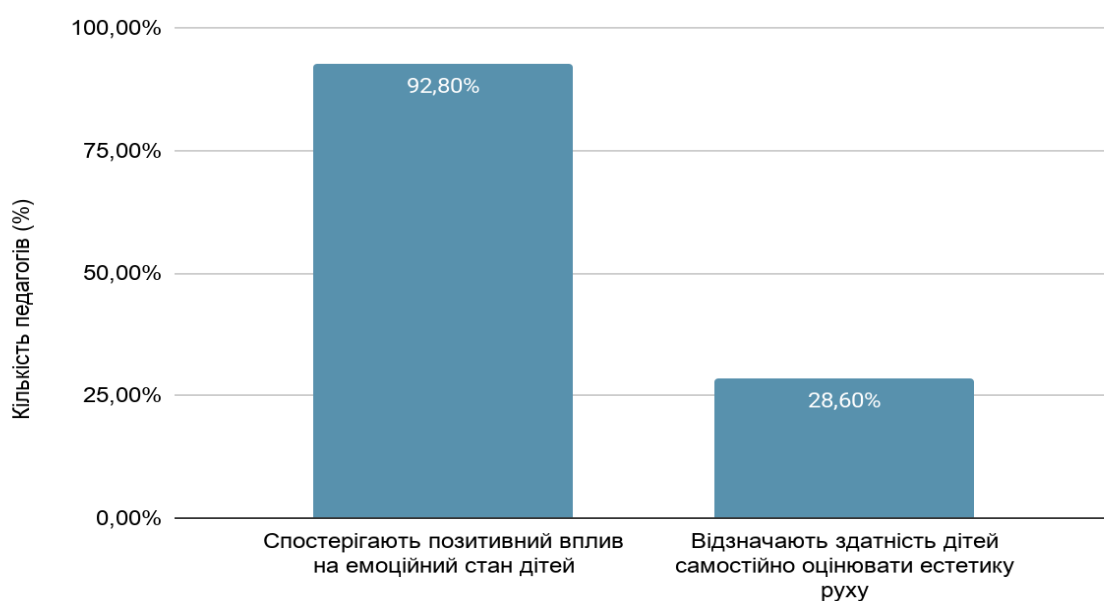

Рис. 2.10. Оцінка педагогами впливу занять хореографією на емоційний розвиток молодших школярів

Отримані результати свідчать про достатньо високий рівень впливу хореографічної діяльності на розвиток аксіологічно-емоційного критерію, що виявляється у формуванні емоційної чутливості та здатності до естетичного переживання. Разом із тим низький рівень сформованості навичок самостійного естетичного оцінювання вказує на недостатню реалізацію когнітивно-гносеологічного критерію, пов'язаного з осмисленням і інтерпретацією естетичних явищ. Це актуалізує необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу, спрямованого на поєднання емоційного досвіду з розвитком естетичних знань і суджень у процесі хореографічної діяльності.

Аналіз відповідей на запитання щодо труднощів упровадження хореографії в освітній процес (див. рис. 2.11) засвідчив наявність низки об'єктивних і суб'єктивних перешкод, з якими стикаються педагоги у практичній діяльності. Зокрема, найбільш поширеною проблемою визначено недостатній простір у класі для виконання рухових вправ (34 педагоги – 81 %). Значна частина респондентів також вказала на відсутність належного музичного супроводу (26 осіб – 61,9 %), недостатній рівень власної підготовленості до реалізації хореографічної діяльності (21 особа – 50 %), а також складність адаптації хореографічного матеріалу до умов інклюзивного освітнього середовища (17 осіб – 40,5 %).

Отримані результати свідчать про наявність системних обмежень, що ускладнюють ефективну реалізацію естетично-діяльнісного критерію, зокрема в частині організації повноцінної художньо-творчої діяльності учнів. Водночас зазначені труднощі вказують на недостатню сформованість когнітивно-гносеологічного критерію у педагогів, що проявляється в обмеженості знань і методичних умінь щодо адаптації хореографічного матеріалу до різних освітніх умов.

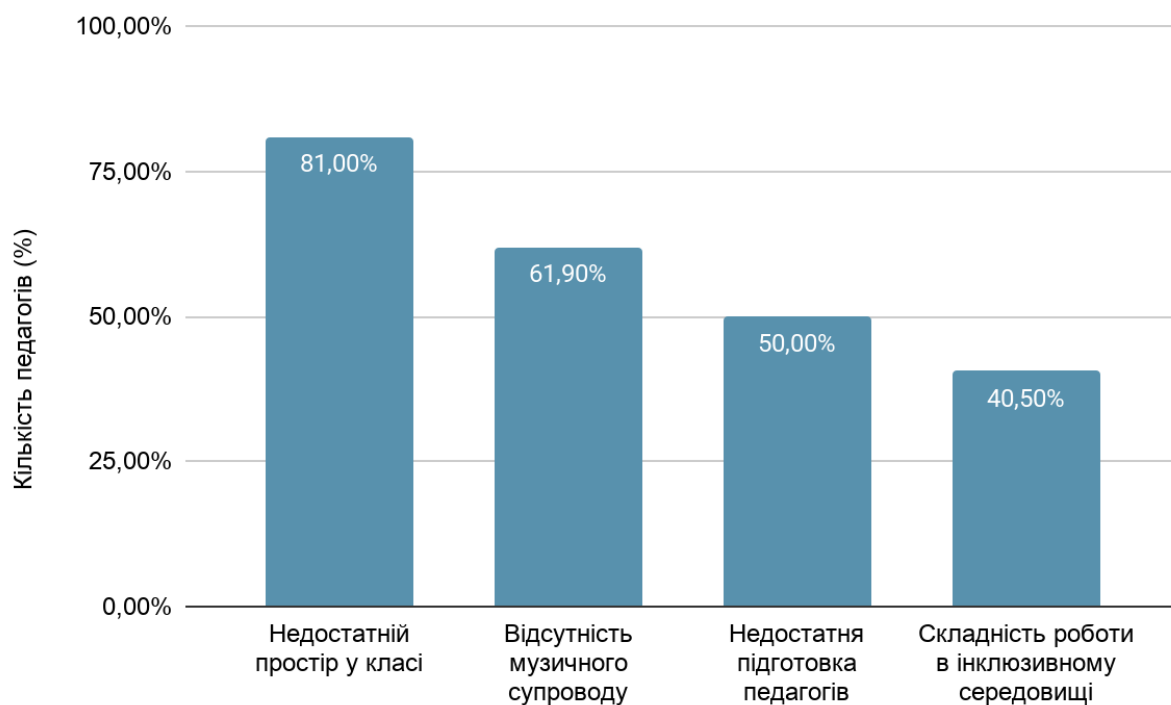

Рис. 2.11. Основні труднощі впровадження хореографічної діяльності в освітній процес початкової школи (за оцінками педагогів)

Аналіз відповідей на запитання щодо впливу хореографії на формування естетичного сприймання навколишнього світу засвідчив, що переважна більшість педагогів (35 осіб – 83,3 %) відзначають її позитивний вплив. Зокрема, респонденти вказують, що після занять діти починають більшою мірою звертати увагу на прояви краси в природі, рухах людей, кольорах і музиці. Водночас інша частина вчителів наголошує на тому, що формування такого сприймання потребує цілеспрямованої та систематичної роботи, спрямованої на розвиток спостережливості та асоціативного мислення (див. рис. 2.12).

- Вважають, що хореографія сприяє естетичному сприйманню світу
- Вважають, що потрібна додаткова систематична робота

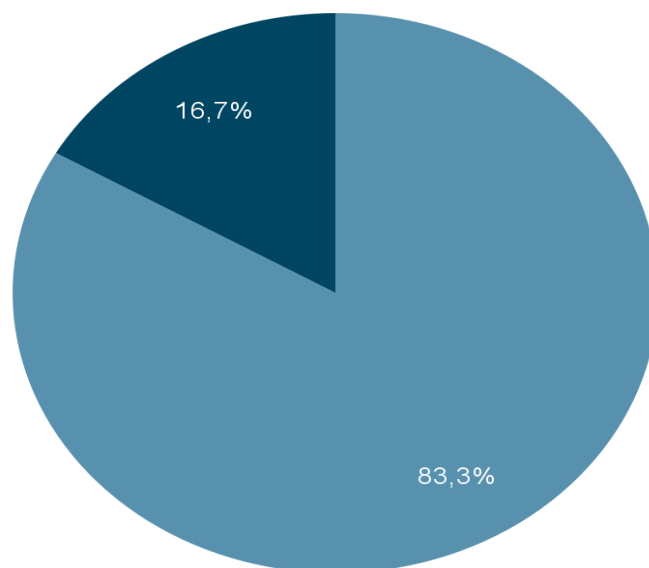

Рис. 2.12. Оцінка педагогами ролі хореографії у формуванні естетичного сприймання навколишнього світу молодшими школярами

Таким чином, узагальнення результатів анкетування педагогів засвідчує високий потенціал хореографії як ефективного засобу формування естетичної культури молодших школярів, зокрема в контексті розвитку емоційної чутливості, здатності до естетичного сприймання та творчого самовираження. Водночас виявлено низку труднощів, пов'язаних із недостатнім рівнем методичного забезпечення, обмеженими просторовими й технічними умовами, а також потребою у підвищенні фахової компетентності педагогів.

Отримані результати свідчать про те, що за наявності загального розуміння значущості хореографічної діяльності її потенціал реалізується не повною мірою, що обмежує цілісний розвиток когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного критеріїв сформованості естетичної культури учнів. Це зумовлює необхідність упровадження цілісної, педагогічно обґрунтованої методики формування естетичної культури молодших школярів засобами хореографії, яка забезпечуватиме інтеграцію пізнавального, емоційного та діяльнісного аспектів розвитку особистості в умовах освітнього процесу.

Діагностика рівнів сформованості естетичної культури молодших школярів здійснювалася в останній тиждень вересня, що зумовлено необхідністю забезпечення достовірності отриманих результатів. Саме в цей період учні, як правило, вже подолали етап адаптації до навчального процесу після літніх канікул, відновили емоційно-пізнавальну стабільність, звикли до організації спільної діяльності та шкільних вимог. Це створює сприятливі умови для об'єктивного оцінювання рівнів сформованості досліджуваного особистісного утворення.

Оцінювання здійснювалося відповідно до визначених критеріїв сформованості естетичної культури, представлених у підрозділі 2.2, а саме: когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного. З цією метою було розроблено спеціальний діагностичний інструментарій, зміст і процедуру застосування якого подано нижче.

Для діагностики когнітивно-гносеологічного критерію естетичної культури, зокрема рівня сформованості знань, уявлень та здатності до осмислення естетичних характеристик руху, було розроблено авторське діагностичне завдання «Впізнай красу руху». Завдання спрямоване на перевірку здатності учнів ідентифікувати елементи танцювального руху, порівнювати їх та здійснювати елементарне естетичне оцінювання за такими характеристиками, як ритм, симетрія, плавність, динамічність тощо.

Діагностична процедура передбачала індивідуальне виконання завдання: учням демонстрували серію відеофрагментів або фотоілюстрацій (додаток В), що відображали різні хореографічні пози, рухи та їх комбінації. У межах виконання завдання діти мали обрати рух, який, на їхню думку, є найбільш гармонійним і виразним, обґрунтувати свій вибір, а також порівняти запропоновані варіанти рухів за їх естетичними характеристиками (плавністю, симетрією, ритмічністю, виразністю тощо).

Результати виконання фіксувалися у відповідному протоколі (додаток Д), де враховувалися кількість правильних і змістовних відповідей, якість словесного опису, а також наявність елементів аналітичного мислення й

сформованість естетичних суджень. Об'єктивність оцінювання забезпечувалася залученням двох педагогів-спостерігачів, які здійснювали незалежне оцінювання відповідей учнів за уніфікованою шкалою. Оцінювання виконання діагностичного завдання здійснювалося за п'ятьма показниками, кожен із яких оцінювався за шкалою від 0 до 2 балів. Максимальна кількість балів становила 10. На основі сумарної кількості балів визначалися рівні сформованості пізнавального компонента когнітивного критерію: високий (8–10 балів), середній (4–7 балів), низький (0–3 бали).

З метою забезпечення об'єктивності отриманих даних у дослідженні було застосовано метод експериментального спостереження, який дозволив уточнити результати діагностики в умовах безпосередньої навчальної діяльності учнів. Його сутність полягала в організації виконання дітьми оновленої версії діагностичної гри з покроковим виконанням завдань із використанням інтерактивної дошки. Спостереження здійснювалося протягом навчального тижня під час занять з інтегрованого курсу «Мистецтво», а також у процесі індивідуальних хвилинок самовираження, що дало змогу зафіксувати особливості самостійної взаємодії учнів із завданням.

У ході спостереження виявлено, що частина дітей не демонструє розуміння принципів естетичного оцінювання руху та не здатна обґрунтувати власні вподобання, що свідчить про недостатній рівень сформованості когнітивно-гносеологічного критерію естетичної культури. У ряді випадків вибір рухів здійснювався ситуативно, на основі зовнішньої привабливості, без опори на змістовні естетичні судження. Отримані дані фіксувалися у протоколі спостереження (додаток Ж), після чого результати виконання завдань і спостереження узагальнювалися за визначеними показниками.

У дослідженні взяли участь 125 учнів експериментальної групи та 127 учнів контрольної групи. За результатами діагностики встановлено, що в експериментальній групі високий рівень сформованості когнітивно-

гносеологічного критерію продемонстрували 19 учнів (15,2 %), середній рівень – 63 учні (50,4 %), низький рівень – 43 учні (34,4 %). У контрольній групі відповідні показники становлять: високий рівень – 17 учнів (13,4 %), середній рівень – 58 учнів (45,7 %), низький рівень – 52 учні (40,9 %).

Отримані результати свідчать про переважання середнього та низького рівнів сформованості когнітивно-гносеологічного критерію в обох групах, що вказує на недостатню сформованість у молодших школярів естетичних знань, умінь аналізувати й інтерпретувати характеристики руху. Водночас дещо вищі показники експериментальної групи порівняно з контрольною можуть свідчити про наявність позитивних передумов до розвитку зазначеного критерію, однак загальна тенденція підтверджує необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу, спрямованого на розвиток здатності до усвідомленого естетичного оцінювання в процесі хореографічної діяльності.

Для діагностики сформованості аксіологічно-емоційного критерію естетичної культури молодших школярів було використано авторське проєктивне завдання у форматі міні-гри «Музичний настрій». Зміст завдання передбачав поєднання аудіальних і візуальних стимулів: учням послідовно пропонувалися шість коротких музичних фрагментів тривалістю 15-20 секунд (класичних, народних і сучасних інструментальних творів), після чого необхідно було обрати із запропонованих зображень танцювальних поз або рухів той, що, на думку дитини, найбільш відповідає характеру й настрою музики. У другій частині завдання учні мали словесно описати емоційні враження від прослуханого фрагмента та обґрунтувати власний вибір руху (див. додаток Е).

Запропонована методика була спрямована на виявлення здатності учнів до емоційного відгуку на мистецтво, виокремлення естетичних характеристик музики та хореографії, а також на визначення рівня сформованості умінь інтерпретувати власні естетичні переживання. Результати виконання завдання фіксувалися в індивідуальних протоколах

спостереження (додатки Ж-1, Ж-2). За потреби педагог міг уточнювати відповіді учнів за допомогою додаткових запитань, не впливаючи при цьому на їхній вибір.

За результатами діагностики в експериментальній групі високий рівень сформованості аксіологічно-емоційного критерію виявлено у 23 учнів (18,4 %), середній рівень – у 68 учнів (54,4 %), низький рівень – у 34 учнів (27,2 %). У контрольній групі відповідні показники становлять: високий рівень – 22 учні (17,3 %), середній рівень – 65 учнів (51,2 %), низький рівень – 40 учнів (31,5 %).

Отримані результати свідчать, що на початковому етапі дослідження в обох групах переважає середній рівень сформованості аксіологічно-емоційного критерію, який охоплює понад половину вибірки. Водночас спостерігається суттєва частка учнів із низьким рівнем емоційно-естетичної чутливості (27,2 % в експериментальній та 31,5 % у контрольній групі), що майже вдвічі перевищує показники високого рівня. Незначна різниця між групами в межах кожного рівня свідчить про приблизно однаковий стан сформованості емоційного ставлення до мистецтва, що вказує на потребу в цілеспрямованому педагогічному впливі, спрямованому на розвиток здатності до естетичного переживання, рефлексії та емоційного самовираження в процесі хореографічної діяльності.

Діагностика сформованості естетично-діяльнісного критерію естетичної культури молодших школярів здійснювалася із використанням авторської настільної гри «Рухайся як...» (додаток И), яка має характер рухливої імітаційної діяльності з використанням карток-завдань. Гра включала 12 карток із образними інструкціями, що передбачали ідентифікацію та відтворення дітьми заданих емоційних станів через рухи, позу, пластику, темп і виразність виконання. Кожна картка містила образну інструкцію щодо характеру руху або емоційного стану (наприклад, «танцюй, як вітер», «йди, як сумна тінь», «стрибай, як радісний зайчик» тощо), яку учні мали самостійно реалізувати без додаткових підказок з боку педагога.

Спостереження здійснювалося під час індивідуального виконання завдань, що дозволило виявити рівень сформованості здатності до творчого самовираження засобами руху. Результати виконання оцінювалися за бальною шкалою (0–2 бали за кожним показником) та фіксувалися у протоколі дій (додаток К-1). З метою уточнення глибини естетичного сприймання та усвідомленості виконання додатково проводилася бесіда, у ході якої учням ставилися запитання щодо мотивів вибору рухів та емоційних переживань під час виконання завдання. Відповіді занотовувалися у протоколі розмови (додаток К-2).

За результатами діагностики в експериментальній групі високий рівень сформованості естетично-діяльнісного критерію виявлено у 17 учнів (13,6 %), середній рівень – у 54 учнів (43,2 %), низький рівень – також у 54 учнів (43,2 %). У контрольній групі відповідні показники становлять: високий рівень – 19 учнів (15,0 %), середній рівень – 55 учнів (43,3 %), низький рівень – 53 учні (41,7 %).

Порівняльний аналіз отриманих даних засвідчує незначну різницю між експериментальною та контрольною групами: у контрольній групі дещо більша частка учнів із високим рівнем, однак розподіл за середнім і низьким рівнями є майже ідентичним. Така тенденція свідчить про приблизно однаковий рівень сформованості естетично-діяльнісного критерію в обох групах на початку експерименту.

Отримані результати свідчать про переважання середнього та низького рівнів сформованості здатності до виразного тілесного самовираження, що вказує на недостатню розвиненість творчо-рухової сфери молодших школярів. Невисока частка учнів із високим рівнем (у межах 13,6–15,0 %) підтверджує обмеженість умінь передавати емоційно-образний зміст засобами руху. Це зумовлює необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу, спрямованого на розвиток естетично-діяльнісного критерію через створення умов для усвідомленої, вільної та естетично орієнтованої творчої діяльності учнів у процесі хореографічного навчання.

Таким чином, узагальнення результатів констатувального етапу дослідження засвідчує подібну структуру рівнів сформованості естетичної культури молодших школярів у контрольній та експериментальній групах на початковому етапі експерименту. Встановлено, що за всіма визначеними критеріями – когнітивно-гносеологічним, аксіологічно-емоційним та естетично-діяльнісним – переважає середній рівень сформованості, тоді як частка учнів із високим рівнем залишається відносно незначною та не перевищує 15–19 %.

Водночас зафіксовано суттєву частку респондентів із низьким рівнем сформованості естетичної культури, що свідчить про недостатній розвиток естетичних знань, емоційно-ціннісного ставлення та здатності до художньо-творчого самовираження. Така тенденція вказує на необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу, спрямованого на розвиток усіх критеріїв сформованості естетичної культури, зокрема через активізацію пізнавального інтересу, посилення емоційного залучення та організацію виразної художньо-рухової діяльності учнів.

Узагальнені результати констатувального етапу педагогічного експерименту, отримані за всіма визначеними критеріями сформованості естетичної культури, представлено в таблицях 2.2 та 2.3 окремо для кожної групи респондентів.

Аналіз даних, представлених у таблиці 2.2, дає змогу охарактеризувати особливості розподілу молодших школярів експериментальної групи за рівнями сформованості структурних компонентів естетичної культури. Зокрема, за когнітивно-гносеологічним компонентом переважає середній рівень сформованості (50,4 % учнів), тоді як частка респондентів із низьким рівнем становить 34,4 %, а високий рівень виявлено лише у 15,2 % учнів. Це свідчить про обмежений рівень сформованості естетичних знань і вмінь осмислювати та інтерпретувати естетичні явища.

Таблиця 2.2

**Розподіл молодших школярів експериментальної групи (ЕГ) за
рівнями сформованості у них структурних компонентів естетичної
культури за результатами констатувального зрізу**

Структурні компоненти естетичної культури молодших школярів	Рівні сформованості естетичної культури					
	Низький		Середній		Високий	
	ос.	%	ос.	%	ос.	%
Когнітивно-гносеологічний	43	34,4	63	50,4	19	15,2
Аксіологічно-емоційний	34	27,2	68	54,4	23	18,4
Естетично-діяльнісний	54	43,2	54	43,2	17	13,6
<i>Середні показники</i>	44	35,0	62	49,3	19	15,7

За аксіологічно-емоційним компонентом також домінує середній рівень (54,4 %), при цьому частка учнів із низьким рівнем становить 27,2 %, а з високим – 18,4 %. У порівнянні з іншими компонентами саме цей критерій має дещо вищі показники високого рівня, що вказує на відносно кращу сформованість емоційної чутливості та здатності до естетичного переживання.

Водночас за естетично-діялісним компонентом спостерігається найменш сприятлива ситуація: однакова частка учнів перебуває на середньому та низькому рівнях (по 43,2 %), тоді як високий рівень сформованості виявлено лише у 13,6 % респондентів. Це свідчить про недостатній розвиток умінь до виразного художньо-рухового самовираження та реалізації естетичних уявлень у практичній діяльності.

Узагальнені показники підтверджують, що в експериментальній групі переважає середній рівень сформованості естетичної культури (49,3 %), при значній частці учнів із низьким рівнем (35,0 %) і незначній кількості дітей із

високим рівнем (15,7 %). Отримані результати свідчать про недостатню сформованість усіх структурних компонентів естетичної культури та зумовлюють необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу, спрямованого на їх інтегрований розвиток.

Аналогічна тенденція простежується і в контрольній групі (таблиця 2.3), де за узагальненими показниками понад половина учнів перебуває на середньому рівні сформованості естетичної культури. Водночас частка школярів із низьким рівнем перевищує кількість тих, хто досяг високого рівня, що свідчить про недостатню вираженість позитивної динаміки у сформованості досліджуваного особистісного утворення.

Аналіз даних, представлених у таблиці 2.3, дозволяє охарактеризувати особливості розподілу молодших школярів контрольної групи за рівнями сформованості структурних компонентів естетичної культури.

Таблиця 2.3

Розподіл молодших школярів контрольної групи (КГ) за рівнями сформованості у них структурних компонентів естетичної культури за результатами констатувального зрізу

Структурні компоненти естетичної культури молодших школярів	Рівні сформованості естетичної культури					
	Низький		Середній		Високий	
	ос.	%	ос.	%	ос.	%
Когнітивно-гносеологічний	52	40,9	58	45,7	17	13,4
Аксіологічно-емоційний	40	31,5	65	51,2	22	17,3
Естетично-діяльнісний	53	41,7	55	43,3	19	15,0
<i>Середні показники</i>	48	38,0	60	46,7	19	15,3

Зокрема, за когнітивно-гносеологічним (пізнавальним) компонентом переважає середній рівень сформованості (45,7 % учнів), тоді як частка респондентів із низьким рівнем є досить значною і становить 40,9 %, а високий рівень виявлено лише у 13,4 % учнів. Це свідчить про недостатній рівень сформованості естетичних знань та вмінь осмислювати естетичні явища.

За аксіологічно-емоційним компонентом також домінує середній рівень (51,2 %), при цьому частка учнів із низьким рівнем становить 31,5 %, а з високим – 17,3 %. Порівняно з іншими компонентами цей критерій демонструє дещо кращі показники, що вказує на відносно вищу сформованість емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва.

Водночас за естетично-діяльнісним компонентом спостерігається переважання середнього (43,3 %) та низького (41,7 %) рівнів сформованості при незначній частці учнів із високим рівнем (15,0 %). Це свідчить про обмеженість практичних умінь до художньо-рухового самовираження та реалізації естетичних уявлень у діяльності.

Усереднені показники за даними таблиць 2.2 та 2.3 свідчать, що здебільшого у молодших школярів сформованість структурних компонентів естетичної культури перебуває в межах низького (35 % ЕГ та 38 % КГ) та середнього (49,3 ЕГ та 46,7 % КГ) рівнів, з незначною різницею у 3,4 %. Незначні відмінності в групах респондентів виявляємо і в межах високого рівня (15,4 % ЕГ та 16,7 % КГ), з різницею приблизно в 1,3 %. Зазначене, унаочнено на рисунках 2.13 та 2.14 за допомогою діаграм.

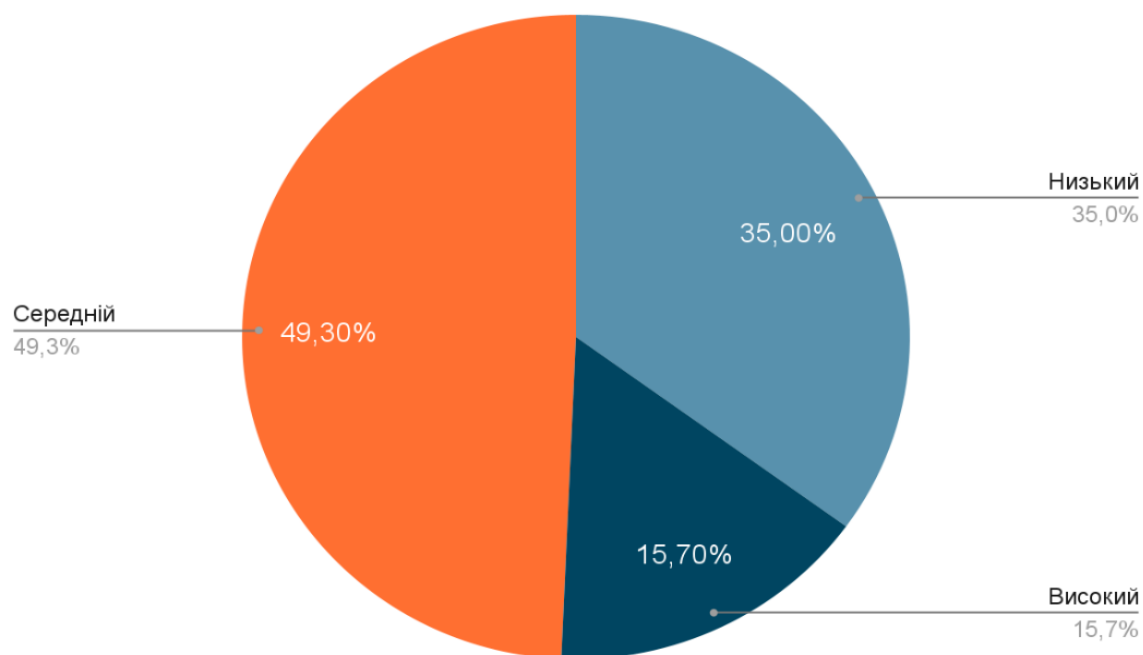

Рис. 2.13. Розподіл молодших школярів експериментальної групи (у %) рівнями сформованості естетичної культури на етапі констатувального експерименту

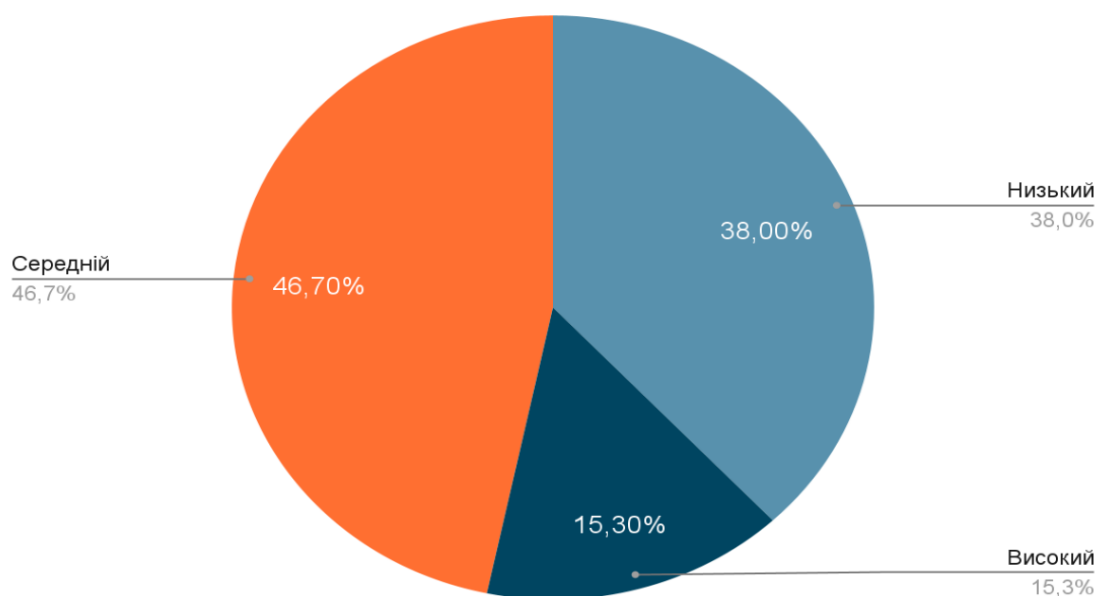

Рис. 2.14. Розподіл молодших школярів контрольної групи (у %) за рівнями сформованості естетичної культури на етапі констатувального експерименту

Як свідчать дані, представлені на діаграмах (рис. 2.13 та 2.14), стан сформованості естетичної культури молодших школярів на констатувальному етапі можна охарактеризувати як задовільний. Це зумовлено тим, що сукупно понад 70 % респондентів як експериментальної, так і контрольної груп перебувають у межах низького та середнього рівнів сформованості досліджуваного особистісного утворення.

Для більшої наочності узагальнені результати подано на рисунку 2.15 у вигляді гістограми.

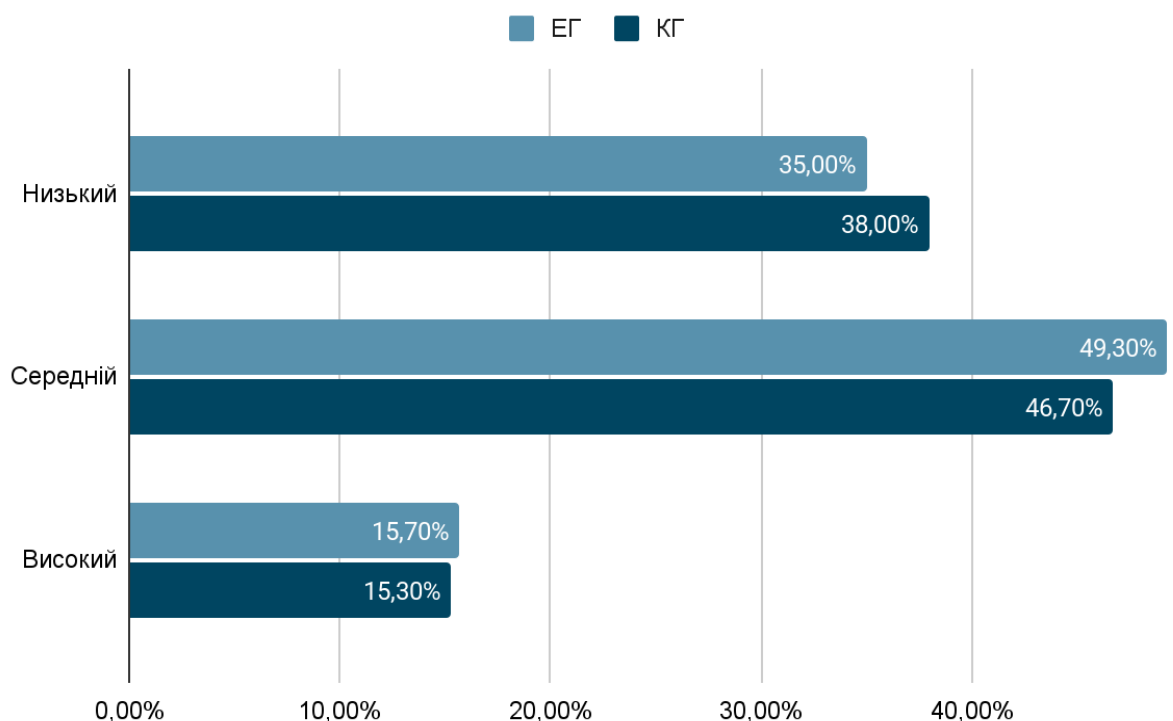

Рис. 2.15. Стан сформованості естетичної культури в ЕГ та КГ на констатувальному етапі експерименту

Отже, узагальнення отриманих результатів дає підстави констатувати подібність вихідного стану сформованості естетичної культури молодших школярів у контрольній та експериментальній групах на початку педагогічного експерименту. Це свідчить про відсутність суттєвих відмінностей між вибірками за рівнями сформованості досліджуваного

особистісного утворення, що забезпечує коректність подальшого порівняння результатів формувального етапу дослідження.

Отримані результати підтверджують наявність потенціалу для подальшого розвитку естетичної культури учнів, водночас засвідчуючи недостатню вираженість високого рівня за всіма визначеними критеріями. Зазначене актуалізує необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу, спрямованого на підвищення рівня сформованості когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного критеріїв.

2.3. Педагогічні умови формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії

Функціонування та розвиток педагогічної системи зумовлюються дотриманням відповідних педагогічних умов, які визначають ефективність освітнього процесу. Поняття «умови» має міждисциплінарний характер і широко використовується у філософії, психології та педагогіці. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови воно визначається як «необхідна обставина, що забезпечує можливість здійснення, створення або утворення чого-небудь», а також як «обставини та особливості реальної дійсності, за яких відбувається певний процес» [22, с. 1506].

У психологічному контексті умови розглядаються як те, «від чого залежить інше явище, що робить можливим існування речі, стану чи процесу, на відміну від причини, яка є логічною умовою наслідку дії» [79, с. 207]. Водночас воно трактується як невід'ємний компонент системи об'єктів, наявність якого є обов'язковою умовою існування відповідного явища [там же].

У сучасній науково-педагогічній літературі поняття «педагогічні умови» трактується з різних позицій, що зумовлює необхідність його уточнення в контексті дослідження формування естетичної культури молодших школярів. Узагальнення наукових підходів дає підстави розглядати педагогічні умови як сукупність взаємопов'язаних факторів

освітнього середовища – організаційних, змістових і матеріально-просторових, – які впливають на особистісно-діяльнісний розвиток учня та забезпечують результативність освітнього процесу. Їх реалізація опосередковується активністю суб'єктів навчання і має динамічний характер, що зумовлює варіативність педагогічного впливу залежно від конкретних умов освітнього середовища [54].

У наукових дослідженнях педагогічні умови також інтерпретуються як сукупність чинників, що визначають ефективність навчання; як обставини, від яких залежить досягнення освітньої мети; як можливості та ресурси для реалізації педагогічних завдань; а також як система заходів і методів, спрямованих на підвищення результативності освітнього процесу.

Зокрема, Н. Ничкало визначає педагогічні умови як обставини, в межах яких здійснюється ефективний навчально-виховний процес, що опосередковується активністю особистості [78], тоді як А. Семенова розглядає їх як систему взаємопов'язаних зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на розвиток, поведінку та навчання людини [90].

Н. Тверезовська та Л. Філіппова підкреслюють багаторівневий характер педагогічних умов, виокремлюючи особистісні характеристики учасників освітнього процесу та безпосередні обставини його реалізації [94].

Узагальнюючи наведені підходи, педагогічні умови доцільно визначати як сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників освітнього середовища, що забезпечують ефективність навчання, виховання та розвитку особистості. У межах даного дослідження під педагогічними умовами розуміємо сукупність необхідних і достатніх обставин освітнього середовища, що забезпечують ефективність процесу формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії.

Формування естетичної культури молодших школярів пов'язане з розвитком їх емоційної та творчої сфер, підвищенням чутливості до естетичних проявів навколишнього середовища та здатністю до реалізації естетичного досвіду в художньо-руховій діяльності. У цьому контексті

ефективність педагогічного процесу зумовлюється створенням таких умов, за яких учень виступає активним суб'єктом естетично спрямованої діяльності, що забезпечує інтеграцію когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного аспектів розвитку особистості.

Педагогічні умови формування естетичної культури молодших школярів доцільно розглядати як систему взаємопов'язаних чинників освітнього процесу, що охоплюють його організацію, змістове наповнення та методичне забезпечення і спрямовані на досягнення цілісного результату розвитку особистості.

У цьому контексті важливого значення набуває формування культури руху як складової естетичної культури. Її розвиток забезпечує не лише здатність до виразного тілесного самовираження, а й активізує естетичне сприймання дійсності. Категорія «прекрасного» у руховій діяльності виявляється у гармонійному поєднанні змісту та форми, що знаходить своє відображення у цілісності, ритмічності, пластичності та виразності рухів.

Підвищення чутливості до естетичних характеристик навколишнього середовища та усвідомлення їх значущості у руховій діяльності сприяє формуванню естетичного досвіду учнів, що, у свою чергу, забезпечує якісне засвоєння рухових умінь, їх точність, виразність та естетичну доцільність у процесі хореографічної діяльності.

З огляду на це, розвиток культури руху виступає важливою передумовою формування естетичної культури молодших школярів і зумовлює необхідність визначення відповідних педагогічних умов. Аналіз наукових джерел, результати педагогічних спостережень і експериментального дослідження, а також узагальнення досвіду використання хореографії в освітньому процесі дали змогу визначити зміст організаційно-педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів. До них віднесено: *збагачення змісту хореографічної підготовки емоційно-естетичними смислами та художніми образами мистецтва руху; створення креативно-імпровізаційного середовища для стимулювання*

творчої активності та естетичного самовираження особистості дитини в хореографічній діяльності; розвиток професійно-методичної готовності вчителя до здійснення естетико-виховної діяльності у процесі хореографічного навчання.

Розглянемо кожну з визначених педагогічних умов більш детально. Однією з ключових умов є збагачення змісту хореографічної підготовки молодших школярів емоційно-естетичними смислами та художніми образами мистецтва руху. Її визначення зумовлене тим, що хореографія як синтетичний вид мистецтва має значний потенціал емоційного впливу на особистість дитини. Завдяки поєднанню ритміки, пластики та виразного руху учні не лише засвоюють технічні елементи танцю, а й розвивають чуттєве сприйняття, здатність до естетичного переживання, самовираження та невербальної комунікації [51].

Емоційно-естетичний потенціал мистецтва руху виявляється у його здатності активізувати емоційні переживання учнів, формувати ціннісне ставлення до краси руху, гармонії тіла та музичного супроводу. Систематичне залучення дітей до хореографічної діяльності сприяє розвитку емоційного інтелекту, що, у свою чергу, позитивно впливає на формування аксіологічно-емоційного критерію естетичної культури, а також опосередковано підтримує розвиток інших її складових.

Водночас емоційно-естетична складова мистецтва руху має безпосередній вплив на організацію освітнього середовища, формуючи атмосферу емоційного комфорту, довіри та внутрішньої мотивації до творчої діяльності. Естетичне переживання, що виникає у процесі хореографічної діяльності, виступає важливим чинником формування уявлень про прекрасне, розвитку художньо-образного мислення та уяви молодших школярів.

Таким чином, збагачення змісту хореографічної підготовки емоційно-естетичними смислами та художніми образами забезпечує не лише засвоєння рухових умінь, а й сприяє цілісному розвитку особистості дитини,

інтегруючи когнітивно-гносеологічний, аксіологічно-емоційний та естетично-діяльнісний критерії сформованості естетичної культури.

Збагачення змісту хореографічної підготовки молодших школярів емоційно-естетичними смислами та художніми образами мистецтва руху передбачає цілеспрямоване залучення молодших школярів до активної взаємодії з художньо-руховим досвідом у межах навчальної діяльності. Така взаємодія передбачає створення умов, за яких дитина не лише виконує рухові дії, а й емоційно переживає їх, сприймає через художній образ, виражає власне естетичне ставлення до руху як до мистецького явища. Емоційно-естетичне осмислення руху трансформує його з простої фізичної активності у форму художньо-образного самовираження, що, у свою чергу, сприяє розвитку естетичного смаку, уяви, чуттєвості та здатності до емоційного співпереживання.

Особливу актуальність така умова набуває саме у процесі формування естетичної культури молодших школярів, оскільки в цьому віці закладаються основи емоційного інтелекту, моральних орієнтирів та художнього сприймання світу. Початкова школа є критичним етапом у становленні особистості, коли педагогічна взаємодія має бути не лише дидактично доцільною, але й емоційно наповненою, з урахуванням індивідуальних переживань дитини. Рух, що використовується як елемент хореографічного мистецтва, стає своєрідною мовою почуттів, через яку дитина може не тільки висловити свій настрій, а й відчувати гармонію, ритм, динаміку – основи естетичного сприймання.

Залучення молодших школярів до мистецтва руху з одночасним розвитком їхнього емоційного реагування на зовнішні і внутрішні стимули створює необхідне естетичне підґрунтя для подальшої мистецької освіти. Це підтверджують дослідження Л. Артемової [3] та Ю. Гончаренко [27], які доводять, що саме в молодшому шкільному віці діти найбільш відкриті до емоційного впливу мистецтва, а тому використання рухових форм, зокрема

хореографії, у поєднанні з музикою, образотворчістю, поезією сприяє комплексному розвитку естетичних здібностей.

Хореографічна діяльність у шкільному середовищі сприяє формуванню в учнів здатності бачити й оцінювати красу руху, виявляти власні естетичні уподобання, порівнювати, рефлексувати. Це передбачає наявність в освітньому середовищі емоційно-забарвленої атмосфери, в якій кожен школяр відчувається вільним у самовираженні через рух, одночасно вивчаючи й осмислюючи естетичну сторону дійсності. Таким чином, реалізація цієї педагогічної умови створює підґрунтя для глибокого засвоєння естетичних норм і цінностей, формування індивідуального естетичного смаку та позитивного ставлення до мистецтва як до важливої складової особистісного розвитку молодшого школяра.

Мистецтво руху, базуючись на пластичних, емоційно забарвлених формах вираження, дає змогу дитині пережити естетичні стани, в яких тіло стає інструментом творчого самовираження. Цей процес сприяє розвитку естетичного смаку, здатності диференціювати красиве й негармонійне, осмислювати власні переживання через рух. Молодший школяр, залучаючись до таких форм діяльності, не лише пізнає красу руху, а й розвиває внутрішнє відчуття міри, композиції, пластики, що є складниками естетичної культури особистості [118].

Залучення до мистецтва руху в освітньому процесі активізує здатність дітей до співпереживання, що є ключовим чинником формування гуманістичної спрямованості особистості. Такі естетично забарвлені дії, як участь у танцювальних імпровізаціях, образних рухових етюдах, ритмічних вправах під музику, стимулюють розвиток емоційного інтелекту, формують здатність до емоційного відгуку, вміння помічати красу в повсякденному житті та людських взаємостосунках.

З огляду на це, збагачення змісту хореографічної підготовки емоційно-естетичними смислами та художніми образами мистецтва руху як педагогічна умова формування естетичної культури молодших школярів

дозволяє поглибити освітній процес, наповнити його не лише знаннями, а й переживаннями, які мають особистісну цінність для дитини. Здійснюючи перехід від зовнішньої дії до внутрішнього осмислення, учень починає асоціювати себе з носієм краси, активним учасником творення гармонійного світу.

Такий підхід, що інтегрує фізичну активність із художньо-естетичною спрямованістю, сприяє розширенню уявлень школяра про мистецтво, розумінню його функцій у суспільстві, вихованню поваги до культурних цінностей. Досвід, отриманий у процесі рухово-естетичної діяльності, несе в собі елементи художнього смаку, уміння оцінювати витонченість форм, експресивність образу, гармонію ліній і ритму.

У результаті, освітній процес, збагачений емоційно-естетичними компонентами, стає не лише інструментом передачі знань, а простором для естетичного розвитку, формування цілісної, гармонійної особистості, здатної до чуттєвого сприймання дійсності, її осмислення та творчого виявлення.

Збагачення змісту хореографічної підготовки емоційно-естетичними смислами та художніми образами мистецтва руху розглядається нами як цілісна педагогічна умова, спрямована на розвиток у молодших школярів естетично забарвленого сприймання дійсності через організацію освітніх заходів, які поєднують фізичну активність з художньо-естетичною діяльністю. Така педагогічна умова передбачає створення умов, у яких дитина має змогу виявити себе через рух, що несе в собі емоційний, образний та естетичний зміст. Основною метою є формування в учнів естетичної культури як особистісного надбання, здатного трансформувати їхнє ставлення до себе, до інших і до навколишнього світу.

Залучення школярів до мистецтва руху сприяє розвитку у них зацікавленого ставлення до емоційно-естетичної складової освітнього процесу. Такий інтерес має багатовимірний характер: з одного боку, він пов'язаний із переживанням краси руху, з іншого – із формуванням внутрішньої потреби в гармонійному самовираженні. Відповідно, організація

занять із пластики, ритміки, імпровізаційного танцю, рухових етюдів із музичним супроводом повинна враховувати індивідуальні емоційні реакції учнів, стимулювати прояви захопленості, щирого подиву, емпатії, що є ознаками розвиненої емоційно-естетичної чутливості.

З метою розвитку інтересу до мистецтва руху як форми духовно-функціонального прояву особистості в закладах початкової освіти можуть бути реалізовані освітні заходи, які мають емоційно-забарвлений характер і є сприятливими для формування естетичного досвіду. До таких заходів належать: заняття з елементами образного руху на основі казкових сюжетів; участь у театралізованих постановках із виразним пластичним наповненням; створення колективних танцювальних композицій, в яких кожен учень може внести власний елемент імпровізації; інтерпретація музичних творів у формі вільного рухового ескізу тощо.

Формування в молодших школярів ціннісних орієнтацій у сфері естетичної культури через мистецтво руху пов'язане з інтелектуально-пізнавальним освоєнням змісту руху як художнього засобу. Діти вчаться не лише відтворювати рух, а й аналізувати його виразні характеристики: темп, ритм, напруження, гармонійність, внутрішній зміст. У цьому контексті доцільно використовувати освітні ситуації, які сприяють формуванню в учнів уявлень про гармонію, красу, емоційне наповнення, що може бути передане через тіло. Наприклад, проведення бесід на тему «Що таке краса руху?» або «Як рух може передати емоцію?»; спостереження за професійними виступами артистів балету, гімнастів, акторів пантоміми; обговорення відчуттів після виконання різних пластичних етюдів.

Розвиток у молодших школярів свідомої потреби в естетичному самовираженні через мистецтво руху реалізується шляхом залучення їх до діяльності, у якій рух має змістовне, емоційне й символічне наповнення. Така діяльність формує навички емоційного самопостереження, вміння осмислювати переживання, передавати внутрішній стан за допомогою тіла, що, у свою чергу, сприяє формуванню естетичної культури в цілісному

педагогічному вимірі. Діяльнісний підхід до актуалізації емоційно-естетичного потенціалу включає: підготовку учнями власних рухових мініатюр на основі власних емоційних станів; участь у створенні естетичних перформансів у шкільному просторі; обговорення з однокласниками та вчителем емоційного враження від колективної рухової композиції.

Доцільним у межах зазначеної педагогічної умови є впровадження міжпредметної інтеграції, коли елементи мистецтва руху використовуються не лише на уроках фізичної культури чи мистецтва, а й у межах уроків літературного читання, музики, інтегрованих курсів, що дає змогу підсилити естетичний ефект, створити образне, символічне поле сприймання художнього матеріалу. Наприклад, інсценізація літературного твору з виразними руховими вставками; пластичне зображення настрою пісні; використання танцювального етюдів для передачі настрою пори року чи події.

Отже, педагогічна умова збагачення змісту хореографічної підготовки емоційно-естетичними смислами та художніми образами мистецтва руху спрямована на цілісний розвиток дитини як естетично чутливої, емоційно відкритої та творчої особистості. Завдяки систематичному впровадженню емоційно-забарвлених, змістовних рухових практик, дитина не лише пізнає красу й гармонію навколишнього світу, а й навчається творити її сама, розвиваючи естетичну культуру як невід'ємну складову власного «Я».

Створення креативно-імпровізаційного середовища для стимулювання творчої активності та естетичного самовираження особистості дитини в хореографічній діяльності виступає ключовою умовою розвитку їхньої естетичної культури як складової загальної культури особистості. У психолого-педагогічній науці творчість трактується як вища форма активності, що характеризується здатністю суб'єкта до створення нового продукту, який має особистісну або соціальну значущість [2; 29; 41; 79]. У цьому сенсі творчість у сфері руху, за науковою позицією В. Федоришина,

передбачає не лише засвоєння формальних компонентів рухової дії, а й надання їй унікального сенсу, особистісного емоційного забарвлення [108].

Самовираження ж, як феномен особистісного зростання, розглядається як здатність індивіда транслювати внутрішній світ через зовнішні форми – у нашому випадку, через рух. У дослідженнях І. Беґа підкреслюється, що самовираження є важливою умовою емоційного розвитку дитини, оскільки дозволяє їй «пережити себе», усвідомити власні переживання та знайти для них відповідну форму вираження [9-10].

У контексті естетичної культури, яка визначається як інтегрована система ціннісних, когнітивних, емоційних та діяльнісних компонентів, що формують здатність особистості до естетичного сприймання, переживання і творення, творчість та самовираження набувають функціонального значення. Саме через активне включення в естетично забарвлену діяльність дитина не лише споживає естетичні враження, а й створює їх, стаючи суб'єктом культури, а не лише її об'єктом.

Мистецтво руху як форма художньої діяльності поєднує в собі тілесну експресію, емоційне реагування, музично-ритмічні компоненти та образне мислення, що створює унікальні умови для розвитку творчих здібностей. Рух як мова тіла є первинною формою невербальної комунікації, що дозволяє дитині передати емоційні стани, настрої, внутрішні конфлікти, інтуїтивні уявлення, що ще не завжди можуть бути оформлені у вербальні форми. Це особливо актуально для дітей молодшого шкільного віку, в яких активно розвивається здатність до символічного мислення, уяви, внутрішньої рефлексії.

Під час творчого самовираження через рух дитина не лише освоює пластичні та ритмічні структури, а й наповнює їх емоційним змістом. Це сприяє формуванню таких складових естетичної культури, як емоційна чутливість до краси, здатність до художнього узагальнення, індивідуальна інтерпретація світу. У свою чергу, постійне звернення до власного внутрішнього світу, пошук засобів вираження себе в мистецтві руху сприяє

інтеграції особистісних структур, зміцненню ідентичності, розвитку емоційної рефлексії, що є передумовами для формування цілісної художньо-естетичної свідомості.

Крім того, на думку сучасних науковців Н. Терешенко [96], М. Ткаченко [101], В. Федоришина [108], Л. Артемова), творчість у мистецтві руху виступає інструментом формування у дітей когнітивної гнучкості, здатності до самостійного мислення, переосмислення досвіду та створення нових способів дії. Такий тип діяльності не підлягає чітким правилам і передбачає відкритість до нового, що стимулює дослідницьку позицію учня, а отже, сприяє реалізації освітньої парадигми, орієнтованої на розвиток особистості, а не лише на засвоєння знань.

Стимулювання творчої активності та естетичного самовираження в дітей молодшого шкільного віку передбачає активне залучення до діяльності, що викликає позитивні емоції, дозволяє фантазувати, пробувати нове, помилятися без страху бути засудженим. У цьому процесі особливого значення набуває педагогічна підтримка, здатність дорослого створити умови для відкритого, безоціночного висловлення та підтримати у дитини віру у власні сили. Саме в такому середовищі формуються стійкі навички творчого самовираження, що є основою естетичної культури особистості, яка вміє не лише сприймати красу, а й активно її творити [55].

У процесі реалізації педагогічної умови створення креативно-імпровізаційного середовища для стимулювання творчої активності та естетичного самовираження особистості дитини в хореографічній діяльності доцільним є впровадження таких освітніх заходів, які б сприяли прояву ініціативи, оригінальності, імпровізаційної свободи, дозволяли б учням осмислювати рух як форму індивідуального висловлювання. Основною метою таких заходів є створення простору для вираження внутрішнього емоційного стану дитини через пластичні, ритмічні та образні рухи.

З огляду на це, у межах освітнього процесу доцільним є проведення занять з елементами вільної танцювальної імпровізації, в яких діти

отримують можливість дослідити власні емоції та трансформувати їх у рух. Такі заняття можуть починатися з обговорення емоційного стану учасників, після чого кожна дитина має змогу «протанцювати» своє відчуття, використовуючи доступні їй рухові засоби. У результаті формується навичка емоційної трансформації через тіло, що підвищує рівень емоційної обізнаності та сприяє усвідомленню себе як носія художнього змісту.

Особливе значення має введення до програми рухових етюдів на тему емоційних ситуацій або сюжетів (наприклад, «радість на лузі», «зачарований ліс», «подорож мріями»), під час яких діти вчаться знаходити відповідність між внутрішнім образом і зовнішнім рухом. Така діяльність активізує як творчу уяву, так і здатність до виразного рухового мовлення, що, у свою чергу, є важливими чинниками естетичного розвитку.

Не менш ефективним є впровадження інтерпретацій музичних творів через рух, коли діти створюють власні пластичні композиції на основі прослуханого музичного фрагменту. У цьому процесі вони вчаться «чути» музику тілом, вловлювати її ритмічну, динамічну, емоційну структуру та відтворювати її засобами жесту, пози, просторової побудови. Таким чином формується відчуття композиції, ритму, темпу – важливі компоненти естетичної свідомості, що інтегрують музичне і тілесне сприймання.

Дієвим засобом стимулювання самовираження є також проведення творчих рухових проєктів, у рамках яких учні самостійно або в групах розробляють короткі постановки на задану тему (наприклад, «День із життя краплі води», «Кольори мого настрою», «Моя казка»). Робота над такими міні-композиціями передбачає не лише створення послідовності рухів, але й художню інтерпретацію образу, співвіднесення емоційного тону руху із загальною задумкою, що вимагає як когнітивної активності, так і емоційної включеності.

Особлива увага має приділятися створенню атмосфери психологічної безпеки, у якій дитина може сміливо виражати себе, експериментувати, не боячись помилитися чи бути осміяною. З цією метою педагог має виступати

не лише як керівник, але і як фасилітатор творчого процесу – спостерігач, що підтримує, надихає, не обмежуючи ініціативу учня, натомість пропонуючи різні способи виявлення себе через рух.

Крім того, рекомендується включення до занять спеціальних вправ на розвиток тілесної уяви, що передбачають асоціативну побудову рухів на основі образів природи, емоцій, предметів тощо. Наприклад, учні можуть уявити себе хвилями, що перекочуються берегом, або вогником свічки, що тріпоче на вітрі, і відтворити це у русі. Такі вправи не лише пробуджують фантазію, а й сприяють формуванню індивідуального стилю, оскільки кожна дитина інтерпретує образ по-своєму, виявляючи власне бачення.

Важливою частиною реалізації цієї педагогічної умови є також рефлексивна складова занять, під час якої учні мають змогу висловити, що вони відчували в процесі імпровізації, як обрали той чи інший рух, що було складно, а що – приємно. Такий підхід сприяє глибшому усвідомленню власного емоційного досвіду, його естетичної цінності та значущості. Отже, створення креативно-імпровізаційного середовища для стимулювання творчої активності та естетичного самовираження особистості дитини в хореографічній діяльності є важливим аспектом сучасного освітнього процесу, особливо в контексті мистецтва руху. Ця умова сприяє розвитку емоційної чутливості, здатності до самовираження та критичного осмислення навколишнього світу. Через активне залучення до рухової творчості учні не лише розвивають свої фізичні та емоційні можливості, але й формують естетичну культуру, яка сприяє гармонійній взаємодії з оточенням та вмотивованості до самовдосконалення. В результаті, така діяльність не лише покращує їх творчі здібності, а й стимулює внутрішнє прагнення до розвитку, самовираження та особистісного зростання.

Розвиток професійно-методичної готовності вчителя до здійснення естетико-виховної діяльності у процесі хореографічного навчання виступає необхідною педагогічною умовою, яка забезпечує ефективну реалізацію процесу формування естетичної культури молодших школярів

через інтеграцію когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного аспектів їх розвитку. Зазначена готовність передбачає сформованість системи теоретичних знань і практичних умінь, що забезпечують реалізацію освітнього процесу, спрямованого на розвиток естетичних почуттів, художнього сприймання та творчого потенціалу учнів.

Професійно-методична готовність учителя-хореографа характеризується здатністю до інтеграції знань з хореографії, педагогіки та психології, що виявляється у володінні основами різних хореографічних стилів, технік і форм, а також розумінні естетичних принципів організації руху (гармонія, композиція, ритм, темп, виразність). На переконання В. Горголь, це забезпечує не лише навчання технічних елементів танцю, а й створення емоційно насиченого освітнього середовища, у якому відбувається розвиток емоційної чутливості та здатності до самовираження учнів [28].

Важливою складовою професійної готовності є також розуміння психофізіологічних особливостей розвитку молодших школярів, що дозволяє враховувати вплив рухової діяльності на їх фізичний і психічний стан. Залучення до хореографічної діяльності сприяє розвитку не лише рухових якостей, а й емоційної сприйнятливості, здатності до співпереживання та формування естетичного ставлення до навколишньої дійсності.

Професійно-методична готовність учителя-хореографа передбачає також здатність до варіативного застосування методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, організації освітнього процесу як простору для творчої самореалізації, а також уміння забезпечувати емоційно сприятливу атмосферу взаємодії. Це вимагає розвитку педагогічної рефлексії, емоційної чутливості та здатності до гнучкого управління навчальною діяльністю учнів [7; 71; 87].

Естетична культура, як складна система цінностей, норм і символів, є основою для розвитку особистісних якостей школяра. Вона включає здатність оцінювати, сприймати та створювати мистецтво, а також інтегрувати ці навички в повсякденне життя. Професійно-методична

готовність учителя-хореографа безпосередньо впливає на цей процес, оскільки саме вчитель через методику хореографічних занять допомагає дітям пізнавати естетичні категорії, такі як краса, гармонія, виразність, ритм і композиція, а також навчає їх інтерпретувати ці елементи через рух.

Важливим аспектом зв'язку є те, що хореографічне навчання на етапі молодшого шкільного віку має величезний вплив на загальний розвиток естетичної культури дитини. У цьому віці дитина здатна активно сприймати естетичні елементи і формувати емоційно-естетичні відчуття, які в подальшому сприяють розвитку її творчого потенціалу. Через участь у хореографічних заняттях учні не тільки вивчають техніку танцю, а й розвивають уміння виражати свої почуття, думки і емоції через рухи, що є важливою частиною естетичної освіти [86].

Процес естетичного виховання через хореографію вимагає від вчителя уміння поєднувати різноманітні педагогічні методи і техніки, що допомагають сформувати в учнів почуття гармонії, органічності руху та вміння оцінювати естетичну цінність не тільки в танці, а й у навколишньому світі. Викладач має сприяти розвитку у дітей здатності бачити і відчувати красу в повсякденних ситуаціях, у взаємодії з іншими людьми, в природі.

Зв'язок професійно-методичної готовності вчителя-хореографа з естетичною культурою та освітнім процесом також полягає в тому, що вчитель, як носій естетичних і педагогічних знань, має забезпечити сприятливі умови для розвитку учнів через діяльність, яка включає як фізичну, так і емоційну складову. Цей процес збагачує учнів їхньою здатністю сприймати та осмислювати світ, вчить їх відчувати і передавати свої емоції через рухи, що є важливою частиною естетичної культури.

У контексті освітнього процесу в школах важливим є не тільки знання хореографічних технік, а й навчання дітей вмінню бачити естетичні компоненти в повсякденному житті. За науковою позицією М. Ткаченко, освітній процес через хореографію дозволяє включити в навчальну діяльність елементи мистецтва, що допомагають дітям розвивати критичне мислення,

оцінювати візуальні та рухові образи, формувати емоційно насичене сприйняття, яке має значний вплив на їх майбутнє сприйняття культурних цінностей і мистецтва в цілому [100-101].

Професійно-методична готовність учителя-хореографа є однією з важливих складових, що визначає якість естетичної освіти учнів. Підвищення рівня цієї готовності потребує організації спеціалізованих заходів, орієнтованих на глибоке освоєння хореографічної практики, а також на розвиток естетичних цінностей, які допомагають школярам формувати своє емоційне сприйняття, художнє мислення та соціальну чутливість. Залучення вчителів до таких заходів стимулює інтеграцію естетичної освіти в навчальний процес, що допомагає у розвитку уявлення про красу через рух та хореографію.

Одним із основних заходів є проведення курсів підвищення кваліфікації, на яких вчителі-хореографи можуть знайомитись з новими методиками навчання молодших школярів, націленими на естетичний розвиток. Такими курсами можуть бути заняття, що включають аналіз естетичних аспектів хореографії, розгляд психологічних і фізіологічних характеристик розвитку дітей, а також розвиток у педагогів навичок створення емоційно-виразних хореографічних композицій, що активізують естетичне сприйняття учнів.

Також важливим є проведення педагогічних майстер-класів з фахівцями в області хореографії та естетичної освіти, де вчителі зможуть не тільки освоїти нові методи роботи з учнями, а й ознайомитися з сучасними тенденціями в розвитку хореографічного мистецтва. Зокрема, теми майстер-класів можуть включати:

- «Техніки емоційного вираження через рух у хореографії молодших школярів»;
- «Використання класичних та сучасних хореографічних технік для розвитку естетичних смаків учнів»;

– «Імпровізація як метод розвитку творчої діяльності в учнів через рух».

У контексті практичної підготовки педагогів варто застосовувати методику вивчення хореографічних композицій, що орієнтовані на естетичний розвиток школярів. Для цього вчитель має проводити заняття, на яких діти вчаться створювати та відтворювати хореографічні постановки, враховуючи емоційне забарвлення рухів, їх ритмічну складність та композиційну виразність. Також важливим кроком є організація творчих зустрічей та семінарів, на яких вчителі обмінюються досвідом, дискутують про педагогічні стратегії, що сприяють розвитку естетичної культури молодших школярів через хореографію. Такий підхід дає можливість створювати сприятливу атмосферу для розвитку творчого потенціалу вчителів, їхнього емоційного та інтелектуального росту.

Також створення методичних матеріалів для вчителів, у яких детально розписано, як застосовувати хореографічні елементи в естетичному вихованні. Ці матеріали мають включати як теоретичні аспекти (основи хореографії, принципи естетичного розвитку через рух), так і практичні вправи, ідеї для хореографічних занять та рекомендації щодо адаптації програми під різні вікові категорії учнів. Впровадження інноваційних методів навчання, таких як інтеграція інформаційних технологій у хореографічний процес також є ефективним заходом. Використання відеоуроків, віртуальних хореографічних платформ та спеціальних додатків для створення музичних і хореографічних композицій може допомогти вчителям ефективніше працювати з дітьми, робити уроки більш динамічними та інтуїтивно зрозумілими для учнів.

Отже, педагогічна умова розвитку професійно-методичної готовності вчителя-хореографа до естетико-виховної діяльності у процесі занять із молодшими школярами спрямована на забезпечення ефективної організації освітнього процесу, в якому хореографічна діяльність виступає засобом формування естетичної культури дитини. Завдяки цілеспрямованій

підготовці педагога, що охоплює знання в галузі психофізіології, педагогіки, естетики та методики хореографії, створюються умови для гармонійного поєднання рухової активності з емоційно-естетичним розвитком учнів, що забезпечує виховання чуттєвого сприймання, естетичного мислення та здатності до самовираження через мистецтво руху.

Таким чином, теоретичне обґрунтування умов впровадження педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів засобами хореографії дало змогу визначити шляхи реалізації її процесуального компонента. Зокрема, ефективність цього процесу забезпечується через такі педагогічні умови, як: збагачення змісту хореографічної підготовки молодших школярів емоційно-естетичними смислами та художніми образами мистецтва руху; створення креативно-імпровізаційного середовища для стимулювання творчої активності та естетичного самовираження особистості дитини в хореографічній діяльності; розвиток професійно-методичної готовності вчителя-хореографа до естетико-виховної діяльності у процесі занять із молодшими школярами.

Висновки до другого розділу

У другому розділі обґрунтовано організаційно-методичні засади дослідно-експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії, що передбачало визначення логіки, етапів та умов реалізації педагогічного експерименту в природному освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти. Уточнено підходи до розуміння естетичної культури як інтегративного особистісного утворення, що стало підґрунтям для розроблення діагностичного інструментарію та організації формувального впливу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, планомірності та поетапності педагогічних дій, а також необхідності фіксації динаміки змін у процесі дослідження.

Визначено критерії, показники та рівні естетичної культури молодших школярів відповідно до її структурної організації та завдань дослідження. Обґрунтовано когнітивно-гносеологічний, аксіологічно-емоційний та естетично-діяльнісний критерії, які відображають відповідно рівень сформованості естетичних знань і уявлень, здатність до емоційно-ціннісного переживання та сформованість умінь художньо-рухового самовираження. Визначено рівні естетичної культури : високий (творчо-аксіологічний), середній (продуктивно-інтерпретаційний) та низький (рецептивно-відтворювальний), що забезпечують можливість цілісної педагогічної діагностики досліджуваного явища, а також розроблено й апробовано діагностичний інструментарій, який дозволяє комплексно оцінити стан розвитку кожного компонента та забезпечує об'єктивність інтерпретації результатів експериментального дослідження.

У ході констатувального етапу педагогічного експерименту здійснено діагностику рівнів сформованості естетичної культури молодших школярів у контрольній та експериментальній групах, за результатами якої встановлено переважання середнього рівня за всіма визначеними критеріями при наявності значної частки учнів із низьким рівнем та обмеженої кількості респондентів із високим рівнем сформованості. Узагальнення отриманих даних засвідчило подібність вихідного стану досліджуваного явища в обох групах, що забезпечує коректність подальшого порівняння результатів формульовального етапу та підтверджує необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу.

Проаналізовано результати анкетування батьків і педагогів, що дозволило виявити особливості організації процесу формування естетичної культури молодших школярів у сучасному освітньому середовищі, зокрема встановлено позитивне ставлення батьків до мистецтва як засобу розвитку особистості дитини при переважанні епізодичного характеру взаємодії з мистецьким контентом, а також усвідомлення педагогами значущості хореографічної діяльності за наявності труднощів, пов'язаних із недостатнім

методичним забезпеченням, обмеженими організаційними умовами та рівнем професійної підготовки. Узагальнено, що отримані результати свідчать про наявність потенціалу освітнього середовища та водночас вказують на потребу в його цілеспрямованому вдосконаленні.

На основі результатів констатувального етапу дослідження визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування естетичної культури молодших школярів у процесі хореографічної діяльності, зокрема збагачення змісту хореографічної підготовки емоційно-естетичними смислами та художніми образами, створення креативно-імпровізаційного середовища для стимулювання творчої активності учнів та розвиток професійно-методичної готовності педагога до реалізації естетико-виховної функції. Доведено, що реалізація зазначених умов забезпечує інтеграцію когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного критеріїв розвитку особистості та створює підґрунтя для підвищення рівня сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі хореографічного навчання.

Результати дослідно-експериментальної роботи, висвітлені у другому розділі, відображено у наукових і методичних публікаціях, що засвідчують реальний стан сформованості естетичної культури молодших школярів та підтверджують необхідність подальшої реалізації педагогічних умов, спрямованих на її цілеспрямоване формування у процесі навчальних занять із хореографії [92; 120; 124; 127; 130].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ХОРЕОГРАФІЇ

3.1. Модель реалізації педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії

Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії розглядається як цілісний і поетапний педагогічний процес, що відбувається під впливом взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників розвитку особистості. Його результатом є становлення здатності учнів до естетичного сприймання, оцінювання та творчого відтворення явищ дійсності відповідно до законів краси.

Естетична культура в цьому контексті постає як інтегративне особистісне утворення, що характеризується динамічністю, здатністю до розвитку та саморегуляції та виявляється в естетичній активності учнів, їх здатності до осмислення й інтерпретації мистецьких явищ та реалізації естетичного досвіду у практичній діяльності.

Теоретичний аналіз і результати експериментального дослідження засвідчили доцільність розгляду формування естетичної культури молодших школярів з урахуванням її багатовимірної природи, що охоплює аксіологічний, культурологічний, мистецтвознавчий і психолого-педагогічний аспекти. Це дає підстави інтерпретувати досліджуване явище як таке, що має ціннісну спрямованість, пов'язане з опануванням культурних смислів і художніх образів та зумовлене індивідуальними особливостями розвитку особистості.

З метою наукового обґрунтування процесу формування естетичної культури молодших школярів у дослідженні використано метод

моделювання, який дає змогу визначити структуру педагогічної системи, її складові, взаємозв'язки між ними, а також логіку та етапи реалізації педагогічних умов.

У педагогічному дослідженні моделювання розглядається як один із провідних методів пізнання складних систем, що забезпечує їх відтворення у знаковій або концептуальній формі. Особливого значення при цьому набуває знакове (інформаційне) моделювання, яке дозволяє представити досліджуваний об'єкт як узагальнену систему, що відображає його суттєві характеристики.

Застосування процедур абстрагування та ідеалізації у межах моделювання є необхідним для дослідження складних педагогічних систем, функціонування яких зумовлюється взаємодією значної кількості взаємопов'язаних факторів. У поєднанні з іншими методами це забезпечує можливість встановлення структури об'єкта, виявлення взаємозв'язків між його компонентами та визначення закономірностей розвитку.

Адекватність моделі визначається ступенем її відповідності суттєвим характеристикам досліджуваного об'єкта, що відображаються через систему показників, інваріантних щодо умов його функціонування. При цьому пізнавальна функція моделювання полягає не лише в описі й поясненні явища, а й у прогнозуванні його подальшого розвитку.

Результатом моделювання є створення моделі як узагальненого відображення досліджуваного об'єкта. У науковій методології модель розглядається як аналог (структурна або знакова система), що відтворює суттєві характеристики певного фрагмента реальності або теоретичного конструкту та дозволяє отримати нову інформацію про нього [41].

У педагогічному дослідженні модель виступає засобом систематизації та узагальнення знань про досліджуваний процес, а також інструментом його цілеспрямованого проєктування. Вона може бути представлена у вигляді аналітичного або графічного опису, що відображає структуру процесу, його складові та взаємозв'язки між ними. У межах даного дослідження модель

репрезентує процес формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії.

Ефективність застосування моделювання підтверджується можливістю виявлення закономірностей педагогічних процесів, встановлення взаємозв'язків між їх складовими та наочного відображення структури досліджуваного об'єкта. У загальнонауковому розумінні моделювання визначається як відтворення характеристик одного об'єкта на іншому, спеціально створеному для його вивчення, який виступає моделлю [106].

Моделювання виконує низку функцій, серед яких: визначення структури та змісту процесу, прогнозування його розвитку, виокремлення ключових чинників впливу, встановлення етапів реалізації та очікуваних результатів. Це забезпечує цілісне уявлення про досліджуване явище та створює підґрунтя для його педагогічної організації.

Застосування моделювання у дослідженні процесу формування естетичної культури молодших школярів дозволяє виокремити його суттєві характеристики, визначити структуру та логіку розвитку, а також обґрунтувати педагогічні умови й етапи їх реалізації. У цьому контексті модель виступає засобом інтеграції когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного аспектів розвитку особистості та забезпечує прогнозування якісних змін у процесі залучення учнів до хореографічної діяльності.

На основі теоретичного аналізу у моделі педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії виокремлено такі взаємопов'язані блоки: теоретико-концептуальний, програмно-методичний та діагностико-результативний (див. рис. 3.1).

Запропонована модель призначена для визначення вимог, яким має відповідати організація цього процесу, а також для обґрунтування шляхів його ефективної реалізації в освітній практиці.

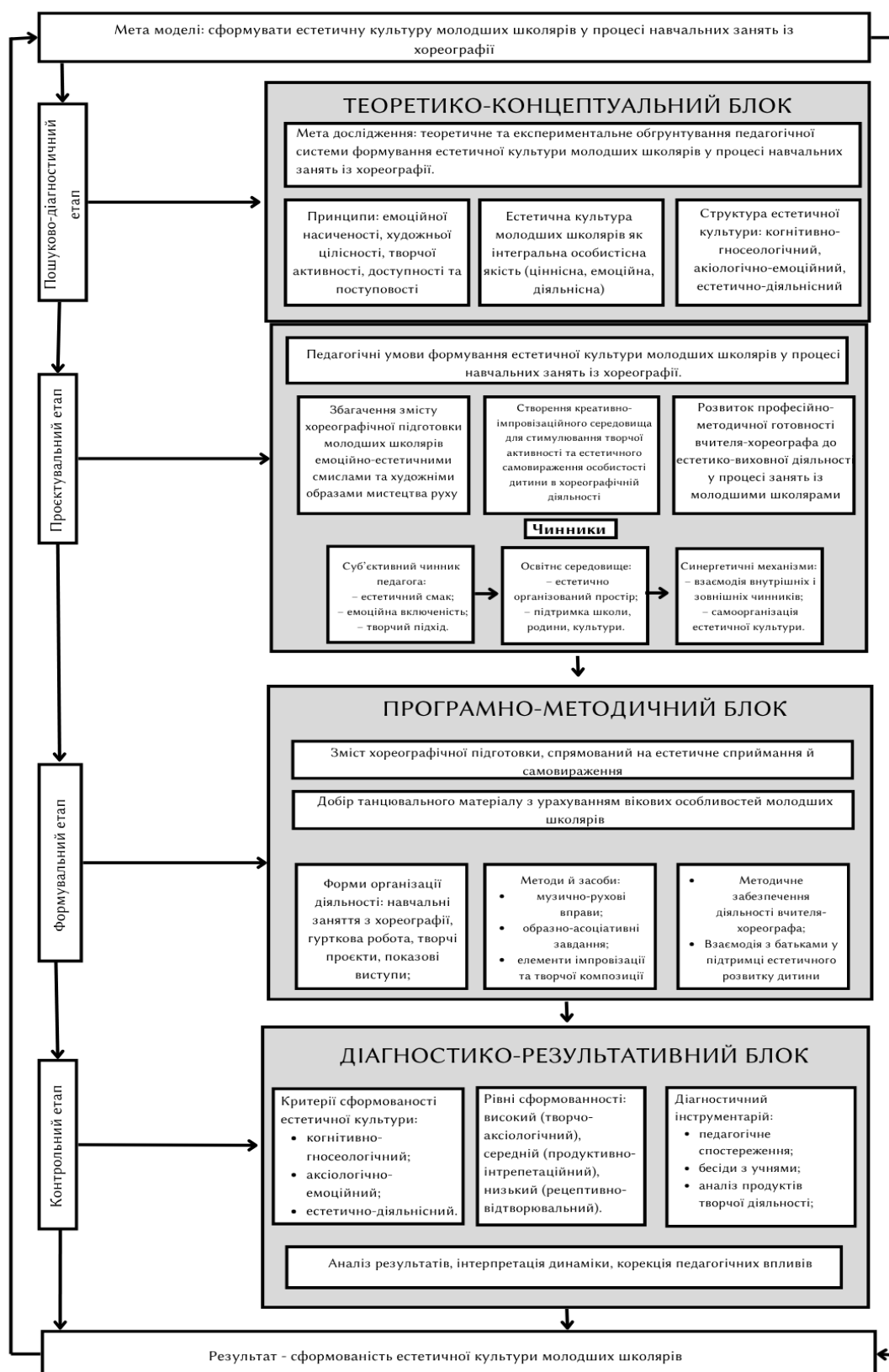

Рис. 3.1. Модель педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії

Вона відображає теоретико-концептуальні засади формування естетичної культури учнів засобами хореографічного мистецтва, визначає мету, завдання, напрями та принципи педагогічного впливу, педагогічні умови, зміст і програмно-методичне забезпечення, а також очікувані результати розвитку естетичної культури молодших школярів.

Важливість моделювання в контексті дослідження полягає у можливості цілісного представлення процесу формування естетичної культури учнів у хореографічній діяльності, врахування його структурних компонентів і взаємозв'язків між ними. Це дає змогу визначити ефективні шляхи педагогічного впливу на розвиток естетичного сприймання, емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та здатності до творчого самовираження засобами танцю.

Застосування моделювання передбачає опору на теоретично обґрунтовані, експериментально перевірені та практично апробовані положення щодо формування естетичної культури особистості, що забезпечує наукову обґрунтованість і практичну доцільність розробленої педагогічної системи. У цьому процесі поєднуються аналіз змісту естетичного розвитку молодших школярів, визначення ролі хореографічної діяльності як засобу естетичного виховання та проєктування ефективних педагогічних рішень.

Водночас процес моделювання пов'язаний із урахуванням суб'єктивного чинника, зокрема професійного досвіду педагога, його творчого підходу та здатності до організації естетично насиченого освітнього середовища. Це зумовлює необхідність орієнтації на науково обґрунтовані положення та апробовані педагогічні практики формування естетичної культури учнів засобами мистецтва.

Модель формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії має блочну структуру, що зумовлено необхідністю системного розгляду її змісту та основних характеристик. До її складу включено теоретико-концептуальний,

програмно-методичний та діагностико-результативний блоки, взаємозв'язок яких забезпечує цілісність і логіку педагогічного процесу.

Використання зазначених блоків дозволяє представити модель у різних аспектах, відобразити її структурну організацію, функціональні характеристики та очікувані результати. Такий підхід забезпечує комплексність моделі, підвищує об'єктивність педагогічної системи та сприяє врахуванню основних закономірностей формування естетичної культури молодших школярів засобами хореографії.

Розглянемо зміст кожного з блоків моделі більш детально.

Пошуковий етап дослідження був спрямований на з'ясування ступеня наукової розробленості проблеми формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії та передбачав аналіз, порівняння й узагальнення наукових джерел із педагогіки, психології, естетики, культурології та мистецтвознавства.

У ході теоретичного аналізу визначено вихідний стан досліджуваної проблеми, окреслено провідні концептуальні підходи до трактування естетичної культури, її структурні компоненти та критерії сформованості, а також з'ясовано місце й потенціал мистецтва руху в системі естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Це дало підстави виявити наявні наукові напрацювання, суперечності та недостатньо досліджені аспекти проблеми, що стало теоретичним підґрунтям для конструювання теоретико-концептуального блоку авторської моделі.

Теоретико-концептуальний блок моделі педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів акумулює основні наукові положення, що визначають сутність цього процесу як складного соціокультурного й особистісно зумовленого явища. Він забезпечує визначення стратегічних орієнтирів розвитку естетичної культури особистості та задає загальну спрямованість педагогічної системи.

Теоретико-концептуальні засади моделі відіграють ключову роль, оскільки визначають стратегію і тактику діяльності вчителя хореографії у

процесі естетичного розвитку учнів. У межах цього блоку сформульовано систему вимог, що відображають сутність соціального замовлення на естетичний розвиток молодших школярів і визначають основні орієнтири педагогічного впливу:

1. Формування естетичної культури молодших школярів має узгоджуватися з потребами сучасного українського суспільства, що передбачають здатність учнів до самостійного встановлення зв'язків зі світом прекрасного. Це виявляється у розвитку глибокого естетичного сприймання, усвідомленні матеріальних і духовних цінностей, а також у прагненні до естетизації навколишнього середовища на засадах гармонії, виразності та цілісності.

2. Формування естетичної культури має ґрунтуватися на досягненнях культуротворчої практики та передбачати усвідомлення цінностей художньої культури в українському соціокультурному просторі. Важливим є також ознайомлення з історією розвитку хореографічного мистецтва та засвоєння елементів виконавської культури як основи естетичного досвіду.

3. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії має бути спрямоване на активізацію їхньої художньо-творчої діяльності та розвиток здатності до естетичного самовираження. Це передбачає залучення учнів до виконання творчих завдань, імпрровізації, створення образних рухових композицій, що забезпечує інтеграцію естетичних знань, емоційно-ціннісного досвіду та практичних умінь у цілісному процесі художньої діяльності.

Теоретико-концептуальний блок у структурно-функціональній моделі педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії охоплює такі аспекти, як мета, завдання, напрями, принципи та умови реалізації цієї системи, а також її компоненти – методологічний, орієнтаційний, організаційний і процесуальний. Основні положення цього блоку мають важливе значення для закладів початкової освіти, оскільки дають змогу визначити стратегію і

тактику педагогічного супроводу процесу формування естетичної культури, надають йому цілеспрямованого характеру та забезпечують послідовність і ефективність педагогічних дій. З урахуванням цього до теоретико-концептуального блоку структурно-функціональної моделі внесено такі вимоги:

1. Педагогічна система формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії має забезпечувати ціннісно орієнтоване спрямування освітнього процесу. Вона визначає основні орієнтири – мету, завдання та напрями організації естетичної освіти й художньо-естетичної творчості учнів. Зокрема, це передбачає актуалізацію та розширення естетичної культури молодших школярів, утвердження її взаємозв'язку з хореографічною діяльністю, забезпечення механізмів самоорганізації цього особистісного духовно-функціонального утворення, а також інтеграцію практичних, теоретичних і духовних аспектів у систему початкової освіти.

2. Педагогічна система формування естетичної культури має ґрунтуватися на принципах організації з урахуванням соціальних, культуротворчих, дидактичних та особистісних вимог. Важливим є врахування соціальних запитів під час прийняття педагогічних рішень, залучення культурно-освітніх установ до збагачення художньо-естетичної свідомості та розвитку творчих здібностей учнів, посилення ролі закладів початкової освіти в організації естетичного розвитку школярів, а також використання на особистісному рівні механізмів самоорганізації естетичної культури.

3. У структурі естетичної культури молодших школярів виокремлено когнітивно-гносеологічний, аксіологічно-емоційний та естетично-діяльнісний компоненти. Когнітивно-гносеологічний компонент відображає обсяг і усвідомленість естетичних знань, уявлення про мистецтво руху, здатність до розуміння художнього образу та естетичних категорій. Аксіологічно-емоційний компонент характеризує рівень естетичного

сприймання, емоційної чутливості, сформованість естетичних почуттів, інтересів і ціннісних орієнтацій у сфері хореографічного мистецтва. Естетично-діяльнісний компонент виявляється у здатності до художньо-творчого самовираження, естетично доцільної рухової діяльності та застосування набутих естетичних уявлень у практиці хореографічних занять. Окреслена компонентна структура стала підґрунтям для визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості естетичної культури молодших школярів.

4. Реалізація педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії ґрунтується на сукупності загальнодидактичних і специфічних принципів, зокрема принципах науковості, системності й послідовності, доступності та вікової доцільності, емоційної насиченості освітнього процесу, єдності емоційного й раціонального, а також творчої активності та самовираження. Зазначені принципи забезпечують цілісність педагогічного впливу, спрямованість на розвиток емоційно-естетичної сфери дитини та створюють умови для гармонійного поєднання пізнавального, емоційного й діяльнісного аспектів формування естетичної культури.

Проектувальний етап дослідження спрямований на моделювання педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії, що передбачає структуризацію мети, завдань, змісту, форм і методів педагогічного впливу. У межах цього етапу здійснюється визначення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов, які забезпечують цілеспрямовану актуалізацію емоційно-естетичного потенціалу хореографічного мистецтва та узгодження когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного компонентів естетичної культури.

Педагогічна система формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії містить обґрунтування комплексу взаємопов'язаних педагогічних умов, зокрема: збагачення змісту

хореографічної підготовки емоційно-естетичними смислами та художніми образами мистецтва руху; створення креативно-імпровізаційного середовища для стимулювання творчої активності та естетичного самовираження особистості дитини в хореографічній діяльності; розвиток професійно-методичної готовності вчителя до здійснення естетико-виховної діяльності у процесі хореографічного навчання.

Ефективність реалізації педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії зумовлюється сукупністю внутрішніх і зовнішніх чинників. До внутрішніх чинників віднесено вікові та індивідуально-психологічні особливості молодших школярів, рівень їхньої емоційної чутливості, мотивації до мистецької діяльності та здатності до естетичного сприймання. Зовнішні чинники охоплюють педагогічну майстерність учителя, змістово-методичне забезпечення хореографічних занять, організацію освітнього середовища та культурно-естетичний контекст, у межах якого здійснюється навчальна діяльність.

Формувальний етап педагогічного експерименту передбачає практичне впровадження визначених педагогічних умов та перевірку їх ефективності у процесі навчальних занять із хореографії. На цьому етапі здійснюється реалізація авторської програми хореографічних занять, орієнтованої на послідовне формування когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного компонентів естетичної культури молодших школярів. Зміст, форми й методи занять добираються з урахуванням вікових особливостей учнів, принципів емоційної насиченості, творчої активності та художнього самовираження, що забезпечує цілісність і системність педагогічного впливу. Практична реалізація програми зумовлює необхідність її детального програмно-методичного обґрунтування, поданого в наступному блоці дослідження.

Програмно-методичний блок педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із

хореографії охоплює зміст, форми, методи, засоби й технології, необхідні для здійснення педагогічного впливу, організації освітніх заходів, а також залучення учнів до взаємодії, пізнання та творчості, пов'язаної зі світом прекрасного. Цей блок відображає практичний аспект структурно-функціональної моделі педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії та забезпечує вирішення програмних, змістових, інформаційних, організаційних і методичних питань педагогічного супроводу розвитку естетичної свідомості, активності й творчих здібностей учнів у сфері хореографічної діяльності.

Моделювання програмно-методичного компонента педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії передбачає обґрунтування практичної реалізації комплексної програми для розв'язання визначеної проблеми. Його завдання полягають у визначенні змісту освітньої діяльності та ухваленні педагогічних рішень, спрямованих на розвиток естетичних якостей учнів.

Програмно-методичний блок структурно-функціональної моделі педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії охоплює методичні та організаційні аспекти підготовки й проведення освітніх заходів, передбачених комплексною програмою. Зазначений блок передбачає підвищення професійної готовності вчителів хореографії до формування цієї якості в учнів та забезпечення ефективності процесу формування естетичної культури молодших школярів.

До змісту методичного забезпечення підвищення професійної готовності вчителів хореографії віднесено такі аспекти: формування відповідального ставлення до розв'язання означеної проблеми, визначення ціннісно-орієнтаційних засад формування естетичної культури учнів, дотримання основних вимог до формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії, а також використання

можливостей навчальної, наукової, позакласної та культуротворчої діяльності з метою розвитку естетичної свідомості й активності учнів.

Результати наукових спостережень свідчать, що рівень мотивації вчителів хореографії є недостатнім, що негативно позначається на якості естетичної освіти учнів. Підвищення їхньої професійної зацікавленості та відповідальності потребує розроблення відповідних методичних матеріалів і рекомендацій. Такі матеріали мають сприяти розширенню мотиваційного підґрунтя педагогічної діяльності, активізації зацікавленості в організації освітніх заходів, спрямованих на формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії.

Вчителям хореографії необхідні методичні матеріали та рекомендації, що висвітлюють орієнтаційний аспект педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії з позицій її практичної реалізації. Важливим є аргументоване пояснення мети, завдань, напрямів, принципів та умов реалізації цієї педагогічної системи. Сучасна практика засвідчує, що під час розв'язання зазначених питань нерідко відсутні обґрунтовані підходи до орієнтаційного, організаційного та процесуального компонентів педагогічної системи формування естетичної культури учнів у процесі навчальних занять із хореографії. Це зумовлює необхідність розроблення методичних рекомендацій, що враховують сучасні вимоги та умови реалізації цієї системи, зокрема соціальні, культуротворчі, дидактичні й особистісні аспекти.

Методичні питання забезпечення ефективності формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії передбачають проведення заходів, спрямованих на актуалізацію естетичної культури учнів, удосконалення інформаційно-змістового забезпечення естетичної освіти, а також розвиток механізмів самоорганізації естетичної діяльності учнів та їх подальше вдосконалення у процесі самоосвіти.

Вчителі хореографії, які здійснюють формування естетичної культури молодших школярів, потребують методичної підтримки для підвищення ефективності своєї професійної діяльності. Така підтримка охоплює організацію заходів, спрямованих на актуалізацію естетичної культури учнів у процесі навчальних занять із хореографії, а також визначення їх змісту й форм. Важливим є також удосконалення інформаційного забезпечення естетичної освіти під час різних видів навчальної, позанавчальної та гурткової діяльності. Методична підтримка вчителів спрямована на підвищення ефективності заходів, орієнтованих на розвиток естетичної активності молодших школярів та їх залучення до хореографічної діяльності. Важливо, щоб учителі хореографії володіли знаннями й уміннями, необхідними для підтримки розвитку механізмів самоорганізації естетичної культури учнів.

Реалізація педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії здійснюється в різноманітних формах діяльності, зокрема: навчальних заняттях із хореографії, спрямованих на опанування основ мистецтва руху; творчих завданнях і хореографічних імпровізаціях, що забезпечують розвиток емоційно-естетичного сприймання та художнього самовираження; позакласних мистецьких заходах (виступах, переглядах, обговореннях), які розширюють естетичний досвід учнів; інтегрованих формах взаємодії, що поєднують хореографію з іншими видами мистецтва та освітніми галузями.

Методичне забезпечення педагогічної системи передбачає цілеспрямоване використання сукупності методів і засобів, класифікованих відповідно до провідних компонентів естетичної культури. До методів формування когнітивного компонента віднесено пояснення, бесіду, аналіз художнього образу, інтерпретацію хореографічних творів. Методи розвитку емоційно-ціннісного компонента охоплюють емоційно-образне занурення, художнє переживання, рефлексивне обговорення, емпатійні вправи. Методи формування естетично-практичного компонента включають вправляння,

хореографічну імпровізацію, творчі завдання, елементи проєктної діяльності. До засобів педагогічного впливу віднесено хореографічні етюди, музичний супровід, відеоматеріали, елементи сценічної культури та засоби візуалізації, що забезпечують емоційно-естетичну насиченість освітнього процесу.

Контрольний етап педагогічного експерименту спрямований на здійснення підсумкової діагностики сформованості естетичної культури молодших школярів, а також аналіз динаміки змін, що відбулися в процесі формувального впливу. На цьому етапі здійснюється співвіднесення отриманих результатів із визначеними критеріями та показниками, що дає змогу простежити рівневі зрушення в когнітивному, емоційно-ціннісному та естетично-практичному компонентах. Аналіз динаміки результатів є підґрунтям для корекції окремих елементів педагогічної системи та підтвердження доцільності впроваджених педагогічних умов, що забезпечує наукову обґрунтованість підсумкових висновків дослідження.

Діагностико-результативний блок педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії охоплює аналіз компонентів, критеріїв, показників і рівнів сформованості естетичної культури. У межах цього блоку розглядаються аспекти, що розкривають значення оцінювання рівня розвитку естетичної культури, висвітлюють особливості цього процесу та підкреслюють необхідність дослідження поточного стану сформованості духовно-практичного зв'язку учнів зі світом прекрасного.

Оцінні аспекти у моделі педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії відіграють ключову роль, забезпечуючи можливість об'єктивного визначення рівня сформованості естетичної культури школярів. Вони дають змогу оцінити ефективність педагогічних заходів, спрямованих на художньо-естетичну підготовку учнів. Усвідомлення цього зумовило включення до діагностико-результативного блоку таких вимог:

1. Оцінка рівня сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії має розглядатися педагогами як необхідний елемент освітнього процесу, що забезпечує вирішення важливих завдань у соціальному, культурологічному, освітньому та науковому контекстах.

2. Мета, завдання та зміст оцінювання рівня сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії передбачають перевірку відповідності цього духовно-функціонального утворення особистості сучасним вимогам суспільства, аналіз умов і механізмів самоорганізації естетичної культури, а також вивчення впливу естетичної культури школярів на їхню діяльність.

3. У процесі оцінювання рівня сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії доцільно використовувати методи дослідження, що забезпечують глибоке розкриття змісту та характеру набутого учнями естетичного досвіду. Це передбачає вивчення готовності молодших школярів до самостійного сприймання, оцінювання й інтерпретації художньо-естетичних явищ, а також аналіз спрямованості їхніх інтересів, потреб і смакових уподобань у сфері художньої культури та хореографії. Оцінювання також враховує вплив естетичної свідомості на діяльність учнів і сприяє розвитку механізмів самоорганізації естетичної культури як особистісного духовно-функціонального утворення.

4. Під час оцінювання рівня сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії доцільно враховувати такі критерії, як когнітивно-гносеологічний, аксіологічно-емоційний та естетично-діяльнісний. Це дає змогу виявити роль і місце соціальних, художніх та естетичних цінностей у структурі естетичної культури, особливості прояву естетичної активності молодших школярів та характер самоорганізації їхньої естетичної культури.

5. Відповідно до визначених критеріїв і показників у дослідженні виокремлено рівні сформованості: високий (творчо-аксіологічний), середній (продуктивно-інтерпретаційний), низький (рецептивно-відтворювальний). Зазначені рівні інтегровані в авторську модель і відображають динаміку переходу від відтворення естетичних зразків до їх усвідомленої інтерпретації та творчого самовираження в хореографічній діяльності. Така рівнева градація забезпечує можливість відстеження результативності реалізації педагогічних умов і корекції педагогічних впливів у межах моделі.

Діагностико-результативний блок моделі педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії передбачає аналіз і висвітлення результатів освітньої діяльності. Це охоплює узагальнення отриманих даних, що відображають динаміку змін на експериментальному рівні, а також результати методичного забезпечення формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. Сучасна початкова освіта орієнтована на використання ефективних педагогічних рішень і технологій із акцентом на впровадження інноваційних підходів у навчальний процес. У зв'язку з цим важливого значення набувають матеріали та висновки педагогічного дослідження, що теоретично й експериментально розкриває проблему формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії.

Діагностико-результативний блок цієї моделі охоплює результати, що підтверджують обґрунтованість окремих положень наукового пошуку, відображають динаміку формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії, а також засвідчують доцільність і ефективність упровадження педагогічної системи в освітню практику.

Моделювання діагностико-результативного блоку цієї педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії спрямоване на прогнозування таких

аспектів аналізу отриманих результатів: доцільності впровадження положень, визначених на теоретико-концептуальному рівні; відповідності сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії сучасним вимогам; ефективності використання запропонованої педагогічної системи в умовах освітньої практики.

Для моделювання оцінно-результативного блоку структурно-функціональної моделі визначено науково-педагогічні результати, що підлягають оцінюванню. До них належать: результати теоретико-концептуального обґрунтування педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії; результати, що підтверджують позитивну динаміку рівнів сформованості цієї якості в учнів; а також результати, що дають змогу оцінити ефективність зазначеної педагогічної системи.

До науково-педагогічних напрацювань, що засвідчують теоретико-концептуальне підґрунтя освітньої системи, належать ті, які розкривають зміст естетичної культури як особистісного духовно-функціонального явища, визначають її структуру та елементи, а також обґрунтовують доцільність застосування освітньої моделі для формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії.

Для підтвердження позитивної динаміки рівня сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії використано результати досліджень, що відображають прогрес у становленні естетичної свідомості учнів, зростання їхньої естетичної активності та вдосконалення механізмів саморозвитку естетичної культури.

Авторська модель формування естетичної культури молодших школярів має замкнений, циклічний характер, що забезпечує її гнучкість і здатність до самокорекції. Результати підсумкової діагностики підлягають аналізу та інтерпретації, на основі яких здійснюється корекція педагогічних впливів, змісту, форм і методів хореографічних занять. Отриманий зворотний

зв'язок зумовлює повторне педагогічне впровадження, спрямоване на оптимізацію процесу формування естетичної культури, що підтверджує циклічність і динамічність запропонованої моделі та її відповідність сучасним вимогам педагогічного проєктування.

Ефективність педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії підтверджується результатами наукових досліджень, які засвідчують її вплив на становлення естетичних характеристик учнів, демонструють можливості комплексного підходу до формування естетичної культури, а також визначають передумови її впровадження у закладах початкової освіти.

Таким чином, запропонована модель визначає логіку, зміст і напрями педагогічного впливу в процесі формування естетичної культури молодших школярів. Її практична реалізація в умовах формувального експерименту та методика впровадження визначених педагогічних умов розкриваються в підрозділі 3.2.

3.2. Методика формувального етапу експерименту

Теоретичний аналіз філософських, психолого-педагогічних та мистецтвознавчих джерел дав змогу обґрунтувати доцільність упровадження визначених педагогічних умов, спрямованих на формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. У межах формувального етапу експериментального дослідження було реалізовано педагогічні умови, що передбачали залучення учнів до багатовимірної емоційно-естетичної взаємодії з мистецтвом руху, організацію чуттєвого сприймання, емоційного переживання та художньої інтерпретації хореографічного матеріалу.

Робоча гіпотеза дослідження передбачала, що рівень сформованості естетичної культури молодших школярів підвищиться, якщо в освітній процес буде інтегровано такі педагогічні умови: збагачення змісту

хореографічної підготовки молодших школярів емоційно-естетичними смислами та художніми образами мистецтва руху; створення креативно-імпровізаційного середовища для стимулювання творчої активності та естетичного самовираження особистості дитини в хореографічній діяльності; розвиток професійно-методичної готовності вчителя-хореографа до естетико-виховної діяльності у процесі занять із молодшими школярами.

Реалізація першої педагогічної умови – збагачення змісту хореографічної підготовки молодших школярів емоційно-естетичними смислами та художніми образами мистецтва руху – передбачала вирішення таких завдань:

- розширення емоційно-естетичного досвіду школярів через мистецтво танцю;
- формування навичок художньо-емоційного сприймання та відтворення рухів;
- активізація сенсорно-емоційної сфери як основи естетичного розвитку.

З метою реалізації поставлених завдань у процес навчальних занять із хореографії впроваджувалися спеціально дібрані комплекси вправ, творчі етюди, елементи образно-асоціативної імпровізації, художнього жесту, руху та танцювальної пластики. Організація навчального простору здійснювалася таким чином, щоб кожне заняття мало чітко виражену емоційно-естетичну домінанту, яка визначала його тон і смисловий вектор (тема, музичне оформлення, кольорове рішення одягу, декораційне оформлення).

З метою впровадження зазначеної педагогічної умови застосовувався метод музично-рухового переживання художнього образу, спрямований на виклик емоційного відгуку дітей через слухання музики та виконання відповідних танцювальних рухів.

Значна увага приділялася музичному супроводу занять, який добирався з урахуванням емоційного спектра, відповідного до теми уроку. Педагог попередньо вибудовував музичну драматургію заняття, що відображала

емоційну динаміку (спокій – напруга – розв’язка – піднесення – завершення) та сприяла включенню дітей у внутрішній емоційний ритм діяльності.

Організація музичного супроводу передбачала тематичний добір музичних творів, що відповідали художньому образу або події, яка вивчалася. Зокрема:

- під час опрацювання теми «Весна» використовувалися фрагменти з циклу «Пори року» А. Вівальді, що передають настрій пробудження природи, легкість і динаміку руху;

- у темі «Дощ» застосовувалися імпресіоністичні фортепіанні твори (К. Дебюссі, сучасні імпровазації), які імітують звучання крапель і їх переливи;

- під час роботи з образом «Квіти» – ліричні музичні твори К. Сен-Санса або «Весняна пісенька» Е. Гріга;

- у темі «Вітер» – динамічні оркестрові композиції з вираженою ритмічною структурою.

Важливою організаційною умовою було використання якісного аудіообладнання, що забезпечувало передачу нюансів динаміки, тембру та ритму музичних творів. У практиці застосовувалися портативні аудіосистеми, електронні пристрої, а також, за наявності можливості, живий музичний супровід (електропіаніно, флейта, скрипка).

На початку заняття педагог ознайомлював учнів із темою та пропонував прослухати музичний фрагмент із заплющеними очима з метою формування образних уявлень. Після цього учні разом із педагогом відтворювали рухи відповідно до характеру музики (плавні, уривчасті, хвилеподібні, легкі, напружені тощо), що сприяло розвитку здатності інтерпретувати емоційний зміст музичного твору засобами руху.

Значення мав і добір музичних творів різного емоційного характеру: мінорних – для передання смутку й роздумів, мажорних – для відтворення радості та піднесення, ритмічних – для передачі енергійних станів. Це

забезпечувало варіативність пластичних рішень, зміну ритміки рухів, міміки, жесту та положення тіла.

Наприклад, під час теми «Краплі дощу» учні відтворювали образ дощу легкими торканнями пальців до підлоги, рухами кистей у повітрі, а в ритмічних епізодах – за допомогою стрибків, переكاتів, ритмічних ударів долонями. Музика виконувала функцію емоційного фону та своєрідного сценарію рухової діяльності. Така організація роботи сприяла розвитку емоційної чутливості до музики та здатності передавати її зміст у русі.

Важливим складником реалізації педагогічної умови було також залучення батьків до процесу формування естетичної культури дітей. Під час батьківських зборів та індивідуальних консультацій обговорювалися питання добору музичного супроводу в домашньому середовищі, особливостей емоційного реагування дитини на музику, а також можливостей використання музики як засобу емоційно-естетичного розвитку.

У перший місяць застосування методу педагога акцентували увагу дітей на зміні музичного супроводу, демонстрували, як змінюється характер руху у відповідь на музичний фрагмент. Зокрема, використовували однакові рухи під різний музичний супровід і пропонували учням проаналізувати, чи змінюється їх емоційне забарвлення. Такі вправи стимулювали рефлексію, емоційне розрізнення та формували уявлення про естетичну доцільність руху відповідно до музики.

Важливою організаційною деталлю стало призначення «чергового за музикою» – учня, який під керівництвом педагога виконував функції допомоги у відтворенні музичних фрагментів, нагадував про зміст музичного супроводу та сприяв дотриманню тиші під час слухання. Це сприяло формуванню відповідальності, зосередженості та розвитку музичного смаку.

Додатково в освітньому процесі використовувалися музично-естетичні хвилини тривалістю 3–5 хвилин, що проводилися після перерви або наприкінці заняття. У межах цих вправ учні слухали короткі музичні твори та виконували рухову імпровізацію відповідно до їх змісту. Така діяльність

забезпечувала перехід від навчального навантаження до емоційної розрядки та водночас поглиблювала взаємозв'язок між музикою, рухом і емоційною сферою.

Ефективними виявилися рухові етюди з емоційним змістом, у межах яких учням пропонувалося передати засобами танцю певний настрій або образ («радість», «подив», «тиша», «дощ», «літак», «соняшник», «щастя» тощо). Педагог супроводжував діяльність короткими образними характеристиками, стимулював уяву та емоційне співпереживання. Важливою умовою було не механічне відтворення рухів, а їх осмислене переживання та вираження засобами пластики. Такий підхід сприяв розкриттю індивідуального естетичного потенціалу дитини, розвитку емпатії та емоційної чутливості.

Етюди будувалися навколо завдань типу: «Покажи радість», «Який танець у крапель дощу?», «Як рухається літак?», «Як розквітає соняшник?». У цих завданнях емоційне переживання виступало вихідним пунктом для створення руху. Учні вчилися не копіювати готові форми, а інтерпретувати образ через власний руховий досвід.

Організаційно заняття з етюдами мали таку структуру:

1. Вступне слово педагога – короткий художній опис образу або події, яка слугувала емоційним стимулом. Наприклад: «Уявіть, як прокидається квітка. Спершу вона спить, згорнута, їй ще прохолодно. Але сонце торкається її пелюсток, вона потягується, відкривається, усміхається до світу...»

2. Невеличка розминка – підготовка тіла до вираження через дихання, тягнучі й хвилеподібні рухи.

3. Сам етюд – індивідуальна або групова пластична інтерпретація образу.

4. Завершальна рефлексія – «Що ти відчував?», «Який був твій улюблений рух?», «Яким був твій образ?».

Важливою умовою було створення психологічно безпечного освітнього середовища, що передбачало зниження страху перед оцінюванням. Педагог акцентував увагу на відсутності єдиного «правильного» виконання танцювальних рухів, підкреслюючи значущість щирості та емоційної виразності. Це забезпечувало психологічну свободу учнів і стимулювало їх творчу активність.

З метою підвищення включеності учнів у діяльність педагог додатково застосовував:

- кольорові стрічки, шовкові хустинки як засоби візуалізації емоційного стану та підсилення образності руху;
- музичний супровід різного характеру (спокійний – для відтворення стану спокою, жвавий – для радості, протяжний – для смутку тощо), що супроводжував виконання етюдів;
- використання дзеркал або спостереження за тіншовим відображенням з метою розвитку самосприйняття та усвідомлення естетики власного руху.

На початкових етапах роботи над етюдами у групі застосовувалася техніка демонстрації зразка: педагог або асистент показував приклад виконання та пояснював, яким чином рух може передавати зміст і настрій. Надалі учні переходили до самостійних імпрровізацій, самі добирали образи для передачі емоційних станів, що сприяло розвитку емоційно-творчого мислення.

Важливу роль відігравала взаємодія з батьками. Педагоги пропонували домашні міні-завдання, спрямовані на спостереження за емоційними станами дитини та їх рухове відтворення (наприклад: «Як змінюється рух, коли дитина відчуває сум або радість?»). Це сприяло емоційній взаємодії в родині, розвитку здатності дитини до самовираження, а також поглиблювало розуміння батьками її емоційного стану.

Щотижня в групі організовувалася «етюдна п'ятниця», під час якої кожен учень мав змогу представити власний короткий імпрровізований танцювальний етюд на обрану тему. Згодом учні починали самостійно

пропонувати творчі завдання один одному або групі, що сприяло розвитку ініціативності, спонтанності та емоційної відкритості.

Під час ранкових зустрічей учні обирали «емоцію дня» (наприклад: сміливість, здивування, ніжність), яка надалі відображалася у танцювальних етюдах упродовж навчального дня. Така інтеграція емоційно-образного змісту в освітній процес підсилювала ефективність хореографічної діяльності як засобу формування естетичної культури молодших школярів.

Важливою складовою реалізації першої педагогічної умови було створення естетично насиченого навчального середовища. З цією метою застосовувалися:

- оформлення танцювального простору (дзеркала, тканини, світлові акценти);
- використання елементів костюму (накидки, вінки, стрічки, капелюшки), що сприяли втіленню художнього образу;
- застосування кольорових символів, артефактів і предметів, які викликали у дітей естетичні асоціації.

У процесі занять передбачалося обговорення пережитих емоцій, вражень і спостережень. Учням пропонувалося відповісти на запитання: «Що ти відчував під час виконання рухів?», «На що був схожий твій рух?», «Яким кольором можна передати цей танець?». Такі запитання мали рефлексивний характер і сприяли усвідомленню естетичного досвіду.

У межах формування навичок емоційного відгуку на мистецтво танцю використовувалися елементи таких методів:

- вільної пластичної імпровізації;
- техніки «рухового діалогу»;
- методики «рух у парі» для розвитку взаємодії;
- «естетичного ланцюжка» – послідовного виконання рухів, у межах якого кожен учень продовжував попередній рух, надаючи йому нового емоційного забарвлення.

Зазначені форми роботи сприяли формуванню в учнів здатності до естетичної експресії, розвитку чутливості до мистецтва, уміння емоційно реагувати на рух, музику та взаємодію з іншими учасниками. У процесі занять підвищувалася емоційна включеність дітей, виявлялися індивідуальні творчі нахили, формувався інтерес до хореографії як засобу естетичного самовираження.

Слід зауважити, що на початковому етапі формування естетичної культури діти іноді виявляли стриманість у вираженні емоцій. У таких випадках застосовувалася техніка фасилітації: педагог демонстрував зразки емоційно виразного руху, вербалізував власні відчуття та заохочував учнів до наслідування. Ефективним також було використання ігрових і рольових ситуацій, у межах яких емоційне забарвлення руху інтегрувалося в сюжет діяльності.

Поведінка дітей під час виконання емоційно забарвлених хореографічних етюдів була різною. Серед учнів були ті, хто стримував емоції, почувався скуто, соромився рухатись виразно, а також ті, хто, навпаки, демонстрував надмірну експресію, що іноді переходила у хаотичність, неузгодженість з образним завданням. Частина дітей намагалася копіювати рухи інших, уникала ініціативи, очікуючи вказівок від педагога чи ровесників.

Дітей, які соромилися проявляти себе емоційно, об'єднували з тими, хто мав природну відкритість, охоче брав участь у рухових імпровізаціях і водночас володів достатнім рівнем саморегуляції. Такі пари або малі групи формувалися на заняттях із пластичного етюдів або ритмічного діалогу. Завдяки емоційно комфортній атмосфері та прикладу більш упевненого партнера, стримані діти поступово знижували внутрішню напругу, починали наслідувати, а згодом – пропонувати власні рухові варіанти.

Тих дітей, які схильні були до надмірної активності, різкої експресії, педагог об'єднував із дітьми, що демонстрували м'яку тілесну виразність, зосередженість, емоційну точність у русі. Завдяки такій взаємодії в

естетичному просторі формувалася навичка емоційного слухання одне одного, підбору інтенсивності руху до загального ритму і тембру групового виконання. Це сприяло розумінню естетичної міри, усвідомленню власного впливу на загальний настрій пластичної композиції.

Дітей, які формально виконували рухи, уникаючи емоційної залученості, педагог заохочував до участі у рольових імпровізаціях, де завданням було відтворити не просто рух, а цілий образ з почуттям: наприклад, радісний кіт, задумлива квітка, легенький вітерець, переляканий птах. Працюючи в парах або малих групах, діти отримували підказки від інших учасників – «який це настрій?», «який рух був найсумнішим/найвеселішим?». Це створювало основу для рефлексивного діалогу та підкріплювало потребу в емоційному самовираженні.

Дітей, які емоційно включалися у виконання, але не виявляли емпатії до рухів і переживань інших, включали до завдань з колективного рухового ланцюга, де кожен мав наслідувати настрої і стиль руху попереднього учасника, не змінюючи емоційного тону, але додаючи свою інтонацію. Це сприяло формуванню емоційної чуйності, вмінню «читати» почуття тіла іншого.

Таким чином, через фасилітаційне формування мікрогруп, варіативне поєднання дітей із різними рівнями емоційної відкритості, пластичності та естетичної виразності, педагог досягав поступової стабілізації поведінки під час емоційно-хореографічної взаємодії. Діти усвідомлювали, що повноцінне художнє висловлення можливе лише у взаємоповазі, спільному переживанні образу та взаємній підтримці. Так формувалась здатність до естетичного партнерства, яка є невід'ємною частиною естетичної культури молодших школярів.

Поступово, завдяки багаторазовому повторенню, підтримці з боку однолітків і педагога, в дітей формувалася впевненість, відкритість до емоційного самовираження, здатність до естетичного оцінювання. Ці якості є

основою для подальшого формування естетичної культури як інтегративного особистісного утворення.

Реалізація другої педагогічної умови – створення креативно-імпровізаційного середовища для стимулювання творчої активності та естетичного самовираження особистості дитини в хореографічній діяльності – передбачала розв’язання таких завдань:

- створення умов для прояву індивідуальної пластичної мови учнів;
- розвиток здатності до самостійного художнього конструювання рухів;
- формування елементарних навичок імпровізації та творчого прийняття рішень у танцювальному процесі;
- підтримку внутрішньої мотивації до творчої діяльності через позитивний емоційний досвід і ситуації успіху.

З метою реалізації зазначених завдань у структуру навчальних занять із хореографії включалися творчі етюди, вправи на вільну рухову імпровізацію, міні-композиції, вправи на відчуття власного рухового «Я», а також завдання, що орієнтували учнів на пошук індивідуальних виразних засобів. Кожне заняття містило творчий компонент, у межах якого учні отримували можливість не лише відтворювати запропонований рух, а й самостійно знаходити його варіанти та інтерпретації, змінювати ритм, траєкторію й емоційне забарвлення.

Організація навчального простору вибудовувалася таким чином, щоб учні відчували свободу руху та безпечність творчого самовираження. Педагог застосовував прийоми підтримувального зворотного зв’язку: вербальні підкріплення (наприклад: «спробуй по-іншому», «як це підказує твоя уява?», «рухайся відповідно до власного відчуття»), дзеркальне відображення рухів учнів, а також залучення їх до міні-групових творчих завдань.

Метод творчо-рухової імпровізації був одним із провідних засобів реалізації другої педагогічної умови – стимулювання творчої активності та

формування навичок самовираження молодших школярів. Імпровізаційні завдання передбачали використання різних типів стимулів – образних, просторових, часових і емоційних, що спонукали учнів до створення власної рухової інтерпретації. Використання таких образних опор, як уявлення руху kota, розкриття квітки або польоту метелика, виконання рухів у межах заданого простору чи в певному темпі, сприяло розвитку здатності трансформувати уявний образ у рухову форму. Саме така трансляція внутрішнього образу в тілесну дію розглядалася як базовий механізм розвитку творчої активності та пластичного самовираження.

У структурі занять важливе місце посідала робота над міні-композиціями, які діти створювали індивідуально або в парах. Педагог пропонував учням узагальнену тему – «Подорож повітряної кульки», «Ранок у лісі», «Танець тіні» чи «Мій настрій сьогодні» – та коротку музичну фразу, на основі яких дитина вибудовувала власне рухове рішення. Після виконання таких композицій педагог організовував коротке рефлексивне обговорення, звертаючи увагу учнів на пережиті емоції, вибір рухів і найвиразніші моменти виконання. Це сприяло формуванню елементарних навичок творчої рефлексії та усвідомлення власної пластичної індивідуальності.

Значущим організаційно-методичним прийомом було використання образно-асоціативних стимулів – карток із природними мотивами, кольорових стрічок, хустинок, легких предметів, які дитина могла «оживлювати», наділяючи їх характером і включаючи у власну рухову історію. Такі стимули поглиблювали асоціативне мислення і розширювали палітру творчих рішень. Наприклад, у темі «Кольори настрою» діти прагнули за допомогою стрічок передати емоційний стан певного кольору, що актуалізувало вміння осмислювати внутрішні переживання через рухові метафори.

Формування атмосфери психологічної безпеки та прийняття було необхідною умовою розвитку творчої сміливості школярів. Педагог підкреслював, що у творчості відсутнє поняття «правильного» руху, а

цінність має лише щирість і внутрішня виразність. Завдяки такій позиції знижувалася тривога перед самовираженням, зростала самооцінка, а діти вчилися сприймати творчий процес як природний спосіб виявлення особистого досвіду.

Показовим прикладом реалізації творчого завдання була робота над темою «Танець вітру». Після прослуховування музичного фрагмента з мінливими ритмічними акцентами учні шукали власний спосіб передати пластично образ вітру – через хвилеподібні рухи рук, коливання корпусу або легкі стрибкоподібні пориви. Індивідуальні імпрровізації згодом поєднувалися у спільну композицію, яка створювала колективний руховий пейзаж, зберігаючи водночас індивідуальність кожного учасника. Така форма роботи не лише стимулювала творчий пошук, а й сприяла усвідомленню власного внеску у спільний художньо-руховий процес.

Після вступного стимулу виконувалася пластична підготовка тіла, що включала м'які хвилеподібні рухи, дихальні переходи, пальчикову та кистьову «розбуджувальну» гімнастику, вправи з легкими предметами – стрічками, хустинками, тканинними полотнами, – які допомагали дитині відчувати зв'язок між емоційним станом і руховим жестом. Така підготовка створювала необхідну тілесну свободу й дозволяла перейти до етапу імпрровізаційної діяльності, яка є центральною в реалізації другої педагогічної умови.

Основна творча частина заняття передбачала імпрровізаційний руховий пошук, де діти отримували змогу самостійно обирати темп, ритм, характер і спосіб пластичного втілення заданого образу. У процесі індивідуальної та групової імпрровізації учні навчалися формувати короткі рухові історії, створювати власні міні-композиції, розвивати сюжетні лінії, інтерпретуючи музичні або образно-символічні стимули. Поступово вони переходили від наслідування до самостійного конструювання руху, що виявлялося у здатності ініціювати нові пластичні рішення, пропонувати власні образи та аргументувати їх вибір під час коротких рефлексивних обговорень.

Значну увагу приділяли створенню емоційно безпечної та творчої атмосфери. Педагог систематично підкреслював відсутність «правильного» або «неправильного» виконання, спрямовуючи увагу дітей на цінність власного відчуття, внутрішнього імпульсу й особистої манери руху. Такий акцент сприяв зниженню внутрішньої напруги та формував психологічну готовність до творчого експериментування. Допоміжні засоби – стрічки, хустинки, тканини, дзеркала, тіні, світлові акценти – використовувалися як інструменти вивільнення уяви й заглиблення у власний пластичний образ. Різноманітна музика – від ритмічно імпульсивної до повільної та протяжної – допомагала дітям краще зрозуміти емоційно-руховий спектр і перенести його у власну інтерпретацію.

Поступове формування навичок самовираження передбачало також поетапний перехід від демонстрації педагогом прикладів імпровізації до повної самостійності учнів у виборі рухового матеріалу. У перші тижні діти виконували рухи з опорою на зразок, але завжди із завданням внести індивідуальну зміну, відтінок або нову інтонацію. Згодом учні починали самостійно вигадувати рухові образи, обирали теми для імпровізацій, пропонували товаришам нові рухи чи елементи композиції. Таким чином імпровізація стала засобом розвитку внутрішнього творчого мислення, самостійності та особистісної пластичної манери.

У груповій роботі важливого значення набували форми творчої взаємодії, такі як хореографічний діалог, пластичне запитання-відповідь, композиційний круг або спільний руховий ланцюг. Ці форми сприяли не лише розвитку індивідуальної творчості, а й формуванню навичок творчого партнерства, вміння відчувати рух іншого, узгоджувати індивідуальний жест із загальним художнім ритмом групи. Діти навчалися водночас зберігати власний стиль і включатися у колективний творчий процес, що є важливим компонентом естетичної культури.

Особливої уваги потребували індивідуальні відмінності в творчій поведінці. Стримані, сором'язливі діти поступово розкривалися у взаємодії з

більш емоційно відкритими та пластичними однолітками. Діти, схильні до надмірної імпульсивності чи хаотичної експресії, стабілізували свій рух у взаємодії з тими, хто володів м'якою та зосередженою пластикою. Тим, хто намагався копіювати рухи інших, пропонували рольові імпровізації, де копіювання було недоречним за природою завдання. Учням, які виявляли яскраву індивідуальність, але не володіли емпатійністю у взаємодії, призначали завдання, пов'язані з продовженням рухів інших, що сприяло розвитку емоційної чутливості й розуміння естетичної міри.

Важливу роль відігравала співпраця з родиною. Домашні творчі завдання – створення рухового «привітання», вигадкування імпровізації під улюблену музику, спільне пошукування рухів для певного настрою – допомагали перетворити творчість на природний елемент повсякдення. Це сприяло підвищенню емоційної близькості між дітьми й батьками, формуванню в родині культури підтримки творчого самовираження, а також закріплювало в дитини відчуття цінності власних рухових і художніх проявів.

Суттєвим елементом структури навчального процесу стала традиція щотижневих творчих показів, під час яких кожна дитина мала можливість презентувати власний міні-етюд або імпровізацію, запропонувати тему для групового завдання чи ініціювати новий руховий виклик. Такі практики розвивали творчу автономію, формували сміливість бути ініціативним і допомагали кожному учневі усвідомити себе як суб'єкта творчої діяльності.

Таким чином, у процесі багаторазового вправлення, педагогічної підтримки та позитивної взаємодії в групі учні поступово набували впевненості у власних творчих діях, розвивали здатність до рефлексії та естетичного оцінювання власного й чужого руху. На цій основі формувалася не лише творча активність, а й ширше особистісне утворення – естетична культура, що охоплює здатність до вільного, усвідомленого та художньо доцільного самовираження в хореографічній діяльності.

Реалізація третьої педагогічної умови – розвиток професійно-методичної готовності вчителя-хореографа до естетико-виховної діяльності у процесі занять із молодшими школярами – передбачала розв’язання таких завдань:

- інтеграцію емоційно-естетичних, музично-рухових і творчо-імпровізаційних методів у структуру навчального заняття;
- організацію естетично доцільного й художньо вмотивованого освітнього простору;
- розвиток педагогічної рефлексії як здатності аналізувати перебіг заняття та емоційні реакції дітей;
- підвищення рівня емпатійності та педагогічної чуйності вчителя у взаємодії з учнями;
- удосконалення навичок невербальної комунікації як засобу емоційно-художнього впливу;
- формування здатності до якісної художньо-педагогічної взаємодії та підтримки емоційного благополуччя дітей.

Для розвитку професійно-методичної готовності вчителя-хореографа у структурі формувального етапу застосовувався комплекс методичних заходів. Зокрема, проводилися практикуми з музично-рухової інтерпретації, під час яких педагоги навчалися поєднувати музичні характеристики (темп, динаміку, ритм, тембр) зі структурою руху та художнього образу. Це сприяло розвитку їхньої чутливості до музично-естетичного матеріалу та вмінню передавати його учням у доступній формі.

Також організовувалися тренінги творчо-рухової імпровізації, у межах яких педагоги відпрацьовували навички спонтанного рухового реагування, створення міні-композицій, пошуку образних рішень і застосування різних рухових стратегій. Особлива увага приділялася розвитку здатності педагога керувати процесом імпровізації, не нав’язуючи одноманітного зразка, а пропонуючи різні варіанти, теми й емоційні стани.

Важливим компонентом було ознайомлення педагогів із методами створення естетичного простору заняття: роботою зі світлом, кольором, тканинами, елементами костюму, предметами для творчих етюдів. Педагоги навчалися планувати композиційну організацію простору, структурувати його відповідно до теми заняття, уникати перевантаження та забезпечувати естетичну гармонію.

Окрему увагу приділяли методам фасилітації дитячої емоційності, у межах яких учителі розвивали навички підтримки сором'язливих дітей, регулювання надмірної експресивності, організації парної та групової роботи з урахуванням емоційно-пластичних особливостей кожної дитини.

У межах формувального етапу організація діяльності вчителя передбачала підготовку детальних емоційно-естетичних сценаріїв занять, що враховували навчальну тему, провідний художній образ, бажану емоційну динаміку та відповідний музичний матеріал. Педагог розробляв вступні художні описи, добирав музичні фрагменти, планував хореографічні завдання, визначав доцільність використання імпровізації, етюдів, рухових діалогів і рефлексивних вправ на різних етапах заняття.

Не менш важливим компонентом була професійна взаємодія з батьками, що сприяла узгодженості сімейного та шкільного естетичного середовища. Педагоги отримували рекомендації щодо формулювання індивідуальних порад для родин, супроводу домашніх рухових завдань і врахування музично-естетичних уподобань дитини.

Одним із прикладів реалізації цієї педагогічної умови було проведення міні-майстер-класів для педагогів, які відтворювали структуру дитячих занять, але виконувалися на більш складному рівні. У межах таких практичних сесій педагоги виконували творчі імпровізації, працювали з образно-асоціативними предметами, здійснювали пошук власних рухових інтерпретацій запропонованих музичних композицій. Це сприяло розвитку внутрішньої пластичності вчителя та його здатності інтерпретувати емоційні стани засобами руху.

Також проводилися спільні рефлексивні заняття, у межах яких учителі аналізували відеозаписи уроків, відзначали ефективні практики, обговорювали труднощі, типові помилки та шляхи їх подолання. Це сприяло подоланню механістичного підходу в роботі та формуванню індивідуального професійного стилю педагога.

Поступове набуття професійно-методичної готовності здійснювалося через розвиток педагогічної рефлексії, яка розглядалася як здатність учителя оцінювати власні дії та емоційно-естетичний стан групи. Педагоги навчалися визначати, які методичні прийоми є ефективними для певної групи дітей, які емоційні реакції потребують корекції, а також як змінювати структуру заняття залежно від динаміки дитячої уваги й емоційності.

Формування рефлексивності також передбачало розвиток навичок вербального супроводу естетичного процесу: уміння обговорювати з дітьми їхні переживання, пояснювати музично-образні зв'язки, усвідомлено вводити поняття естетичної міри, художньої доцільності та емоційної відповідності руху.

Важливим компонентом розвитку професійно-методичної готовності вчителя-хореографа до естетико-виховної діяльності у процесі занять із молодшими школярами було цілеспрямоване впровадження системи педагогічних спостережень. Учитель фіксував реакції дітей на різні види рухових завдань, особливості їх емоційної чутливості, характерні ознаки естетичного сприймання та поведінкові патерни. Такі спостереження слугували підґрунтям для подальшого аналізу та визначення оптимальних педагогічних стратегій.

Паралельно застосовувалися аналітичні картки самооцінювання діяльності педагога, що містили критерії ефективності заняття: рівень емоційної включеності учнів, відповідність теми заняття обраному музично-руховому матеріалу, доцільність використаних методів, міру творчої активності дітей. Робота з такими картками поглиблювала здатність педагога до самокорекції та цілісного педагогічного мислення.

Одним із ключових аспектів професійно-методичної готовності вчителя є володіння якісним вербальним супроводом, що сприяє емоційній залученості дітей та формує їхню здатність до художньої інтерпретації. У межах формувального етапу педагоги навчалися добирати лексичні конструкції, які активізують уяву та стимулюють внутрішнє образотворення, уточнюють характер руху.

Особлива увага приділялася розвитку педагогічної інтонації, яка слугує потужним інструментом емоційного налаштування групи. Педагоги відпрацьовували різні тональні варіації голосу (спокійні, м'які, піднесені, енергійні) залежно від художнього образу, що забезпечувало створення емоційно точного, чуттєво орієнтованого освітнього простору.

У межах експерименту значну увагу приділяли розвитку взаємопідтримувальної професійної спільноти вчителів-хореографів. З цією метою проводилися методичні обговорення, спільні перегляди занять, аналіз типових помилок і ефективних практик. Такий формат сприяв виробленню спільних методичних підходів, узгодженню естетичних і педагогічних принципів, формуванню спільної професійної мови. У результаті педагоги отримували можливість підвищувати рівень професійно-методичної готовності через взаємообмін досвідом, а також віднаходити нові способи художньо-естетичної взаємодії з дітьми.

Одним із показових аспектів професійно-методичної готовності вчителя-хореографа була його здатність адаптувати методи навчання до індивідуальних особливостей учнів. У процесі реалізації педагогічної умови було виокремлено типові групи дітей: сором'язливі та стримані; діти з надмірною руховою або емоційною активністю; діти з формалізованим типом виконання рухів; діти з високою емоційною включеністю, але недостатньо розвиненою емпатійністю у взаємодії з іншими.

Педагогові необхідно було розробляти диференційовані стратегії взаємодії, що враховували темп діяльності, здатність до самовираження та рівень внутрішньої мотивації. Здатність своєчасно інтерпретувати динаміку

дитячої поведінки та вибудовувати індивідуально орієнтовану роботу розглядалася як важлива професійна якість.

Не менш значущим аспектом професійно-методичної готовності було вміння вчителя моделювати власні дії в ситуаціях виникнення емоційних бар'єрів, фрустрації або напруги в учнів. Педагог мав своєчасно виявляти ознаки втоми, страху перед публічним самовираженням, відчуття невдачі чи зниження інтересу. У таких випадках застосовувалися прийоми емоційної підтримки: зміна структури завдання, включення рольової гри, зниження темпу діяльності, створення безпечного мікросередовища через роботу в парах або малих групах. Здатність учителя оперативно коригувати стратегію педагогічного впливу й адаптувати художні методи відповідно до актуального стану дитини засвідчувала високий рівень професійно-методичної готовності.

Фасилітація творчого процесу стала одним із центральних інструментів професійної діяльності педагога. Учитель навчався ненав'язливо спрямовувати дітей, зберігаючи їхню автономність у виборі рухових рішень. Фасилітативні прийоми включали використання відкритих запитань (наприклад: «Як би ти показав цей настрій?»), коментування сильних сторін дитячої роботи, підкреслення індивідуальної пластики та унікальних рухових рішень. Такі дії сприяли формуванню позитивного художнього досвіду, зниженню страху перед помилкою та зростанню внутрішньої мотивації учнів. Для педагога це означало розвиток уміння керувати процесом, не домінуючи, а створюючи оптимальні умови для творчої активності учнів.

Поступово вчитель-хореограф опановував навички комплексного управління емоційно-естетичним простором заняття. Це передбачало продумане оформлення простору, добір атрибутів, гармонізацію кольору, світла та руху. Педагог навчався використовувати предмети, тканини, елементи костюму як засоби художнього впливу, що поглиблюють уявлення дітей про образ і сприяють формуванню естетичного сприймання. Такі професійні якості забезпечували створення цілісної художньо-педагогічної

атмосфери, у межах якої кожен елемент – від музики до кольору – працював на формування естетичної культури учнів.

Таким чином, у процесі реалізації педагогічної умови спостерігалось поступове зростання професійно-методичної готовності вчителя-хореографа. Педагог ставав більш чутливим до емоційних змін у дітей, точніше добирав методи роботи, упевненіше інтегрував імпровізацію, музику, художній образ і сенсорно-рухові завдання у цілісну структуру заняття.

Завдяки професійному зростанню педагога учні демонстрували більш виражений емоційно-естетичний відгук, вищий рівень творчого самовираження, розвиненішу здатність до взаємодії та співпереживання. Таким чином, підвищення професійно-методичної готовності вчителя виступало системоутворювальним чинником розвитку естетичної культури молодших школярів і забезпечувало цілісність формувального етапу експерименту.

Таким чином, у процесі формувального етапу експерименту було здійснено цілеспрямовану реалізацію визначених педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. Практичне впровадження збагачення змісту хореографічної підготовки емоційно-естетичними смислами, створення креативно-імпровізаційного середовища та розвиток професійно-методичної готовності вчителя-хореографа забезпечили цілісність педагогічного впливу на когнітивний, емоційно-ціннісний і естетично-діяльнісний компоненти естетичної культури учнів.

Застосування комплексу методів, форм і засобів хореографічної діяльності сприяло активізації емоційно-естетичного сприймання, розвитку здатності до художнього самовираження, формуванню індивідуальної пластичної мови та підвищенню рівня естетичної активності молодших школярів. Водночас удосконалення професійно-методичної готовності педагога забезпечило ефективну організацію емоційно насиченого освітнього

середовища, диференційований підхід до учнів та гнучке коригування педагогічних впливів.

Отримані результати засвідчили позитивну динаміку сформованості естетичної культури молодших школярів, що проявлялася у зростанні емоційної чутливості, розвитку творчої активності, здатності до естетичного оцінювання та поглибленні художнього досвіду учнів. Це підтверджує ефективність запропонованої педагогічної системи та доцільність її впровадження в освітню практику.

Отже, реалізація педагогічних умов у межах формувального етапу експерименту створила підґрунтя для об'єктивної оцінки їх результативності. Узагальнення отриманих емпіричних даних, аналіз динаміки змін за визначеними критеріями та показниками, а також науково-методична інтерпретація результатів експериментального дослідження подані у наступному підрозділі.

3.3. Результати експериментального дослідження: науково-методична інтерпретація

Після завершення формувального етапу експерименту було здійснено контрольну діагностику з метою перевірки ефективності визначених педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії.

Відповідно до логіки експериментального дослідження застосовувалися діагностичні завдання, ідентичні за формою та спрямованістю тим, що використовувалися на констатувальному етапі, але зі змістовною адаптацією до вікових і програмових можливостей учнів наприкінці навчального року. Діагностичний інструментарій було вибудовано за трьома критеріями (компонентами): когнітивно-гносеологічним, аксіологічно-емоційним та естетично-діяльнісним.

Сформованість естетичної культури оцінювалася за рівнями: високим (творчо-аксіологічним), середнім (продуктивно-інтерпретаційним) та низьким (рецептивно-відтворювальним). Початковий стан сформованості естетичної культури в учнів експериментальної та контрольної груп був статистично подібним, що підтверджено результатами констатувального етапу. У подальшому здійснено аналіз та науково-методичну інтерпретацію даних, отриманих під час контрольного етапу.

Сформованість когнітивно-гносеологічного компонента визначали шляхом повторного застосування авторського діагностичного завдання «Впізнай красу руху». На контрольному етапі його зміст було ускладнено: до серії фото- та відеофрагментів додано нові рухи, складніші за структурою, а також запропоновано учням зіставляти рухи не лише за формальними ознаками (симетрія, плавність, виразність), а й за емоційно-образною відповідністю (передача радості, смутку, урочистості тощо).

Діагностика проводилася в природних умовах освітнього процесу: під час індивідуальної роботи на інтегрованому уроці «Мистецтво» та у межах хвилинок самовираження. У разі виявлення втоми або відмови учня виконати завдання передбачалася можливість повторного виконання в інший день. Процес виконання фіксувався у відповідному протоколі (додаток Г), а об'єктивність результатів забезпечувалася участю двох педагогів-спостерігачів, які незалежно оцінювали якість відповідей за уніфікованою шкалою.

З метою підвищення надійності отриманих даних додатково застосовувався метод спостереження під час самостійної взаємодії учнів із мультимедійною версією завдання на інтерактивній дошці. Учні виконували аналогічні завдання в ігровому форматі, зокрема у творчому блоці «Обери красивий рух» у межах програмного ресурсу. Дані щодо вибору, аргументації та повторюваності реакцій фіксувалися у протоколах спостереження (додаток Д). Упродовж тижня всі учасники експериментальної групи виконали завдання щонайменше двічі, що дало змогу виявити сталість результатів.

У процесі оцінювання враховувалися не лише правильність відповіді, а й наявність аргументації, здатність до аналізу, логічного зіставлення та формування естетичного судження. За потреби педагог міг поставити уточнювальні запитання (наприклад: «Чому цей рух вважається красивим?», «Чи може він передавати певний емоційний стан?») без нав'язування оцінних суджень.

За результатами повторної діагностики, проведеної на контрольному етапі експерименту, здійснено узагальнення показників експериментальної групи відповідно до рівнів сформованості естетичної культури (високого – творчо-аксіологічного, середнього – продуктивно-інтерпретаційного, низького – рецептивно-відтворювального) та її структурних компонентів. Отримані узагальнені дані подано в таблиці 3.1. Для забезпечення об'єктивності аналізу результатів було визначено середні значення відповідних показників.

Аналіз середніх даних таблиці 3.1 дає підстави стверджувати, що більшість учнів експериментальної групи – 70 осіб (56,0 %) – перебувають на середньому рівні сформованості естетичної культури. Водночас кількість школярів із високим рівнем становить 39 осіб (30,9 %), що майже удвічі перевищує частку дітей із низьким рівнем – 16 осіб (13,1 %).

Таблиця 3.1

**Розподіл молодших школярів експериментальної групи (ЕГ) за
рівнями сформованості структурних компонентів естетичної культури
наприкінці експерименту**

Структурні компоненти естетичної культури молодших школярів	Рівні сформованості естетичної культури					
	Низький		Середній		Високий	
	ос.	%	ос.	%	ос.	%
Когнітивно-гносеологічний	16	12,8	71	56,8	38	30,4

Аксіологічно-емоційний	14	11,2	69	55,2	42	33,6
Естетично-діяльнісний	19	15,2	70	56,0	36	28,8
<i>Середні показники</i>	16	13,1	70	56,0	39	30,9

Проаналізуємо детально дані, представлені у таблиці 3.1.

Результати діагностики когнітивно-гносеологічного компонента на контрольному етапі свідчать, що в респондентів експериментальної групи високий рівень сформованості виявлено у 38 учнів (30,4 %), середній – у 71 учня (56,8 %), низький – у 16 учнів (12,8 %). У контрольній групі зафіксовано такі показники: високий рівень – у 20 учнів (15,8 %), середній – у 63 учнів (49,6 %), низький – у 44 учнів (34,6 %).

Сформованість аксіологічно-емоційного компонента діагностували на контрольному етапі експерименту за допомогою авторського проєктивного завдання «Музичний настрій». Як і на констатувальному етапі, учням пропонувалося прослухати серію музичних фрагментів та обрати з кількох запропонованих зображень танцювальних поз ту, яка найбільш точно відповідає настрою музики. Водночас на завершальному етапі завдання було ускладнено: музичні уривки стали тривалішими й різноманітнішими за жанрово-стильовим наповненням, містили складніші інтонаційні переходи, а зображення поз і рухів доповнювалися менш очевидними емоційними характеристиками. Це вимагало від учнів вищого рівня емоційної

диференціації та здатності не лише обирати відповідний образ, а й аргументувати свій вибір.

Діагностика проводилася у звичних для дітей умовах: під час інтегрованих уроків мистецтва та індивідуальних хвилин самовираження. У разі утруднення учня передбачалася можливість повторного прослуховування музичного фрагмента. Особлива увага приділялася аргументації вибору: здатності пояснити, чому саме відповідна поза чи рух відображає емоційний зміст музики. Усі відповіді фіксувалися у протоколах спостереження (додатки Ж-1 та Ж-2), де враховувалися не лише правильність і доречність вибору, а й якість словесного коментаря.

Окрім безпосередньої діагностики, застосовувався метод педагогічного спостереження за самотійною руховою активністю учнів у процесі взаємодії з музичним матеріалом. Виявлено, що в експериментальній групі учні частіше обговорювали характер мелодії, пропонували власні інтерпретації (наприклад: «ця музика весела, тому рухи мають бути швидкими», «ця мелодія сумна – рухи повільні, із зниженням пози рук»), а також ініціювали повторне виконання завдань. Поступово зростала кількість учнів, які самотійно пропонували рух як засіб відображення певного емоційного стану. У контрольній групі така активність спостерігалася рідше: учні переважно обмежувалися вибором готового зображення без його змістового пояснення.

Як свідчать результати контрольного етапу, в експериментальній групі сформованість аксіологічно-емоційного компонента істотно зросла: 42 учні (33,6 %) досягли високого рівня (творчо-аксіологічного), 69 учнів (55,2 %) перебували на середньому рівні (продуктивно-інтерпретаційному), а 14 учнів (11,2 %) – на низькому рівні (рецептивно-відтворювальному). У контрольній групі динаміка була менш вираженою: високого рівня досягли 20 учнів (15,8 %), середнього – 60 учнів (47,2 %), тоді як 47 учнів (37 %) залишилися на низькому рівні сформованості.

Сформованість естетично-діяльнісного компонента діагностували на контрольному етапі експерименту за допомогою авторської настільної гри-імітації «Рухайся як...». Як і на констатувальному етапі, учням пропонували картки із завданнями, що передбачали відтворення через рух заданого емоційного або образного стану. Водночас на завершальному етапі зміст гри було ускладнено: до вже знайомих карток («танцюй, як вітер», «йди, як сумна тінь», «стрибай, як радісний зайчик») додано нові завдання з більш абстрактними та поетичними асоціаціями («рухайся, як промінь сонця», «танцюй, як далека зірка», «пливи, як тиха хвиля»). Це дало змогу з'ясувати рівень сформованості художньо-образного мислення учнів, ступінь їхньої творчої активності у відтворенні руху та розширення пластичного репертуару.

Отримані дані фіксувалися у відповідних протоколах дій і висловлювань (додатки К-1, К-2). Особлива увага приділялася не лише технічному відтворенню образу, а й вербальному супроводу діяльності учнів: здатності пояснити власний вибір руху та його емоційне наповнення. Це дозволяло визначити, наскільки учні здатні до усвідомленого поєднання руху з внутрішнім емоційним станом. Якщо на констатувальному етапі значна частина учнів виконувала завдання ситуативно або випадково змінювала запропоновані дії, то на контрольному етапі спостерігалось зростання кількості дітей, які прагнули аргументувати власний вибір і узгоджувати його з партнерами. Характерною тенденцією стало також ініціювання нових образів і пропонування власних варіантів завдань із подальшим їх узгодженням із педагогом або однолітками. Це свідчило про розвиток самостійності та внутрішньої організації художньо-рухової діяльності.

Додатково застосовувався метод педагогічного спостереження за самостійною творчою активністю учнів у процесі вільної гри та під час творчих хвилинок. Зафіксовано, що учні експериментальної групи частіше організовували міні-виступи, обговорювали між собою вибір рухів, прагнули надати їм більшої виразності та оригінальності. У контрольній групі така

активність виявлялася рідше: учні здебільшого обмежувалися мінімальним виконанням завдання без прояву додаткових творчих ініціатив.

Як свідчать результати контрольного етапу, в експериментальній групі 36 учнів (28,8 %) продемонстрували високий рівень (творчо-аксіологічний), 70 учнів (56,0 %) перебували на середньому рівні (продуктивно-інтерпретаційному), тоді як 19 учнів (15,2 %) – на низькому рівні (рецептивно-відтворювальному). У контрольній групі високий рівень виявлено у 20 учнів (15,8 %), середній – у 60 учнів (47,2 %), а 47 учнів (37 %) залишилися на низькому рівні сформованості.

Таким чином, у результаті формувального впливу простежується позитивна динаміка сформованості естетичної культури в експериментальній групі. У контрольній групі відповідні зміни мали значно менш виражений характер. Отримані дані свідчать про ефективність упроваджених педагогічних умов, спрямованих на розвиток творчої самостійності та емоційно-рухового самовираження молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії, що забезпечило якісні зміни естетично-діяльнісного компонента естетичної культури.

Усереднені показники представлено у вигляді діаграми на рисунку 3.2. Аналіз результатів, відображених на діаграмі, дає змогу виявити співвідношення рівнів сформованості естетичної культури учнів експериментальної групи та оцінити загальні тенденції їх розподілу. Зокрема, домінуючим є середній рівень сформованості, який зафіксовано у 70 учнів (56,0 %), що свідчить про достатній ступінь розвитку основних показників естетичної культури в більшості досліджуваних. Водночас частка учнів із високим рівнем становить 39 осіб (30,9 %), що є майже вдвічі більшим показником порівняно з кількістю школярів із низьким рівнем – 16 осіб (13,1 %).

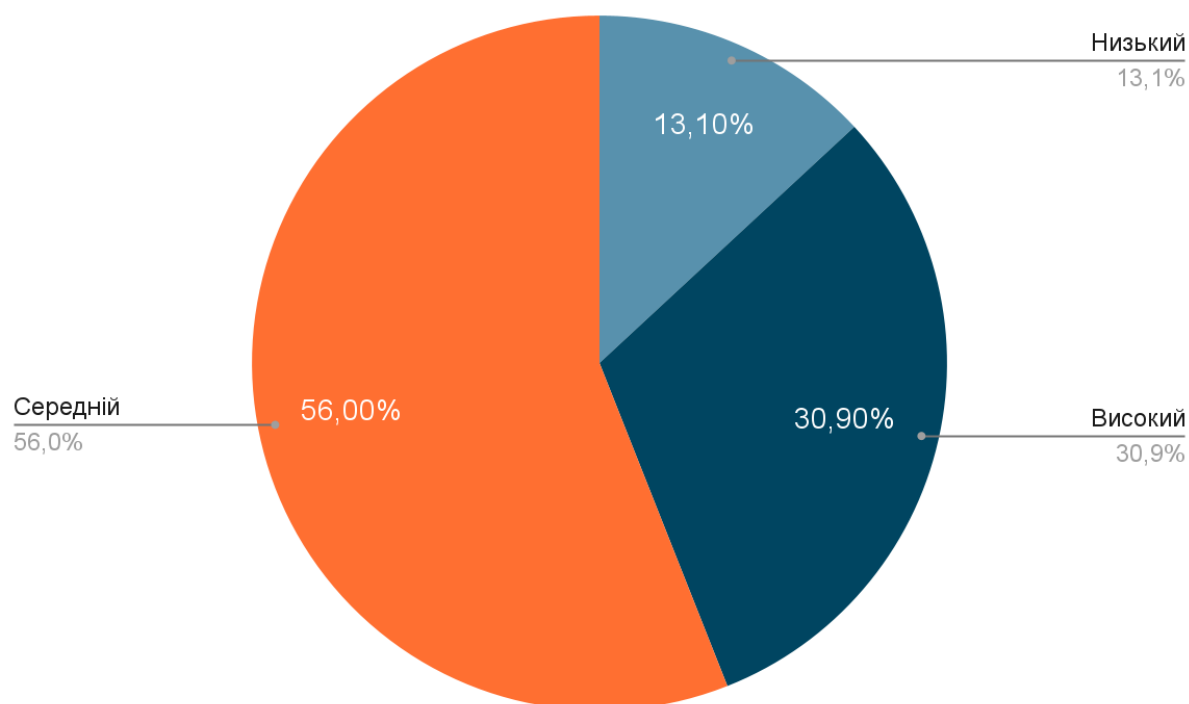

Рис. 3.2. Розподіл молодших школярів експериментальної групи (у %) за рівнями сформованості естетичної культури на етапі контрольного експерименту

Виявлене співвідношення показників засвідчує тенденцію до зростання частки учнів із вищими рівнями сформованості та відповідне зменшення кількості дітей із низьким рівнем. Такі результати дають підстави стверджувати про позитивний вплив упроваджених педагогічних умов та підтверджують їх ефективність у забезпеченні розвитку естетичної культури молодших школярів на контрольному етапі експерименту.

Аналогічно систематизовано дані контрольної групи, отримані наприкінці експерименту, та визначено середні значення показників за рівнями сформованості (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Розподіл молодших школярів контрольної групи (КГ) за рівнями
сформованості структурних компонентів естетичної культури
наприкінці експерименту**

Структурні компоненти естетичної культури молодших школярів	Рівні сформованості естетичної культури					
	Низький		Середній		Високий	
	ос.	%	ос.	%	ос.	%
Когнітивно-гносеологічний	44	34,6	63	49,6	20	15,8
Аксіологічно-емоційний	47	37,0	60	47,2	20	15,8
Естетично-діяльнісний	47	37,0	60	47,2	20	15,8
<i>Середні показники</i>	46	36,2	61	48,0	20	15,8

Як видно з таблиці 3.2, у контрольній групі більшість учнів – 61 особа (48 %) – продемонстрували середній рівень сформованості естетичної культури. Частка школярів із низьким рівнем (46 осіб – 36,2 %) суттєво перевищує кількість тих, хто досяг високих результатів (20 учні – 15,8 %). Це свідчить, що без спеціально організованого педагогічного впливу динаміка змін є мінімальною, а перевага середнього рівня не супроводжується значним зростанням високих показників.

Узагальнені результати наочно подані у вигляді діаграми на рисунку 3.3.

Аналіз діаграми дає змогу наочно простежити співвідношення рівнів сформованості естетичної культури учнів контрольної групи та визначити загальні тенденції їх розподілу. Візуальне представлення результатів засвідчує домінування середнього рівня за одночасного збереження значної частки учнів із низькими показниками та відносно незначної представленості високого рівня.

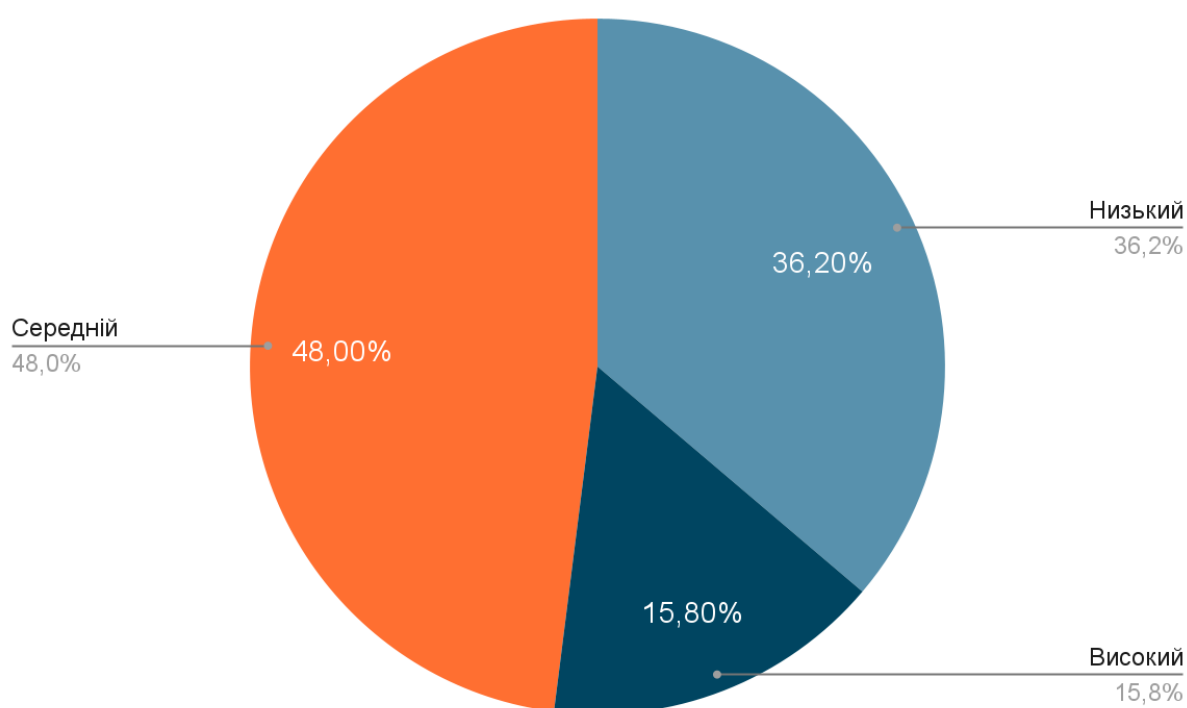

Рис. 3.3. Розподіл молодших школярів контрольної групи (у %) за рівнями сформованості естетичної культури на етапі контрольного експерименту

Така структура розподілу свідчить про відсутність суттєвих якісних зрушень у розвитку естетичної культури учнів контрольної групи. Зокрема, візуальний аналіз діаграми підтверджує, що без спеціально організованих педагогічних умов зростання частки учнів із високим рівнем відбувається повільно, а кількість школярів із низькими показниками залишається

відносно стабільною. Це дозволяє констатувати обмежену динаміку змін у контрольній групі на досліджуваному етапі експерименту.

Для кращого розуміння тенденцій розвитку естетичної культури здійснено порівняльний аналіз експериментальної та контрольної груп, результати якого подано на рисунку 3.4.

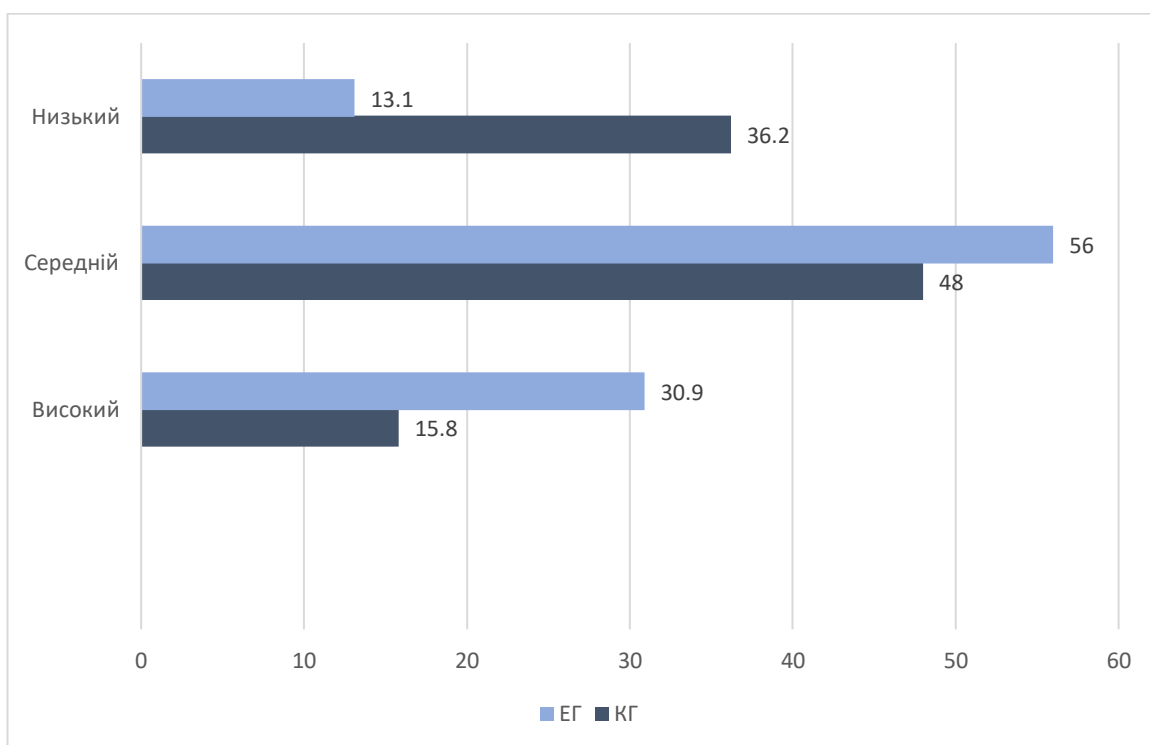

Рис. 3.4. Порівняльний розподіл молодших школярів ЕГ та КГ (у %) за рівнями сформованості естетичної культури наприкінці експерименту

Дані, подані на рисунку 3.4, переконливо демонструють наявність суттєвих відмінностей між результатами експериментальної та контрольної груп. Зокрема, в експериментальній групі частка учнів із низьким рівнем сформованості естетичної культури є на 23,1 % меншою, ніж у контрольній, тоді як частка учнів із середнім рівнем – на 8 % більшою. Найбільш виражені відмінності зафіксовано за показниками високого рівня: в експериментальній групі їх на 15,1 % більше порівняно з контрольною.

Отримане співвідношення свідчить про переважання в експериментальній групі середнього та високого рівнів сформованості естетичної культури за одночасного зменшення частки учнів із низьким рівнем. Зазначені результати підтверджують позитивну динаміку змін, зумовлену цілеспрямованим упровадженням педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії.

З метою виявлення динаміки змін за весь період експерименту здійснено порівняння показників констатувального та контрольного етапів у межах експериментальної та контрольної груп. Узагальнені середні значення за рівнями сформованості естетичної культури подано в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Зведена таблиця середніх значень рівнів сформованості естетичної культури ЕГ та КГ на початку та наприкінці експерименту

Рівні сформованості	ЕГ (125)				КГ (127)			
	Констатувальний етап		Контрольний етап		Констатувальний етап		Контрольний етап	
	ос.	%	ос.	%	ос.	%	ос.	%
Високий	19	15,7	39	30,9	19	15,3	20	15,8
Середній	62	49,3	70	56,0	60	46,7	61	48,0
Низький	44	35,0	16	13,10	48	38,0	46	36,2

Як свідчать дані таблиці 3.3, у процесі експерименту в учнів експериментальної групи відбулися значні позитивні зміни у рівнях сформованості естетичної культури. Якщо на констатувальному етапі майже третина учнів (44 особи – 35 %) демонструвала низький рівень, то на

контрольному етапі ця кількість скоротилася більш ніж удвічі – до 16 учнів (13,1 %), тобто на 21,9 % менше.

У контрольній групі зміни за низьким рівнем були незначними: з 48 учнів (38 %) на початку до 46 учнів (36,2 %) наприкінці експерименту, що становить різницю лише 1,8 %.

Динаміка середнього рівня в експериментальній групі також є позитивною: з 62 учнів (49,3 %) на констатувальному етапі до 70 учнів (56,0 %) на контрольному, що зумовлено переходом частини учнів із низького рівня. У контрольній групі спостерігається незначне зростання – з 46,7 % до 48 %, тобто на 1,3 %.

Динаміку зазначених змін унаочнено на рисунку 3.5.

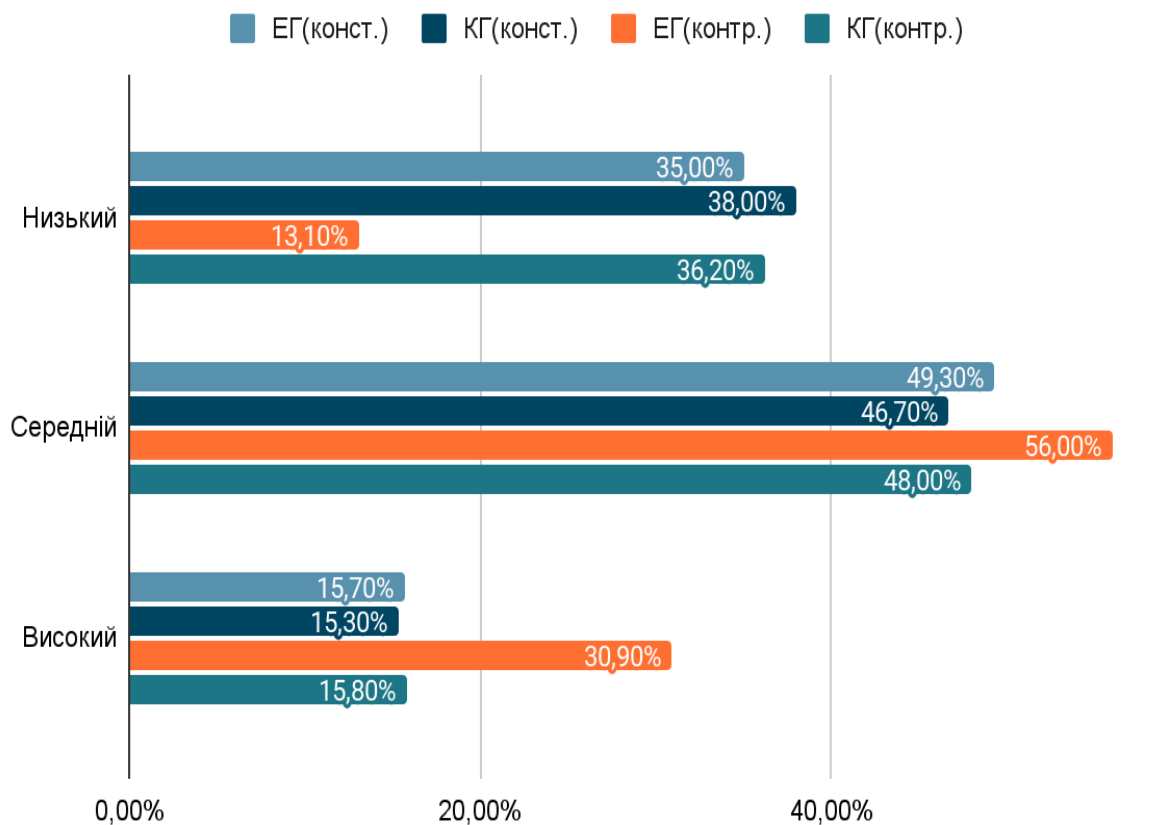

Рис. 3.5. Динаміка змін за рівнями сформованості естетичної культури учнів ЕГ та КГ на констатувальному та контрольному етапах експерименту

Аналіз даних, представлених на рисунку 3.5 показує, що виявлено істотні зміни і в межах високого рівня сформованості естетичної культури молодших школярів. На початку експерименту в ЕГ цей рівень продемонстрували 19 учнів (15,7 %), тоді як наприкінці – вже 39 учнів (30,9 %), тобто приріст становив 20 осіб (+15,2 %). Це підтверджує, що під впливом експериментальної методики відбулося підвищення рівня естетичної культури, коли частина школярів перейшла із середнього рівня на високий. У контрольній групі подібної вираженої динаміки не зафіксовано: на початку високий рівень спостерігався у 19 осіб (15,3%), а на завершальному етапі – у 20 учнів (15,8 %), що становить приріст лише 1 особи (+0,5 %). Таким чином, помітна позитивна динаміка високого рівня виявлена в експериментальній групі, тоді як у контрольній групі зміни були незначними.

Отже, істотні зрушення за всіма рівнями сформованості естетичної культури простежуються саме в експериментальній групі, тоді як у контрольній вони залишилися мінімальними. Це дає підстави твердити, що саме педагогічні умови, впроваджені в освітній процес, стали визначальним чинником ефективних змін.

Для об'єктивного підтвердження результативності експериментальних педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів було здійснено кількісний аналіз отриманих даних із формулюванням гіпотез Н0 та Н1. Нульова гіпотеза (Н0) заперечує наявність суттєвих зв'язків та відмінностей між результатами ЕГ і КГ. Альтернативна гіпотеза (Н1), навпаки, припускає наявність статистично значущих розбіжностей. Отже, щоб встановити, яка з них відповідає дійсності, необхідно було здійснити перевірку.

Якщо значення розрахованої статистики ($T_{\text{спост.}}$) перевищує табличне значення ($T_{\text{табл.}}$), це означає, що впровадження педагогічних умов та відповідних формувальних впливів на естетичну культуру молодших

школярів було результативним. Якщо χ^2 Тспост. виявиться меншим за $T_{\text{табл.}}$, то підтверджується нульова гіпотеза, і відмінності між ЕГ та КГ можна пояснити випадковими чинниками.

Для перевірки достовірності експериментальних результатів застосовано критерій згоди Пірсона (χ^2) для порівняння двох незалежних вибірок. Цей метод дає змогу визначити, чи є статистично значущими відмінності між контрольними та експериментальними даними. При цьому було дотримано необхідних умов: незалежність і випадковість вибірок ЕГ та КГ, а також неперервність розподілу результатів за трирівневою шкалою ($C = 3$).

Обчислимо значення Тспост. за формулою:

$$T_{\text{спост}} = \frac{1}{n_1 n_2} \sum_{i=1}^c \frac{(n_2 O_{1i} - n_1 O_{2i})^2}{O_{1i} + O_{2i}}$$

у якій n_1 – повна кількість молодших школярів ЕГ;

n_2 – повна кількість молодших школярів КГ;

c – кількість рівнів сформованості пізнавальної активності;

O_{1i} – повна кількість здобувачів ЕГ, які мають конкретний рівень сформованості ПА;

O_{2i} – повна кількість здобувачів КГ з конкретним рівнем сформованості ПА;

Σ – знак суми.

Далі здійснювали експериментальне порівняння Тспост. із $T_{\text{крит.}}$ – критичним значенням статистики, що має χ^2 -розподіл.

Обчислимо значення Тспост. :

$$T_{\text{спост}} = \frac{1}{125 \cdot 127} \left(\frac{(127 \cdot 39 - 125 \cdot 20)^2}{39 + 20} + \frac{(127 \cdot 70 - 125 \cdot 61)^2}{70 + 61} + \frac{(127 \cdot 16 - 125 \cdot 46)^2}{16 + 46} \right) = 21,25$$

Обчислене значення статистики $T_{\text{спост.}} \approx 21,25$. Згідно з таблицею критичних значень критерію Пірсона, для рівня значущості $\alpha = 0,01$ та кількості ступенів свободи $f = c - 1 = 3 - 1 = 2$, критичне значення становить $T_{\text{крит.}} = 9,21$. Порівняння показало, що $T_{\text{спост.}} > T_{\text{крит.}}$, тобто розбіжності є достовірними на рівні $\alpha = 0,01$. Для $\alpha = 0,05$ критичне значення становить 6, і в цьому випадку також спостерігається $T_{\text{спост.}} > T_{\text{крит.}}$.

Таким чином, результати дослідження дають підстави для відхилення нульової гіпотези та підтвердження альтернативної. Це свідчить про те, що підвищення рівнів сформованості естетичної культури учнів експериментальної групи зумовлене впровадженням визначених педагогічних умов і цілеспрямованих формувальних впливів, а не випадковими чинниками.

Отже, результати педагогічного експерименту підтверджують загальну гіпотезу дослідження щодо ефективності спеціально організованих педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі представлено результати експериментальної перевірки ефективності педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. Дослідження було здійснено в логічній єдності констатувального, формувального та контрольного етапів, що забезпечило цілісність аналізу та обґрунтованість отриманих результатів.

На констатувальному етапі експерименту встановлено вихідний рівень сформованості естетичної культури молодших школярів за когнітивно-

гносеологічним, аксіологічно-емоційним та естетично-діяльнісним критеріями. Виявлено недостатній рівень розвитку естетичної культури в більшості учнів, що проявляється у фрагментарності естетичних знань, обмеженості емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва руху та недостатній сформованості навичок творчого самовираження. Також встановлено низку системних суперечностей освітньої практики, зокрема недостатню інтеграцію хореографічної діяльності в процес естетичного розвитку, обмежене використання імпровізаційних методів і відсутність цілеспрямованого педагогічного впливу на формування естетичної культури.

На формувальному етапі реалізовано педагогічну систему, що ґрунтується на сукупності взаємопов'язаних педагогічних умов: збагачення змісту хореографічної підготовки емоційно-естетичними смислами, створення креативно-імпровізаційного середовища та підвищення професійно-методичної готовності вчителя-хореографа. Їх комплексне впровадження забезпечило цілеспрямований вплив на всі структурні компоненти естетичної культури. У процесі експериментального навчання зафіксовано зростання емоційної чутливості учнів, активізацію їхньої творчої діяльності, розвиток здатності до художньо-образного мислення та формування навичок усвідомленого естетичного самовираження в руховій діяльності. Водночас встановлено, що підвищення професійно-методичної готовності педагога виступає системоутворювальним чинником ефективності формувального впливу.

На контрольному етапі експерименту здійснено порівняльний аналіз динаміки рівнів сформованості естетичної культури молодших школярів в експериментальній та контрольній групах. Результати засвідчили статистично значущі позитивні зміни в експериментальній групі: істотне зменшення частки учнів із низьким рівнем, зростання середнього рівня та майже дворазове збільшення кількості учнів із високим рівнем сформованості естетичної культури. У контрольній групі зафіксовано лише незначні зміни, що не мають системного характеру. Достовірність отриманих

результатів підтверджено за допомогою критерію χ^2 Пірсона ($\chi^2_{\text{спост.}} > \chi^2_{\text{крит. при } p \leq 0,01}$), що свідчить про статистичну значущість відмінностей між групами.

Таким чином, результати експериментального дослідження переконливо підтверджують ефективність запропонованої педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. Встановлено, що її реалізація забезпечує цілісний розвиток когнітивно-гносеологічного, аксіологічно-емоційного та естетично-діяльнісного критеріїв, сприяє формуванню здатності до художнього самовираження та підвищує рівень естетичної активності учнів.

Основні положення третього розділу висвітлено у відповідних наукових публікаціях: [125-126; 131; 134-135].

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного дослідження, спрямованого на розв'язання проблеми обґрунтування та перевірки результативності педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії, дає підстави для формулювання наступних висновків.

1. На основі системного аналізу філософських, культурологічних, психолого-педагогічних та мистецтвознавчих джерел, а також сучасних наукових досліджень і методичних праць з'ясовано стан розробленості проблеми формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. Встановлено, що в науковому дискурсі естетична культура розглядається як складне інтегративне утворення, яке поєднує когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісний аспекти розвитку особистості, однак питання її цілеспрямованого формування засобами хореографічного мистецтва у початковій школі висвітлено фрагментарно та потребує подальшого теоретичного обґрунтування і практичного впровадження.

У процесі дослідження уточнено сутність поняття «естетична культура молодшого школяра», яке визначено як інтегральне особистісне утворення, що характеризує здатність дитини до цілісного сприймання, емоційного переживання, усвідомлення та оцінювання естетичних явищ дійсності й мистецтва, а також до їх творчого відтворення у власній діяльності відповідно до законів краси. Доведено, що сформованість естетичної культури виявляється не лише у знаннях про естетичні категорії, а й у здатності дитини до емоційно-ціннісного ставлення до художнього образу та його інтерпретації засобами руху.

Встановлено, що хореографічна діяльність виступає ефективним середовищем формування естетичної культури, оскільки поєднує сенсорно-емоційне сприймання, тілесно-рухову активність та художньо-образне

мислення. Визначено, що зв'язувальною ланкою між естетичною культурою та хореографічною діяльністю є естетично спрямовані дії, які характеризуються емоційною залученістю, орієнтацією на художній образ, здатністю виділяти естетично значущі ознаки руху (виразність, ритмічність, характер, настрій) і відтворювати їх у власній руховій діяльності.

Обґрунтовано структуру естетичної культури молодших школярів як цілісну систему, що включає когнітивно-гносеологічний, аксіологічно-емоційний та естетично-діяльнісний компоненти. Визначено, що когнітивно-гносеологічний компонент відображає рівень естетичних знань і уявлень, аксіологічно-емоційний – характер емоційного переживання та ціннісного ставлення до мистецтва, а естетично-діяльнісний – здатність до творчого самовираження у хореографічній діяльності. Взаємозв'язок і взаємозумовленість цих компонентів забезпечують цілісний розвиток естетичної культури особистості молодшого школяра.

2. У процесі дослідження розкрито педагогічний потенціал хореографічного мистецтва у формуванні естетичної культури молодших школярів. Встановлено, що хореографічна діяльність має значні можливості для цілеспрямованого естетичного розвитку особистості дитини, оскільки інтегрує музичний, руховий та образний компоненти, забезпечуючи цілісність художнього сприймання та емоційного переживання.

Доведено, що специфіка хореографічного мистецтва полягає у його синтетичному характері, який поєднує пластичну виразність руху, музичну ритмічність і художньо-образний зміст, що створює умови для активізації сенсорно-емоційної сфери, розвитку образного мислення та формування здатності до естетичного сприймання. Визначено, що саме через тілесно-рухову діяльність дитина набуває досвіду емоційного проживання художнього образу, що сприяє переходу від безпосереднього чуттєвого реагування до усвідомленого естетичного ставлення.

Обґрунтовано, що хореографічна діяльність виступає ефективним засобом формування всіх структурних компонентів естетичної культури:

когнітивно-гносеологічного – через засвоєння знань про характер руху, ритм і виразність; аксіологічно-емоційного – через розвиток здатності до емоційного переживання музично-рухових образів і формування естетичних ціннісних орієнтацій; естетично-діяльнісного – через залучення учнів до творчого самовираження, імпровізації та створення власних рухових інтерпретацій.

Встановлено, що педагогічний потенціал хореографічного мистецтва реалізується за умов його цілеспрямованого педагогічного використання, що передбачає інтеграцію музики, руху та художнього образу в єдину систему навчально-виховного впливу, створення емоційно насиченого освітнього середовища, а також орієнтацію навчального процесу на розвиток творчої активності та індивідуального естетичного досвіду учнів.

Водночас виявлено, що у практиці діяльності закладів початкової освіти потенціал хореографічної діяльності використовується недостатньо повно, що проявляється у фрагментарності її застосування, обмеженому використанні імпровізаційних і творчих форм роботи, а також недостатній підготовленості педагогів до реалізації естетико-виховних завдань. Це зумовлює необхідність розроблення та впровадження спеціально організованої педагогічної системи формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії.

3. У ході дослідження визначено критерії, показники естетичної культури та під час здійснення діагностики стану досліджуваної проблеми схарактеризовано рівні її сформованості у молодших школярів. Обґрунтовано, що оцінювання рівня сформованості естетичної культури має здійснюватися на основі цілісного підходу, який відображає інтегративний характер цього особистісного утворення.

Виокремлено когнітивно-гносеологічний, аксіологічно-емоційний та естетично-діяльнісний критерії, які співвідносяться зі структурними компонентами естетичної культури та відображають відповідно рівень естетичних знань і уявлень, характер емоційно-ціннісного ставлення до

мистецтва руху, а також сформованість умінь художньо-рухового самовираження. Для кожного критерію визначено систему показників, що дозволяють виявити ступінь розвитку відповідних якостей у молодших школярів.

Охарактеризовано рівні естетичної культури: низький (рецептивно-відтворювальний), що відзначається ситуативністю естетичних реакцій і відсутністю цілісного розуміння художнього образу; середній (продуктивно-інтерпретаційний), який передбачає часткову усвідомленість естетичних уявлень і здатність до відтворення образу з елементами інтерпретації; високий (творчо-аксіологічний), що характеризується сформованістю естетичних знань, розвиненою емоційною чутливістю та здатністю до самостійного творчого самовираження у хореографічній діяльності.

З метою визначення вихідного стану сформованості естетичної культури молодших школярів розроблено комплекс діагностичного інструментарію, який включав анкетування педагогів і батьків, авторські діагностичні завдання художньо-рухового спрямування, проєктивні методики, ігрові вправи, а також педагогічні спостереження за навчальною та творчою діяльністю учнів. Застосування різних методів діагностики забезпечило об'єктивність і достовірність отриманих результатів.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що у більшості молодших школярів естетична культура сформована на середньому та низькому рівнях. Виявлено недостатню сформованість естетичних знань і уявлень, обмеженість емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва руху, а також недостатній рівень розвитку навичок творчого самовираження. Аналіз анкетування педагогів і батьків показав, що у практиці початкової освіти хореографічна діяльність часто використовується фрагментарно, що знижує її потенціал як засобу формування естетичної культури.

Таким чином, результати діагностики підтвердили наявність проблеми недостатнього рівня сформованості естетичної культури молодших школярів

і обґрунтували необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу, що реалізується через впровадження спеціально розроблених педагогічних умов, моделі та методики формування досліджуваної якості.

4. У результаті дослідження науково обґрунтовано педагогічні умови формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії та розроблено структурно-функціональну модель, що забезпечує цілісність і результативність цього процесу.

Визначено, що ефективність формування естетичної культури зумовлюється реалізацією сукупності взаємопов'язаних педагогічних умов, а саме: збагаченням змісту хореографічної діяльності емоційно-естетичними смислами та художніми образами мистецтва руху; створенням креативно-імпровізаційного середовища, яке стимулює творчу активність та естетичне самовираження учнів; розвитком професійно-методичної готовності вчителя-хореографа до здійснення естетико-виховної діяльності. Доведено, що зазначені умови мають системний характер і взаємно підсилюють одна одну, забезпечуючи комплексний вплив на всі структурні компоненти естетичної культури.

Розроблена модель формування естетичної культури молодших школярів відображає логіку та зміст педагогічного процесу і включає взаємопов'язані теоретико-концептуальний, програмно-методичний та діагностико-результативний блоки. Установлено, що теоретико-концептуальний блок визначає методологічні засади, мету та напрями формування естетичної культури; програмно-методичний – забезпечує реалізацію змісту, форм і методів організації навчальної діяльності; діагностико-результативний – дає змогу оцінити рівень сформованості досліджуваної якості та здійснювати корекцію педагогічного впливу.

Обґрунтовано, що модель має системний і динамічний характер, оскільки передбачає взаємозв'язок усіх її структурних елементів, циклічність педагогічного впливу та можливість корекції на основі результатів діагностики. Визначено, що її реалізація забезпечує узгодженість мети,

змісту, форм і методів навчальних занять із хореографії з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів.

Таким чином, розроблені педагогічні умови та модель формування естетичної культури виступають теоретично й методично обґрунтованою основою організації навчально-виховного процесу, спрямованого на цілісний естетичний розвиток особистості молодшого школяра.

Результати формувального експерименту засвідчили статистично значущу позитивну динаміку рівнів сформованості естетичної культури молодших школярів в експериментальній групі. Зокрема, встановлено істотне зменшення частки учнів із низьким (рецептивно-відтворювальним) рівнем, зростання кількості учнів із середнім (продуктивно-інтерпретаційним) рівнем та значне збільшення частки учнів із високим (творчо-аксіологічним) рівнем сформованості естетичної культури. У контрольній групі зафіксовано незначні зміни, що не мають системного характеру.

Порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів експерименту підтвердив, що позитивна динаміка в експериментальній групі є наслідком цілеспрямованого впровадження педагогічних умов, моделі та методики формування естетичної культури, а не випадкових чинників. Достовірність отриманих результатів підтверджено за допомогою методів математичної статистики, що засвідчило статистично значущі відмінності між показниками експериментальної та контрольної груп.

Таким чином, експериментально доведено ефективність педагогічних умов та розробленої моделі формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. Установлено, що їх реалізація забезпечує позитивні якісні зміни у когнітивно-гносеологічному, аксіологічно-емоційному та естетично-діяльнісному аспектах розвитку особистості, сприяє підвищенню рівня естетичної активності учнів та формуванню здатності до творчого самовираження у хореографічній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агієнко І. В. Соціально-філософський аналіз моделей формування особистості як суб'єкта культури : автореф. дис. ... канд. філос. наук. Дніпропетровськ, 1998. 21 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
2. Акімова О. В. Формування творчого мислення майбутнього вчителя : монографія. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. 340 с.
3. Артемова Л. Деякі проблеми естетичного виховання. *Початкова школа*. 2011. № 4. С. 31–36.
4. Бабенко Т. В. Формування естетичного смаку у студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами іноземних мов : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Житомир, 2006. 21 с. URL: <https://share.google/6Ev92uwO2O3xu3xAn>
5. Бажанова В. Про виховання естетичної потреби. *Проблеми естетичного виховання*. 2005. № 5. С. 193–194.
6. Барановська І. Г., Андрійців О. М. Методичні засади художньо-естетичного виховання школярів у позаурочний час. *Зб. матеріалів наук. пр. конф. викл. і студ. ф-ту дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво»*. Вінниця, 2019. С. 30–34.
7. Безкоровайна О. В., Павлюк Г. С. Інтерактивні форми та методи виховання гуманності в дітей молодшого шкільного віку у контексті розвитку культури спілкування. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Рівне, 2014. Вип. 8 (51). С. 71–74. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Ozfm_2014_8_23

8. Березова Г. О. Класичний танець у дитячих хореографічних колективах. 2-ге вид. Київ : Музична Україна, 1990. 256 с.
9. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. вид. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
10. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
11. Бігус О. Народно-сценічна хореографія Прикарпатського регіону. Київ : Видавництво Ліра, 2015. 182 с. URL: <https://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Bigus.pdf> http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vknukim_myst_2013_28_5
12. Бійчук Г. Л. Теоретичні основи естетичного виховання учнів засобами мистецтва слова в педагогічній спадщині Н. Й. Волошиної : монографія. Київ, 2019. 219 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715993/1/voloshynski-chytannya-zbirnyk-20-24.pdf>
13. Більдер Н. Т. Формування і розвиток навичок самооцінювання в просторі художньої освіти. *Концепція сучасної мистецько-дизайнерської освіти України в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф. Харків, 2015. С. 194–196.
14. Бондаренко Л. А. Ритміка і танець у 1–4 класах загальноосвітньої школи. Київ : Музична Україна, 1989. 232 с.
15. Брилін Б. А., Бриліна В. Л., Тодосієнко Н. Л. Інтеграційний потенціал мистецтва в розвитку естетичної культури молодших школярів. *Наукові записки: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв «Музичне мистецтво і освіта: досвід та інноваційні шляхи розвитку»*. Вінниця, 2019. С. 27–32.

16. Бутенко В. Г. Вплив естетичного фактору на формування духовних цінностей особистості. *Гуманітарна освіта. Серія: Психологія і педагогіка*. Київ, 2000. Вип. 1. С. 113–124. URL: [file:///C:/Users/%D0%92%D1%8F%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2/Downloads/4154-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-7202-1-10-20190511%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%92%D1%8F%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2/Downloads/4154-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-7202-1-10-20190511%20(1).pdf)
17. Бутенко В. Г. Культурно-освітнє середовище навчального закладу як важливий чинник формування естетичного світогляду молоді. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2010. № 2 (3). С. 153–154.
18. Бутенко В. Г. Педагогіка краси як теоретико-методична основа естетичної освіти і виховання молоді. *Педагогічна і психологічна науки в Україні* : зб. наук. пр. : у 5 т. Т. 1. Київ, 2007. С. 267–278.
19. Бутенко В. Модель розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів. *Path of Science*. 2021. Т. 7, № 1.
20. Бутенко Л. В. Підготовка майбутніх учителів літератури до інтерпретації художніх творів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2007. 20 с.
21. Бутенко О. Г., Рябошапка О. В., Воєдило О. В. Моральне виховання молодших школярів: педагогіка партнерства в НУШ. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16*. 2019. Вип. 31. С. 45–52. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nchnpu_5_2019_71_12
22. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с. DOI: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>

23. Вишневецька М. Сутність та структура естетичної культури майбутніх учителів музики. *Витоки педагогічної майстерності*. 2022. Вип. 29. С. 62–69. URL: <https://sources.pnpu.edu.ua/article/view/264255>

24. Ганоцька Н. В. Формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до мистецтва. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2022. С. 87–94. URL: <https://mir.dspu.edu.ua/article/view/253049>

25. Голінська Т. М. Взаємодія мистецтв у естетичному розвитку молодших школярів. *Таврійський вісник освіти*. 2003. № 4. С. 39–45. DOI: <https://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/16626/3/golinska.pdf>

26. Гончаренко Ю. В. Структурні компоненти естетичного виховання молодших школярів у процесі хореографічної діяльності. *Наукові записки ЦДПУ. Серія: Педагогічні науки*. 2017. № 157. С. 51-54. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nz_p_2017_157_12

27. Гончаренко Ю. В. Формування естетичного ставлення молодших школярів до хореографічної діяльності. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2023. № 2. С. 42–45. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vznu_ped_2010_2_8

28. Горголь В. П. Структура естетичної культури майбутнього хореографа : монографія. Полтава, 2024. 198 с. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/item/16246>

29. Гіптерс З. В. Художньо-творча діяльність студентів вищих закладів освіти України. Київ : Альтерпрес, 1998. 285 с.

30. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. 2017. Режим доступу до ресурсу: URL:

http://nus.org.ua/wpcontent/uploads/2017/08/NewSchool_Presentation-final_18-08-2017.pdf

31. Дерябіна С. В., Резніченко Г. В., Шатайло Н. В. Методичні рекомендації щодо викладання предметів освітньої галузі «Мистецтво» у 2021/2022 навчальному році. Одеса, 2018. 18 с. URL: <https://dspace.oano.od.ua/items/a2f6c52f-e379-4052-80fa-08ecbae47fd3>

32. Драч Т. Класична хореографія як засіб формування хореографічних навичок у повітряній акробатиці та пілонному спорті. *Молодий вчений*. 2022. № 11 (111). С. 14–17. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5629>

33. Дубровська Є. А. Естетичне виховання і розвиток дітей дошкільного віку : навч. посіб. / за ред. Є. А. Дубровської, С. А. Козлової. Київ : Академія, 2012. 256 с.

34. Естетика : підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Д. Ю. Кучерюк ; за заг. ред. Л. Т. Левчук. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Вища школа, 2006. 431 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/408598.pdf

35. Етика та естетика : навч. посіб. / В. Л. Петрушенко, В. П. Савельєв, І. М. Сурмай та ін. ; за ред. В. Л. Петрушенка. Львів : Новий світ, 2008. 304 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/440324.pdf

36. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

37. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>

38. Зязюн І. А., Миропольська Н. Є., Хлебнікова Л. О. та ін. Виховання естетичної культури школярів : навч. посіб. Київ : ІЗІМН, 1998. 153 с.

39. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія. Київ: Вища школа, 2008. 608 с.

40. Казьмірчук Н. С., Мальов С. В., Тодосієнко Н. Л. Формування естетичного сприймання молодших школярів засобами художньо-творчої

діяльності. *Modern Information Technologies*. 2021. № 17. С. 160–165. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/2112>

41. Кардашов В. Н. Теоретичні та методичні засади художньо-творчого розвитку школярів : монографія. Бердянськ : ТОВ «Будинок техніки плюс», 2000. 160 с. URL: <https://share.google/NNcGjKPQ3fcxwnQL6>

42. Карлінська Я. В. Естетичне виховання молодших школярів у позакласній роботі. *Перші кроки у науці: науковий пошук студентів фахових коледжів*. 2021. С. 83–84. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40457/>

43. Касяненко М. В. Формування естетичної культури дітей шкільного віку засобами хореографічного мистецтва : навч.-метод. посіб. Полтава, 2018. 42 с.

44. Кириченко Л. Формування естетичної культури як складова соціально-гуманітарної підготовки сучасної студентської молоді. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 4 (108). С. 78–88. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/10-1.pdf>

45. Комаровська О. А. Мистецькі досягнення учнів: що і як оцінюємо. *Мистецтво та освіта*. №4. 2018, с. 2-7. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=mtao_2018_4_2

46. Комаровська О. А., Миропольська Н. Є., Руденко І. В. та ін. Технології художньо-естетичного виховання учнів основної школи у позакласній роботі : монографія. Харків : Друкарня «Мадрид», 2015. 222 с.

47. Комаровська О. А., Просіна О. В. Мистецька освіта: вектори реформування. *Вісник НАПН України*. 2020. Т. 2, № 1. С. 1–6. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722831/1/45-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf>

48. Корольова І. І. Естетичне виховання студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі культуротворчої діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Умань, 2012. 20 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=pedalm_2013_19_3

49. Косаковська Л. П. Формування художньо-естетичних потреб особистості засобами хореографічного мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Ужгород-Кропивницький*. 2024. № 7. DOI: URL: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.07.102

50. Котов В. Г., Плюхіна Н. П. Естетичне виховання молодших школярів засобами хореографії. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 1 (349), ч. 1. С. 175–184. DOI: URL: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-1\(349\)-1-175-184](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-1(349)-1-175-184)

51. Кречетова П. Г. Естетичне виховання дітей молодшого шкільного віку засобами народної хореографії. *Струмок. Художньо-естетичний напрям. Хореографічна секція*. 2012. Вип. 12. С. 65–70.

52. Левчук Л. Українська естетика: традиції та сучасний стан : монографія. Черкаси : МАКЛАУТ, 2011. 340 с.

53. Лебедєва А. В. Формування у школярів естетичного ставлення до дійсності у позааудиторній музично-творчій діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2011. 21 с.

54. Лисенко Н. В. Педагогіка початкової школи : матеріали до хрестоматії з дисципліни. Івано-Франківськ : НБ ПНУ, 2018. 27 с.

55. Лю Сін'ятін, Тернопільська В. Значення хореографічного мистецтва як засобу формування естетичної культури особистості. *Economics, science, education: integration and synergy : materials of International scientific and practical conference (Bratislava, Slovak Republic, 18–21 January 2016)*. Bratislava, 2016. P. 44.

56. Мальов С. В. Формування естетичної компетентності дітей молодшого шкільного віку у театралізованій діяльності. *Теорія та методика мистецької освіти*. 2024. 120 с. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c59c3966-fa23-4ab7-8fa9-8b2bc1c7b4a0/content>

57. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія. Київ : Промінь, 2006. 432 с.

58. Масол Л. М. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1–2 класах : навч.-метод. посіб. Київ : ІМЗО, 2019. URL: <https://www.geneza.ua/product/826>

59. Масол Л. М. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3–4 класах : навч.-метод. посіб. Київ : ІМЗО, 2020. URL: https://www.geneza.ua/sites/default/files/ebooks/%D0%9C%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%BB_%D0%9D%D0%A3%D0%A8%D0%9C%D0%B8%D1%81%D1%82_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_3.%D0%A3%D0%BA%D1%80_%28083-20%29_V.indd_.pdf

60. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія. Київ : ВД «Стилос», 2006. 543 с. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/668fce85-6817-4f3d-b311-22664250293b/content>

61. Матвієнко О. В. Практикум з курсу «Теорія виховання». Київ : Стилос, 2001. 256 с.

62. Мельниченко О. Формування естетичних цінностей молодших учнів засобами гри. *Молодий вчений*. 2019. № 4 (68). С. 66–69. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2901>

63. Миропольська Н. Є. Естетико-виховні технології: теоретичні передумови дослідження. *Мистецтво та освіта*. 2015. № 3. С. 2–7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mtao_2015_3_2.

64. Московчук Л. Естетичне виховання молодших школярів як чинник формування духовності особистості. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Вип. 25 (2). С. 185–190. URL: <https://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/153304>

65. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України «Про затвердження професійного стандарту за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» від 23.12.2020 № 2736. URL: <https://register.nqa.gov.ua/standard/327>

66. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексної програми художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах» від 25.02.2004 № 151/11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text

67. Науменко О. А. Естетична свідомість особистості майбутнього вчителя: структура та розвиток : дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2021. 228 с.

68. Нова українська школа: poradnyk dlya vchytelya / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>

69. Оршанський Л. В. Естетична культура майбутніх фахівців у галузі дизайну: сутність та структура. *Молодь і ринок*. 2019. № 7 (174). С. 23–28. URL: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2608/1/176044-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-388697-1-10-20190815.pdf>

70. Оршанський Л. В., Нищак І. Д., Ясеницька Ж. В. Естетичне виховання особистості: від Сократа до Даттона. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 3 (67). С. 231–242. URL: https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/07/317ilovepdf_com-231-242.pdf

71. Отич О. М. Технологія розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійної школи на основі використання мистецтва. *Творчий розвиток особистості засобами мистецтва* / ред. Н. Г. Ничкало. Чернівці, 2011. С. 75–131. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3134/>
72. Петрук О. М. Особливості сучасних молодших школярів: орієнтири для навчальної взаємодії. *Український педагогічний журнал*. 2024. № 1. С. 132–140. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/731/852>
73. Писарюк Г. Формування естетичної культури учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва засобом аплікації. *Педагогічні науки*. 2022. № 2. С. 89–94. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/11349>
74. Піліпшина К. Інтегроване хореографічне навчання в умовах нової української школи. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства: матеріали і тези VIII Міжнародної конференції молодих учених та студентів* (Одеса 14-15 жовтня 2022 р.). Т.1. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2022. С. 138-141. URL: <https://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/16198>
75. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» від 21.02.2018 № 87 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>
76. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти» від 30.09.2020 № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF>
77. Програми для початкової школи – «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво» 1–4 класи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>
78. Професійна освіта : словник : навч. посіб. / уклад. С. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.

79. Психологічний словник / Авт.-уклад. В.В.Синявський, О.П.Сергєєнкова / За ред.. Н.А.Побірченко. Київ, 2007. 336 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf

80. Пташук О. А. Естетична культура особистості як мета естетичного виховання: теоретичний аналіз. *Інноватика у вихованні*. 2016. Вип. 3. С. 289–295. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=inuv_2016_3_38

81. Рацул А. Естетичне виховання учнів: теоретичний аспект. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2009. Вип. 29. С. 206–212 URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/29/visnuk_33.pdf.

82. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>

83. Рудницька О. П. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості. *Художня освіта і проблеми виховання*. Київ : ІЗМН, 1997. С. 3–9.

84. Руснак О. Т. Розвиток естетичної культури дітей молодшого шкільного віку. Чернівці : ЧНУ, 2022. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6535/educ_2023_085.pdf?sequence=1&isAllowed=y

85. Савченко О. Я. та ін. Організаційні форми навчання у початковій школі : посібник. Київ : Педагогічна думка, 2017. URL: <https://odnb.odessa.ua/vnn/book/2499>

86. Савчин Л. Методика роботи з хореографічним колективом. Рівне : Овід, 2012. 352 с.

87. Семеновська Л. А. Теоретико-методологічні основи педагогічної взаємодії у початковій школі. *Імідж сучасного педагога*. 2021. 1(196). С. 14–18. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-1\(196\)](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-1(196)).

88. Сердюк А., Семіч М. Естетичне виховання дітей молодшого шкільного віку під час проведення позакласної роботи в школі. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2016. Вип. 17. С. 131–135. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvmdpu_2016_2_23

89. Сєрих Л. В. Естетичне виховання : освітній простір. Монографія. Суми: НВВ КЗ СОІПО. 2020. 176 с. URL: http://ir.soippo.edu.ua/bitstream/123456789/286/1/Sierykh_%20Aesthetic_Education_Educational_Space.pdf

90. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 220 с. URL: <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/slovník.pdf>

91. Стасюк Н. А. Естетичне виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Педагогічні науки*. 2012. № 3. С. 59–61.

92. Султанова Н.В., Яневський В.О. Педагогічні умови формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 15. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14996140>

93. Сухомлинський В. О. Як виховувати справжню людину. Київ : Радянська школа, 1976. С. 194–195. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011664>

94. Тверезовська Н., Філіппова Л. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови». *Нова педагогічна думка*. 2009. № 3. С. 90–92.

95. Терешенко Н. В. Формування естетичної культури учасників колективу бального танцю. *Художні практики та мистецька освіта у кроскультурному просторі сучасності* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава, 2017. С. 148–150.

96. Терешенко Н. В. Педагогічний потенціал бального танцю в системі естетичного виховання молодших школярів. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. Вип. 22. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17111283>

97. Титаренко В. П. Теорія і практика формування естетичної культури майбутніх учителів трудового навчання засобами українських народних промислів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2009. 32 с. URL: <https://lib.pnpu.edu.ua/files/bibl/Titarenko.pdf>

98. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти (1–4 класи) Савченко О. Я. (ред.). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>

99. Типова освітня програма (Шиян Р. Б.). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>

100. Ткаченко М. В. Роль хореографічного компоненту в системі мистецьких дисциплін навчально-виховного процесу шкіл мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 195. С. 205–208.

101. Ткаченко М. В. Розвивальний потенціал хореографічної діяльності учнів шкіл мистецтв. *Художні практики та мистецька освіта у крос культурному просторі сучасності*: матеріали V Всеукр.наук.-практ. конф., 7-8 жовтня 2019 р., Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2019. С. 50–52.

102. Ткаченко І., Шуо Л. Музично-естетична культура школярів: теоретичні аспекти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 2 (126). С. 41–48. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/%D0%A2%D0%BA%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>

103. Тодорова В. Г. Хореографічна підготовка в техніко-естетичних видах спорту : монографія. Львів : ЛДУФК, 2018. 252 с. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/items/ba3a3701-fb5b-415c-bbc3-f8a0fca579ce>

104. Толопко О. О. Естетичне виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва під час проведення позакласної роботи. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів* : збірник тез доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 14-15 травня 2020 р., Мукачево / Ред.кол. : Т.Д.Щербан (гол.ред.) та ін. Мукачево : Вид-во МДУ, 2020. С. 233–236. URL: <https://dspace.kme.org.ua/server/api/core/bitstreams/6485c8b4-d697-478a-8c7b-8f7a0c6ece4d/content>

105. Томашевський В. В. Актуалізація естетичної культури майбутніх дизайнерів як одна з педагогічних умов її формування у вищих навчальних закладах. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2017. Вип. 37-1, т. VII (74). С. 282–292.

106. Томашевський В. В. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх дизайнерів у ЗВО : дис. ... д-ра пед. наук. Хмельницький, 2020. URL: https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5386/1/To%D0%BC%D0%B0%D1%88%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-1.pdf

107. Томашевський В. В. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва. *Рідна школа*. 2000. № 4. С. 48–49.

108. Федоришин В. І. Педагогічні засади розвитку творчих здібностей дітей засобами музики і хореографії. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2024. № 1 (92). С. 41–48. DOI: 10.32405/2309-3935-2024-1(92)-41-48.

109. Федорова М. А. Особливості формування естетичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку. *Нові технології навчання*. 2011. Вип. 67, ч. I. С. 158–162. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/5816/2/%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%BF%D0%BE%D1%87%202011%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F%20%281%29.pdf>
110. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори). Київ: Абрис, 2002. 742 с. URL: https://archive.org/details/filosofskiy_entsyklop
111. Хом'як О. А. Виховання естетичних смаків у студентів педагогічних університетів у позанавчальній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2015. 20 с.
112. Черкасов В. Характеристика принципів формування естетичної культури молоді. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2005. № 120. С. 56–63. URL: <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/53035173.pdf>
113. Чернікова Н. В. Формування естетичної культури студентів у педагогічному вузі : метод. рек. Київ, 2010. 38 с.
114. Шевнюк О. Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя. *Мистецтво та освіта*. 2003. № 3. С. 2–6. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/6f62365a-c10d-47a1-bf8a-5df2a78f21ff>
115. Шевченко Г. П. Естетичне одухотворення студентської молоді. *Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України : у 5 т. Т. 4 : Педагогіка і психологія вищої школи*. Київ : Педагогічна думка, 2007. С. 215–225.
116. Шевченко Г. П. Проблеми духовності людини ХХІ століття. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. Вип. 5. С. 241–250. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=domtp_2012_5_29

117. Шевченко Г. П. Проблеми формування духовної культури молоді засобами мистецтва. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002* : зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України. Харків : ОВС, 2002. Ч. 2. С. 112–125.

118. Шевчук А. С. Дитяча хореографія : навч.-метод. посібник / А. С. Шевчук. 3-тє вид., зі змін. та доповн. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 288 с.

119. Щолокова О. П. Художньо-естетичне виховання школярів засобами світової художньої культури. Київ : УДПУ, 1993. 80 с.

120. Яневський В.О. Діагностика рівня сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Перспективи та інновації науки*. 2025. DOI: 10.52058/2786-4952-2025-7(53)-1095–1103

121. Яневський В.О. Естетична культура молодших школярів: сутність та структура. *Colloquium-journal*. 2025. №38 (231). С. 41–43. URL: <https://colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2025/01/Colloquium-journal-2025-231-1.pdf>

122. Яневський В.О. Естетична культура як предмет наукових досліджень. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Укр. держ. ун-т імені Михайла Драгоманова. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 98. С. 132–136. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/b3a94a11-015d-4e8d-8348-a37125a7e46c>

123. Яневський В.О. Естетичне виховання у початковій школі : традиції та інноваційні підходи. *Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві в умовах воєнного стану* : матеріали ІХ

Міжнародної науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 16 травня 2025 / за заг. ред. А.М.Старєвої; упоряд. С.В.Кандюк-Лебідь. Миколаїв: Іліон, 2025. С. 177–178.

124. Яневський В.О. Метод моделювання у педагогічних дослідженнях. *Актуальні питання розвитку освіти та управління освітніми закладами*: матеріали Другої регіональної науково-практичної конференції молодих науковців (30 січня 2025 року, м. Херсон) / за ред. Кузьменка В. В., Кохановської О. В. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2025. С. 276-278.

125. Яневський В.О. Методика формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Перспективи та інновації науки*. 2026. № 1 (59). С. 1095–1103. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1\(59\)-1924-1933](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-1924-1933)

126. Яневський В.О. Навчальні заняття з хореографії як засіб розвитку естетичних почуттів і художнього смаку молодших школярів. *Особистість і соціум (до 100-річчя з дня народження професора Євгена Петухова)*: матеріали Всеукраїнських педагогічних читань 23–24 жовтня 2025 року / за заг. ред. Л. Пермінової. Івано-Франківськ, 2025. С. 128–130.

127. Яневський В. О. Підготовка вчителя хореографії до атестації в закладах загальної середньої освіти в контексті Нової української школи. *Формування професіоналізму фахівця: виклики сьогодення* : зб. наук. ст. за матеріалами XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (21–22 квітня 2023 р., м. Переяслав) / за заг. ред. Н. А. Перхайло. Переяслав : Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2023. С. 186–188.

128. Яневський В. О. Проблема формування естетичної культури у молодшому шкільному віці. *Актуальні питання теорії та практики медсестринства, громадського здоров'я та психології в умовах сучасності* : зб. матеріалів I Наук. читань (28 лютого 2025 р., м. Миколаїв) / за заг. ред. М. А. Волкова ; ред. кол.: Н. В. Башмакова, В. А. Петьков, В. Ф. Кондрашов та ін. Миколаїв : ПВНЗ «МПУ», 2025. С. 141–143.

129. Яневський В.О. Теоретичні аспекти формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Орликівські читання – 2024* : матеріали наук.-практ. конф. (17 квітня 2024 р.). Миколаїв, 2024. с.71-72. URL: <https://mku.edu.ua/magisterski-chytannya-2024/>

130. Яневський В.О. Теоретичні засади та практичне впровадження педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів засобами хореографії. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*. 2025. С.181-185. 10.32782/ped-uzhnu/2025-8-30.

131. Яневський В.О. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Укр. держ. ун-т імені Михайла Драгоманова. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 102. С. 105–108.

132. Яневський В.О. Формування естетичної культури особистості. *Students and teachers of universities: learning trends* : Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції (23-25 грудня, Іспанія). 2024. С. 158–161.

133. Яневський В.О., Михальченко Н.В. Хореографічна педагогіка крізь призму сьогодення. *Colloquium-journal*. 2023. №28 (187). С. 18–20. URL: <https://colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2023/11/Colloquium-journal-2023-187-1.pdf>

134. Яневський В. О. Хореографічна творчість як простір самовираження і становлення естетичної культури молодших школярів. *Динамічне освітнє середовище в епоху III* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (27 лютого 2026 року, м. Львів). 2026. С.

135. Яневський В. О. Хореографічний ансамбль «Карамельки» як осередок художньо-естетичного виховання дітей. *Мистецька освіта:*

методологія, теорія, практика : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (25 березня 2026 р.). 2026. С.

136. Ярмола О., Ордіна Л. Вплив естетичної культури на формування національної ідентичності. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2025. Випуск 62. С. 149–154.

137. Christensen A. P. et al. Aesthetic experience and the aesthetic triad. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*. 2023. URL: <https://dx.doi.org/10.1037/aca0000541>

138. Faella P., Digennaro S. and Iannaccone A. Educational practices in motion: a scoping review of embodied learning approaches in school. *Front. Educ.* 2025. 10:1568744. doi: [10.3389/feduc.2025.1568744](https://doi.org/10.3389/feduc.2025.1568744)

139. Hegel G. W. F. *Aesthetics: Lectures on Fine Art*. Oxford: Clarendon Press, 1975. URL: <https://platypus1917.org/wp-content/uploads/g-w-f-hegel-aesthetics-lectures-on-fine-art-volume-1.pdf>

140. Gu, X. Aesthetic Anthropology and the Study of Ethnic and Folk Aesthetic Identity. *Literary Education (Part 2)*. 2021. (11). P. 38–39.

141. Kluckhohn C. *Culture and Behavior*. New York: Free Press, 1962. 320 p. URL: <https://archive.org/details/culturebehaviorc0000kluc/page/n7/mode/2up>

142. Menninghaus, W., et al. Aesthetic Emotions Are a Key Factor in Aesthetic Evaluation (Reply to Skov & Nadal). *Psychological Review*. 2020. 127 (4). P. 650–654.

143. Parsons T. *Essays in Sociological Theory*. New York: Free Press, 1964. 506 p.

144. Pizzolante, M., et al. Aesthetic experiences and their transformative power: a systematic review. *Frontiers in Psychology*. 2024. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1328449>

145. Recommendation of the Council of the European Union on Key Competences for Lifelong Learning (2018). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018H0604\(01](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018H0604(01)

146. Scheler M. Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values. Evanston: Northwestern University Press, 1973. 620 p. URL: <https://partiallyexaminedlife.com/wp-content/uploads/Formalism-In-Ethics-And-Non-formal-Ethics-Of-Values-Max-Scheler.pdf>
147. Schelling F. W. J. System of Transcendental Idealism. Charlottesville: University Press of Virginia, 1978. URL: <https://ru.scribd.com/document/700354698/System-of-Transcendental-Idealism>
148. Świątek, A. H., et al. The mediating effect of need for cognition between experience and aesthetic competence. *Psychology Research and Behavior Management*. 2024. doi: [10.1038/s41598-024-53957-6](https://doi.org/10.1038/s41598-024-53957-6)
149. Yang, M. Art and Cultural Development in Aesthetic Research. *New Aesthetics*. 2023. (06) P. 96-99.
150. Wei D. The use of dance in the development of schoolchildren's aesthetic taste in out-of-school educational institutions: creative possibilities of choreographic art. *Education. Innovation. Practice*. 2024. Vol. 12, No. 6. P. 80–84. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i6-012>
151. Zihan Ye. A Study on the Interaction Between Aesthetics and Cultural Identity. *Journal of Art, Culture and Philosophical Studies*. 2024. 1. 10.70767/jacps.v1i2.327 URL: https://www.researchgate.net/publication/386411255_A_Study_on_the_Interaction_Between_Aesthetics_and_Cultural_Identity#:~:text=Abstract,identity%20in%20cross%2Dcultural%20exchanges.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Шановні батьки!

Просимо вас відповісти на запитання анкети, яка допоможе дослідити вплив мистецтва та хореографічних занять на емоційний стан, поведінку та творчий розвиток вашої дитини. Анкета є анонімною, а отримані дані будуть використані лише в узагальненому вигляді. Необхідний варіант відповіді в анкеті – підкреслюйте або обирайте галочкою.

1. Вік вашої дитини (повних років): _____
2. Стать дитини: ☐ хлопчик ☐ дівчинка
3. Як часто ваша дитина бере участь у заняттях із хореографії або танцювального мистецтва?
☐ Щодня ☐ Кілька разів на тиждень
☐ Раз на тиждень ☐ Рідко ☐ Не відвідує
4. Як ваша дитина зазвичай реагує на музику або танець?
☐ Проявляє емоції, рухається, танцює
☐ Слухає або спостерігає, але не бере участі активно
☐ Не виявляє зацікавлення
5. Як ви вважаєте, що саме найбільше подобається вашій дитині в мистецтві руху?
(можна вибрати кілька варіантів)
☐ Музика ☐ Рух і танець ☐ Яскраві костюми
☐ Групова робота ☐ Вираження емоцій
☐ Інше (вказіть): _____
6. Чи спостерігаєте ви зміни в емоційному стані дитини після занять мистецтвом (танець, музика тощо)?
☐ Так, позитивні ☐ Частково ☐ Ні
7. На вашу думку, як мистецтво впливає на поведінку дитини?
(можна вибрати кілька варіантів)

- ☐ Стає спокійнішою ☐ Більш відкритою та емоційною
☐ Краще взаємодіє з іншими ☐ Більш уважна
☐ Не помічаю змін ☐ Інше: _____

8. Які емоції найчастіше проявляє дитина під час мистецьких занять або після них?

- ☐ Радість ☐ Захоплення ☐ Збудження
☐ Спокій ☐ Не виявляє емоцій ☐ Інше: _____

9. Як часто дитина самостійно ініціює танець, гру з ритмом або інші творчі дії вдома?

- ☐ Часто ☐ Іноді ☐ Рідко або ніколи

10. Чи вважаєте ви, що мистецтво сприяє формуванню цінностей і самовираження дитини?

- ☐ Так ☐ Частково ☐ Ні

11. На вашу думку, у чому полягає основна користь мистецтва для дитини?

(відкрите запитання, будь ласка, запишіть свої думки)

Щиро дякуємо Вам за допомогу!

*Анкету укладено автором

Анкета «умови формування естетичної культури молодших школярів у процесі хореографічного навчання» (для вчителів)

Шановні вчителі!

Просимо вас відповісти на запитання анкети, яка допоможе дослідити особливості формування естетичної культури молодших школярів засобами хореографії. Анкета є анонімною, а отримані дані будуть використані лише в узагальненому вигляді. Необхідний варіант відповіді в анкеті – підкресліть або поставте знак «+».

1. Ваш педагогічний стаж:

- ☐ До 3 років ☐ 3–10 років ☐ Понад 10 років

2. Чи використовуєте ви елементи хореографії в освітньому процесі?

- ☐ Так, систематично ☐ Іноді ☐ Дуже рідко ☐ Ні

3. У яких формах найчастіше застосовується хореографічна діяльність у вашій практиці? (можна обрати кілька варіантів)

- ☐ Фізкультхвилинки з елементами танцю
☐ Ранкові зустрічі з ритмічними рухами
☐ Інтегровані уроки (музика, літературне читання тощо)
☐ Підготовка до свят, концертів
☐ Творчі ігри з рухами під музику
☐ Інше (уточніть) _____

4. Чому ви вважаєте за доцільне використовувати хореографію у роботі з молодшими школярами?

5. Чи сприяє, на вашу думку, хореографія формуванню естетичної чутливості дитини?

- ☐ Так, значною мірою ☐ Частково ☐ Ні

6. Чи помічаєте ви, що внаслідок хореографічної діяльності діти:

Стають більш емоційно відкритими? ☐ Так ☐ Ні

Виражають емоції через міміку, жести, рух? ☐ Так ☐ Ні

Коментують або оцінюють красу руху, музики? ☐ Так ☐ Ні

7. Наведіть приклади ситуацій, коли діти виявляли естетичну реакцію під час танцювальної або рухової діяльності: _____

8. Яким чином, на вашу думку, хореографія впливає на формування емоційної культури дитини?

- ☐ Сприяє самовираженню почуттів
- ☐ Допомогає емоційно розрядитись
- ☐ Розвиває чутливість до мистецтва
- ☐ Не має значного впливу

9. Чи помічали ви, що діти виявляють ініціативу у хореографічній діяльності?

- ☐ Так ☐ Ні

Як саме це проявляється? _____

10. Чи помічаєте ви, що діти самостійно намагаються створювати рухи, виражати емоції через танець?

- ☐ Так ☐ Іноді ☐ Ні

11. Наведіть приклади ситуацій, коли діти самостійно ініціювали елементи хореографічної діяльності:

12. Які труднощі ви відчуваєте при використанні хореографії у роботі з молодшими школярами?

- ☐ Недостатній простір для рухів
- ☐ Відсутність музичного обладнання
- ☐ Власна недостатня підготовка
- ☐ Складність організації занять у змішаних класах
- ☐ Інше (уточніть) _____

13. На вашу думку, які умови є найбільш сприятливими для формування естетичної культури засобами хореографії?

*Додаток укладено автором

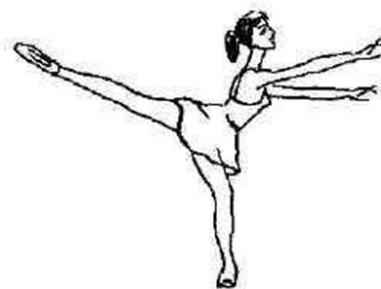
**Фотоілюстрації хореографічних пози та рухів
для виконання діагностичного завдання
«впізнай красу руху»**

Інструкція до використання матеріалу

Учням демонструються фотоілюстрації, що відображають різні хореографічні пози, рухи та їх комбінації.

Завдання передбачає:

- вибір найбільш гармонійного та виразного руху
- пояснення власного вибору
- порівняння рухів за їх естетичними характеристиками (плавністю, симетрією, ритмічністю, виразністю тощо).

Протокол виконання діагностичного завдання «Впізнай красу руху»

Загальні відомості

Дата проведення: _____

Заклад освіти: _____

Клас: _____

Прізвище, ім'я учня: _____

Експериментальна група / Контрольна група

(потрібне підкреслити)

ПІБ педагога-спостерігача 1: _____

ПІБ педагога-спостерігача 2: _____

Таблиця фіксації результатів

№	Характеристика відповіді	Бал (0–2)	Примітки
1	Розпізнає естетичні характеристики руху (плавність, ритмічність, симетрія)		
2	Уміє визначати особливості виконання руху (динамічність, статичність, напрям руху)		
3	Уміє порівнювати рухи за художніми ознаками		
4	Дає словесне пояснення свого вибору		
5	Виявляє інтерес до виконання завдання		

Шкала оцінювання

Бал	Характеристика
2 бали	Завдання виконано правильно та самостійно
1 бал	Завдання виконано частково або з допомогою педагога
0 балів	Завдання не виконано або виконано неправильно

Підсумковий результат

Загальна кількість балів: _____

Рівень сформованості:

Загальна кількість балів	Рівень сформованості
8–10 балів	високий рівень
4–7 балів	середній рівень
0–3 бали	низький рівень

Коментарі педагогів

Педагог 1:

Педагог 2:

*Додаток укладено автором

**Протокол експериментального спостереження
за виконанням діагностичної гри**

Загальні відомості

Дата спостереження: _____

День тижня: _____

Заклад освіти: _____

Клас: _____

Прізвище, ім'я учня: _____

Група:

☐ експериментальна

☐ контрольна

Форма діяльності:

☐ урок інтегрованого курсу «Мистецтво»

☐ індивідуальна хвилинка самовираження

ПІБ педагога-спостерігача: _____

Таблиця фіксації результатів спостереження

№	Показники спостереження	Прояв (так/частково/ні)	Примітки
1	Розуміє завдання та правила його виконання		
2	Орієнтується в запропонованих рухах		
3	Обирає рух усвідомлено		
4	Може пояснити причину вибору		
5	Враховує естетичні характеристики руху		
6	Проявляє самостійність під час виконання		

7	Виявляє інтерес до діяльності		
8	Демонструє здатність до естетичного оцінювання		

Фіксація труднощів

№	Виявлені труднощі	Так/Ні	Примітки
1	Не розуміє принципи естетичного оцінювання		
2	Не може обґрунтувати власний вибір		
3	Вибір руху здійснюється ситуативно		
4	Орієнтується лише на зовнішню привабливість		

Загальний висновок за результатами спостереження

Рівень сформованості когнітивно-гносеологічного критерію:

☐ високий

☐ середній

☐ низький

Додаткові зауваження педагога

*Додаток укладено автором

Міні-гра «Музичний настрій»
для діагностики аксіологічно-емоційного критерію
естетичної культури молодших школярів

Мета міні-гри: виявлення здатності молодших школярів:

- емоційно реагувати на музичні твори
- співвідносити характер музики з рухами
- інтерпретувати власні естетичні переживання
- словесно описувати емоційні враження

Матеріали для проведення гри

Для проведення міні-гри використовуються:

- 6 коротких музичних фрагментів
- набір зображень танцювальних поз і рухів
- інтерактивна дошка або аудіопристрій
- індивідуальні протоколи спостереження (додатки Ж-1, Ж-2)

Музичні фрагменти для міні-гри

№	Автор	Твір	Характер
1	Йоганн Штраус (Австрія)	«Марш Радецького» (уривок)	урочистий
2	Українська народна мелодія	«Гопак» (інструментальний уривок)	веселий
3	Едвард Гріг (Норвегія)	«Ранок» із сюїти «Пер Гюнт»	спокійний
4	Каміль Сен-Санс (Франція)	«Карнавал тварин: Лебідь»	ліричний
5	Антоніо Вівальді (Італія)	«Весна» (уривок)	енергійний
6	Сучасна інструментальна дитяча мелодія	(інструментальний уривок без слів)	життєрадісний

Тривалість кожного фрагмента: 15–20 секунд

Хід виконання міні-гри

Частина 1 – вибір руху

Учням послідовно пропонуються музичні фрагменти.

Після прослуховування кожного фрагмента дитина:

- обирає із запропонованих зображень рух, який найбільше відповідає характеру музики
- демонструє або називає обраний рух

Результати фіксуються в додатку Ж-1.

Частина 2 – емоційна інтерпретація

Після вибору руху учень:

- описує свої емоційні враження
- пояснює, чому обрав саме цей рух
- визначає характер музики

За потреби педагог може ставити уточнювальні запитання:

- Який настрій у цієї музики?
- Чому ти обрав саме цей рух?
- Які почуття викликає ця музика?

Результати фіксуються в додатку Ж-2.

Критерії виконання

Під час виконання гри педагог звертає увагу на:

- здатність учня розпізнавати характер музики
- емоційний відгук на музичний твір
- правильність співвіднесення музики і руху
- уміння пояснювати власний вибір
- словесне вираження емоцій

**Індивідуальний протокол спостереження
за виконанням міні-гри «Музичний настрій»
(вибір руху відповідно до характеру музики)**

Загальні відомості

Дата проведення: _____

Заклад освіти: _____

Клас: _____

Прізвище, ім'я учня: _____

Група:

☐ експериментальна

☐ контрольна

ПІБ педагога-спостерігача: _____

Таблиця фіксації вибору руху

№ музичного фрагмента	Характер музики (визначений учнем)	Обраний рух	Відповідність руху характеру музики	Самостійність вибору	Примітки
1			☐ повна ☐ ☐ часткова ☐ ☐ відсутня	☐ самостійно ☐ з допомогою	
2			☐ повна ☐ ☐ часткова ☐ ☐ відсутня	☐ самостійно ☐ з допомогою	
3			☐ повна ☐ ☐ часткова ☐ ☐ відсутня	☐ самостійно ☐ з допомогою	
4			☐ повна ☐ ☐ часткова ☐ ☐ відсутня	☐ самостійно ☐ з допомогою	
5			☐ повна ☐ ☐ часткова ☐ ☐ відсутня	☐ самостійно ☐ з допомогою	
6			☐ повна ☐ ☐ часткова ☐ ☐ відсутня	☐ самостійно ☐ з допомогою	

Узагальнення результатів

Рівень здатності співвідносити музику та рух:

☐ високий

☐ середній

☐ низький

Додаткові спостереження педагога

*Додаток укладено автором

**Індивідуальний протокол спостереження
за виконанням міні-гри «Музичний настрій»
(емоційна інтерпретація)**

Загальні відомості

Дата: _____

Прізвище, ім'я учня: _____

Клас: _____

ПІБ педагога: _____

Таблиця фіксації емоційних відповідей

№ музичного фрагмента	Названі учнем емоції	Словесний опис вражень	Обґрунтування вибору	Рівень прояву
1				☐ високий ☐ середній ☐ низький
2				☐ високий ☐ середній ☐ низький
3				☐ високий ☐ середній ☐ низький
4				☐ високий ☐ середній ☐ низький
5				☐ високий ☐ середній ☐ низький
6				☐ високий ☐ середній ☐ низький

Загальний рівень емоційної інтерпретації:

- ☐ високий
- ☐ середній
- ☐ низький

Додаткові зауваження педагога

*Додаток укладено автором

**Картки-завдання настільної гри
«Рухайся як...»
для діагностики естетично-діяльнісного критерію
естетичної культури молодших школярів**

Картка 1

**Танцюй,
як легкий вітер**

Картка 2

**Рухайся,
як важка хмара**

Картка 3

**Йди,
як сумна тінь**

Картка 4

**Стрибай,
як радісний зайчик**

Картка 5

**Рухайся,
як метелик**

Картка 6

**Крадись,
як лисиця**

Картка 7

**Йди, як
граційна
королева**

Картка 8

**Танцюй,
як падає дощ**

Картка 9

**Рухайся,
як морська хвиля**

Картка 10

Стрибай,
як пружний м'ячик

Картка 11

Рухайся,
як кішка

Картка 12

Танцюй,
як яскраве сонце

**Протокол спостереження під час індивідуального виконання завдань
гри «Рухайся як...»**

Дії учня під час виконання завдань (К-1)

Прізвище, ім'я учня _____

Клас _____

Дата _____

№	Характеристика виконання	Бал (0–2)	Примітки
1	Відповідність руху заданому образу		
2	Виразність рухів (жести, поза, пластика)		
3	Узгодженість руху з характером образу (темп, динаміка)		
4	Самостійність виконання завдання		
5	Творчість у виконанні руху		
6	Загальна емоційна виразність виконання		

Шкала оцінювання:

0 балів – ознака відсутня або майже не проявляється

1 бал – ознака проявляється частково

2 бали – ознака чітко виражена

Рівні сформованості естетично-діяльнісного критерію:

Високий рівень – 10–12 балів

Середній рівень – 6–9 балів

Низький рівень – 0–5 балів

**Протокол бесіди з учнем
після виконання завдань гри «Рухайся як...» (К-2)**

Прізвище, ім'я учня _____

Клас _____

Дата _____

Запитання для бесіди:

1. Що ти намагався (намагалася) показати своїм рухом?

2. Чому ти обрав (обрала) саме такі рухи?

3. Який образ було найцікавіше виконувати? Чому?

4. Який образ було найскладніше виконувати? Чому?

5. Які почуття ти відчував (відчувала), коли виконував (виконувала) рухи?

6. Чи хотів (хотіла) б ти виконати ще інші образи? Які саме?

*Додаток укладено автором

Спецкурс

«Естетична культура особистості: шляхи формування»

(для учнів початкових класів та вихованців хореографічних колективів)

1. Пояснювальна записка

Актуальність спецкурсу зумовлена сучасними трансформаціями в системі національної освіти, спрямованими на реалізацію гуманістичного потенціалу Нової української школи. Виховання духовно зрілої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до глибокого емоційно-ціннісного сприйняття світу, є пріоритетним завданням у процесі подолання кризових соціокультурних викликів. Молодший шкільний вік визначено як сензитивний період для формування фундаменту естетичної культури, що базується на єдності емоційної чутливості, художньої уяви та творчої активності дитини.

Програма спецкурсу базується на використанні хореографічного мистецтва як синтетичного засобу впливу, що поєднує в собі музику, пластику, емоційне переживання та художньо-образне мислення. На відміну від суто технічного навчання танцю, даний спецкурс зміщує акцент на аксіологічний (ціннісний) та творчий складники, де художньо-рухова діяльність стає інструментом естетичного самовираження та культурного становлення школяра.

2. Мета спецкурсу: формування основ естетичної культури молодших школярів шляхом залучення їх до активної художньо-естетичної діяльності, розвитку здатності до сприйняття, оцінювання та творчого відтворення прекрасного засобами хореографічного мистецтва.

Основні завдання спецкурсу:

1. сформувати систему базових знань про естетичні еталони, види мистецтва, мову хореографічних образів та закономірності художньої творчості;

2. сформувати уявлення про естетику та красу у навколишньому світі;
3. розвинути естетичне сприймання музики, руху, форми та кольору, художньо-образне мислення, естетичну чутливість, координацію, музикальність та навички творчої імпровізації;
4. сформувати навички творчого самовираження засобами мистецтва, зокрема хореографії;
5. виховувати стійкий інтерес до мистецтва, формувати естетичний смак, культуру емоційного відгуку та потребу в естетичному вдосконаленні навколишнього середовища;
6. сформувати емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва;
7. виховувати культуру поведінки та естетичні смаки.

3. Очікувані результати навчання

У результаті проходження спецкурсу учні повинні:

знати:

- поняття краси та естетики;
- види мистецтва;
- основи культури поведінки;
- елементи музично-ритмічних рухів;
- засоби художнього самовираження;

уміти:

- сприймати та оцінювати естетичні явища;
- виражати власні емоції через рух;
- виконувати прості танцювальні композиції;
- дотримуватися естетичних норм поведінки;
- проявляти творчість у різних видах діяльності;

виявляти:

- інтерес до мистецтва;
- емоційну чутливість;
- художній смак;

– творчу активність.

Програма розроблена відповідно до Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Державного стандарту початкової освіти та Концепції «Нова українська школа».

Спецкурс розрахований на 32 годин (1 година на тиждень) або інтенсивний курс (18 годин) для реалізації в межах варіативної складової навчальних планів закладів загальної середньої освіти, шкіл мистецтв або гурткової роботи.

У процесі реалізації спецкурсу використовуються різні форми роботи: практичні заняття, творчі вправи, музично-ритмічні вправи, перегляд та обговорення мистецьких творів, імпровізаційні завдання, колективна творча діяльність.

4. Структура спецкурсу

№	Тема	Кіл-ть годин
1	Уявлення про красу та естетичну культуру особистості	2
2	Краса в природі та навколишньому світі	2
3	Мистецтво як засіб формування естетичної культури	2
4	Музика і рух у житті людини	2
5	Основи естетичної культури поведінки	2
6	Роль хореографії у формуванні естетичної культури	2
7	Розвиток емоційної чутливості засобами мистецтва	2
8	Творча діяльність як засіб самовираження	2
9	Формування художнього смаку	2
10	Узагальнення та творче підсумкове заняття	2
11	<i>Практика:</i> Естетичне спостереження, вправи на розвиток емоційного відгуку.	4
12	<i>Практика:</i> Робота над виразністю жестів, створення простих танцювальних етюдів-образів.	4

13	<i>Практика:</i> Танцювальні батли-імпровізації, створення міні-композицій «Моя мрія», «Радість», «Сила».	4
----	---	---

Зміст тем спецкурсу «Естетична культура особистості: шляхи формування»

Тема 1. Уявлення про красу та естетичну культуру особистості (2 год.)

Формування початкових уявлень учнів про красу та естетичну культуру особистості. Ознайомлення з поняттями «краса», «гармонія», «естетика» на доступному для дітей рівні. Розвиток уміння помічати красиві предмети, явища та дії у навколишньому середовищі. Усвідомлення значення краси у повсякденному житті людини. Виконання практичних завдань на визначення красивих і гармонійних об'єктів у довкіллі.

Тема 2. Краса в природі та навколишньому світі (2 год.)

Формування уявлень про красу природних явищ і предметів навколишнього світу. Спостереження за природними об'єктами, визначення їх кольору, форми, руху та звуків. Розвиток уміння бачити красу у природі, довкіллі та предметах повсякденного життя. Виконання творчих завдань на відображення природної краси через рухи, малюнки або словесний опис. Виховання дбайливого ставлення до природи.

Тема 3. Мистецтво як засіб формування естетичної культури (2 год.)

Ознайомлення учнів з різними видами мистецтва: музикою, образотворчим мистецтвом, хореографією, театром. Формування інтересу до мистецтва через перегляд і обговорення доступних для дітей мистецьких творів. Розвиток уміння висловлювати власні враження від побаченого та почутого. Формування емоційного відгуку на мистецькі твори. Виконання творчих вправ за мотивами мистецтва.

Тема 4. Музика і рух у житті людини (2 год.)

Ознайомлення учнів із взаємозв'язком музики та руху. Формування здатності слухати музику та передавати її характер через рухи. Розвиток відчуття ритму, темпу та настрою музики. Виконання музично-ритмічних вправ і рухових завдань відповідно до характеру музичного супроводу. Розвиток емоційної виразності у рухах.

Тема 5. Основи естетичної культури поведінки (2 год.)

Формування уявлень про культуру поведінки як важливу складову естетичної культури особистості. Ознайомлення з правилами ввічливої та охайної поведінки у школі, вдома та громадських місцях. Розвиток навичок доброзичливого спілкування з іншими людьми. Усвідомлення значення охайності та порядку у повсякденному житті. Виконання рольових ігрових вправ, спрямованих на формування культури поведінки.

Тема 6. Роль хореографії у формуванні естетичної культури (2 год.)

Ознайомлення учнів із хореографією як видом мистецтва. Формування інтересу до танцю та рухової діяльності. Розвиток координації рухів, пластичності та виразності. Виконання нескладних танцювальних вправ і композицій. Формування здатності передавати емоції та настрої через рухи. Виховання бажання брати участь у колективній творчій діяльності.

Тема 7. Розвиток емоційної чутливості засобами мистецтва (2 год)

Формування здатності розпізнавати та виражати різні емоції через мистецтво. Ознайомлення учнів із різними емоційними станами, що передаються у музиці, русі та художніх образах. Виконання вправ на відтворення емоцій через рухи, міміку та інтонацію. Розвиток емпатії та здатності співпереживати. Формування позитивного емоційного ставлення до мистецтва.

Тема 8. Творча діяльність як засіб самовираження (2 год.)

Формування уявлень про творчість як спосіб самовираження. Розвиток уяви та фантазії учнів. Виконання творчих завдань на створення рухів,

образів і невеликих композицій. Заохочення до самостійного виконання творчих вправ. Формування впевненості у власних творчих можливостях.

Тема 9. Формування художнього смаку (2 год.)

Формування здатності помічати гармонійні поєднання кольорів, форм і рухів. Ознайомлення з прикладами красивого оформлення предметів і художніх образів. Розвиток уміння висловлювати власну думку щодо естетичних явищ. Виконання завдань на порівняння красивих і менш гармонійних об'єктів. Виховання прагнення до естетично привабливого оформлення власних робіт.

Тема 10. Узагальнення та творче підсумкове заняття (2 год.)

Узагальнення знань, умінь і навичок, отриманих у процесі проходження спецкурсу. Виконання творчих завдань, що поєднують різні види мистецької діяльності. Створення індивідуальних і колективних творчих робіт. Демонстрація результатів діяльності учнів. Формування позитивного ставлення до власних досягнень у сфері естетичного розвитку.

Тема 11. Узагальнення та творче підсумкове заняття (4 год.)

Естетичне спостереження та вправи на розвиток емоційного відгуку

Практичний складник заняття спрямований на актуалізацію емоційно-чуттєвої сфери молодшого школяра та формування навичок перцепції (сприймання) художніх об'єктів. Через метод естетичного споглядання та вправи на «емоційний резонанс» учні вчаться ідентифікувати красу в навколишньому середовищі та творах мистецтва, трансформуючи зовнішні враження у внутрішні переживання. Пріоритетом є розвиток емпатії та здатності дитини до естетичної рефлексії, що стає підґрунтям для подальшого втілення цих емоцій у художньо-руховій діяльності.

Тема 12. Узагальнення та творче підсумкове заняття (4 год.)

Робота над виразністю жестів та створення танцювальних етюдів-образів

Зміст практики зосереджений на опануванні невербальної мови

хореографічного мистецтва як засобу передачі естетичних смислів. Використання вправ на пластичну виразність рук, голови та корпусу дозволяє учням усвідомити жест як художню метафору. Процес створення танцювальних етюдів (наприклад, «Пробудження квітки», «Політ птаха») стимулює перехід від технічного копіювання рухів до свідомого моделювання художнього образу. Це сприяє синтезу музичного сприймання та рухової виразності, що є ключовим показником сформованості естетичної культури.

Тема 13. Узагальнення та творче підсумкове заняття (4 год.)

Танцювальні батли-імпровазації та створення міні-композицій («Моя мрія», «Радість», «Сила») Дане заняття орієнтоване на розвиток творчої суб'єктності та навичок естетичного самовираження учнів. Формат ігрових батлів-імпровацій знімає психологічні бар'єри та стимулює креативну активність, де дитина стає співавтором хореографічного тексту. Самостійна розробка міні-композицій на задані аксіологічні теми («Радість», «Сила») спонукає школярів до пошуку власних оригінальних пластичних рішень. Такий підхід забезпечує трансформацію естетичних знань і цінностей у площину реальної творчої дії, завершуючи цикл формування цілісної естетичної культури особистості.

5. Система оцінювання та критерії успішності

Контроль за рівнем сформованості естетичної культури здійснюється на основі критеріально-рівневого підходу. Оцінюванню підлягає не лише технічна точність рухів, а й артистизм, здатність до емоційної трансформації та естетична вихованість дитини.

Поточний контроль: аналіз виконання творчих завдань та вправ на імпровазацію.

Підсумковий контроль: проведення уроку-вистави «Світ краси моїми очима», де учні презентують власні хореографічні мініатюри.

Методи контролю: поточне спостереження за творчою активністю, самооцінювання учнів (рефлексія), презентація творчих робіт.

Форми підсумкового контролю

Творчий звіт-презентація (відкрите заняття для батьків та вчителів).

Мистецький перформанс (колективна постановка, де учні самі були співавторами).

Захист «Естетичного портфоліо» (щоденник вражень, малюнків до танців або фото з виступів).

6. Методичне та матеріально-технічне забезпечення

- Хореографічний зал, обладнаний дзеркалами та аудіосистемою.
- Комплекс медіа-презентацій «Шедеври світової хореографії».
- Комплект костюмів та реквізиту для творчих імпрровізацій.
- Діагностичний інструментарій (анкети, карти спостережень за естетичним розвитком).

Програма спецкурсу має відкритий характер і може бути адаптована педагогом відповідно до індивідуальних особливостей учнів та творчих можливостей хореографічного колективу

Список використаних джерел

1. Бережна С. І. Виховання естетичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку в мистецькій діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 45. Т. 1. С. 28–32.
2. Бойко Г. М. Художньо-естетичне виховання молодших школярів засобами хореографії в системі позашкільної освіти. *Педагогічний альманах*. 2023. Вип. 54. С. 112–119.
3. Державний стандарт початкової освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
4. Комаровська О. А. Мистецька освіта в початковій школі: зміст, форми та методи естетичного розвитку учнів. Київ : Педагогічна думка, 2019. 148 с.

5. Масол Л. М. Арт-педагогіка : навчальний посібник для студентів педагогічних та мистецьких факультетів. Київ : Генеза, 2021. 240 с.
6. Олексюк О. М. Педагогіка мистецтва: теорія та методика викладання мистецьких дисциплін. Київ : КНУКіМ, 2020. 312 с.
7. Підлипська А. М. Хореографічна культура : теорія, історія, освіта : монографія. Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2019. 215 с.
8. Тарасенко О. В. Формування естетичної культури молодших школярів засобами хореографічного мистецтва : методичні рекомендації для вчителів хореографії. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2018. 86 с.
9. Терещенко Н. В. Естетичне виховання молодших школярів у закладах загальної середньої освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Херсон, 2021. 256 с.
10. Шариков С. М. Теорія і практика хореографічної освіти в Україні : монографія. Київ : НАКККіМ, 2018. 320 с.

Фотоматеріали**Н.1. Фрагменти навчальних занять із хореографії в початковій школі**

Фото 1–2. Урок хореографії у 3-ому класі Миколаївської гімназії № 31
(вчитель хореографії Яневський В.О.)

Н 2. Танцювальні колективи – осередки розвитку естетичної культури молодших школярів (художній керівник Яневський В.О.)

Фото 3–4. Концертні виступи хореографічного ансамблю «Карамельки»

Перелік наукових праць, які відображають основні наукові результати дисертації

Наукові праці, у яких опубліковані наукові результати дисертації

1. Яневський В. О. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2024. Вип. 102. С. 105–108. Фахове видання України Категорії Б. DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.102.22>
2. Султанова Н. В., Яневський В. О. Педагогічні умови формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 15. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14996140> Фахове видання України Категорії Б. (Особистий внесок: у статті виокремлено та схарактеризовано педагогічні умови формування естетичної культури учнів початкової школи).
3. Яневський В. О. Естетична культура як предмет наукових досліджень. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2024. Вип. 98. С. 132–136. Фахове видання України Категорії Б. DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.98.27>
4. Яневський В. О. Теоретичні засади та практичне впровадження педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів засобами хореографії. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*. 2025. № 8. С. 181–185. Фахове видання України Категорії Б. DOI: <https://doi.org/10.32782/ped-uzhnu/2025-8-30>
5. Яневський В. О. Діагностика рівня сформованості естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 7 (53). С. 1095–1103. Фахове

видання України Категорії Б. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7\(53\)-1095-1103](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7(53)-1095-1103)

6. Яневський В. О. Методика формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Перспективи та інновації науки*. 2026. № 1 (59). С. 1095–1103. Фахове видання України Категорії Б. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1\(59\)-1924-1933](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-1924-1933)

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Яневський В. О. Естетична культура молодших школярів: сутність та структура. *Colloquium-journal*. 2025. № 38 (231). С. 41–43. DOI: <https://colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2025/01/Colloquium-journal-2025-231-1.pdf>

8. Яневський В. О. Хореографічна педагогіка крізь призму сьогодення. *Colloquium-journal*. 2023. № 28 (187). С. 18–20. DOI: <https://cyberleninka.ru/article/n/horeografichna-pedagogika-kriz-prizmu-sogodennya>

9. Яневський В. О. Підготовка вчителя хореографії до атестації в закладах загальної середньої освіти в контексті Нової української школи. *Формування професіоналізму фахівця: виклики сьогодення*: зб. наук. ст. за матеріалами XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (21–22 квітня 2023 р., м. Переяслав). Переяслав : Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2023. С. 186–188. DOI: <https://drive.google.com/file/d/1u4TNTAXp3aMbt1Xb8dRD6USrghMq8T9b/view?usp=sharing>

10. Яневський В. О. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. *Орликівські читання – 2024*: матеріали наук.-практ. конф. (17 квітня 2024 р., м. Миколаїв). Миколаїв, 2024. С. 212–215. DOI: <https://mku.edu.ua/wp-content/uploads/2024/07/Zbirnyk-Orlykivski-chytannya-2024.pdf>

11. Яневський В. О. Формування естетичної культури особистості. *The XVII International scientific and practical conference «Students and teachers of*

universities: learning trends» (December 23–25, 2024, Zaragoza, Spain). 2024. С. 158–161. DOI: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2024/12/STUDENTS-AND-TEACHERS-OF-UNIVERSITIES-LEARNING-TRENDS.pdf>

12. Яневський В. О. Метод моделювання у педагогічних дослідженнях. *Актуальні питання розвитку освіти та управління освітніми закладами: матеріали Другої регіональної наук.-практ. конф. молодих науковців* (30 січня 2025 р., м. Херсон). Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2025. С. 276–278. DOI: <https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6eaaf0fa-c643-42c3-bdd9-a57f250c1cd1/content>

13. Яневський В. О. Естетичне виховання в початковій школі: традиції та інноваційні підходи. *Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві в умовах воєнного стану: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф.* (16 травня 2025 р., м. Миколаїв). Миколаїв : Іліон, 2025. С. 287–290. DOI: http://www.mmirl.edu.ua/images/09.06.2025/10.06/Zbrnik-tez-konferenc---2025_A5.pdf

14. Яневський В. О. Проблема формування естетичної культури у молодшому шкільному віці. *Актуальні питання теорії та практики медсестринства, громадського здоров'я та психології в умовах сучасності: зб. матеріалів І Наук. читань* (28 лютого 2025 р., м. Миколаїв). Миколаїв : ПВНЗ «МПУ», 2025. С. 141–143. DOI: <https://surl.li/oytuco>

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

15. Яневський В. О. Навчальні заняття з хореографії як засіб розвитку естетичних почуттів і художнього смаку молодших школярів. *Особистість і соціум (до 100-річчя з дня народження професора Євгена Петухова): матеріали Всеукр. пед. читань* (23–24 жовтня 2025 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2025. С. 128–130. DOI: <https://drive.google.com/file/d/1SnQrTNzwiWs1HEvDir0PewRtd4-ypPC1/view?usp=sharing>

**НОВОМАР'ІВСЬКИЙ ЛІЦЕЙ НОВОМАР'ІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ
ВОЗНЕСЕНСЬКОГО РАЙОНУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

55424 с. Новомар'ївка, пр. Шкільний, 8 e-mail: novomarschool@gmail.com

АКТ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження

Яневського Вячеслава Олександровича з теми «Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки

Цим актом про впровадження засвідчується, що запропоновані аспірантом Яневським В. О. результати дослідження, викладені у дисертації з теми «Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії», впроваджувалось в освітній процес Новомар'ївського ліцею Новомар'ївської сільської ради впродовж 2024 – 2025 навчального року. Було впроваджено різні напрями роботи, методики та форми організації навчального процесу, які сприяють розвитку естетичної свідомості, художнього смаку, емоційного сприймання та загальної культури дітей. У рамках упровадження застосовано такі форми та методи роботи, як-от:

- проведення навчальних занять з хореографії з інтеграцією елементів образотворчого мистецтва та музики;
- впровадження ігрових, інтерактивних та творчих методик, спрямованих на розвиток естетичного сприйняття та емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва танцю;
- організація творчих майстерень, хореографічних етюдів, відкритих занять та міні-виступів учнів та інші.

Пропонована здобувачем система критеріїв оцінювання враховувала не лише технічні, а й емоційно-виразні характеристики виконання учнями завдань.

Результати впровадження результатів дисертаційного дослідження Яневського В. О. засвідчили підвищення рівня естетичної культури молодших школярів, а також зростання їхньої зацікавленості хореографічним мистецтвом, розвиток навичок сценічної виразності, творчого мислення й уміння працювати в команді.

На наш погляд, досвід упровадження є ефективним і може бути рекомендований для подальшого застосування в закладах загальної середньої та мистецької освіти.

Довідку про впровадження розглянуто на педагогічній раді ліцею №7 від 29.05.2025 р.

Директор Новомар'ївського ліцею
Новомар'ївської сільської ради

Олександр НІКОЛІН

ПРИВАТНИЙ ЛІЦЕЙ «ІНВЕНТОР» міста Києва

02095, м. Київ, вул. Дніпровська набережна, 18-А
тел.: +380445772929 e-mail: info@inventorschool.org https: www.inventorschool.org.ua

Вих. №76 від 13.06.2025

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Яневського Вячеслава Олександровича з теми «Формування естетичної
культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії»
(спеціальність 011 – освітні, педагогічні науки)

З метою апробації результатів дисертаційного дослідження Яневським В.О. в приватному ліцеї «Інвентор» м. Київ впродовж 2024 – 2025 рр. проводилась експериментальна робота

У межах освітнього процесу було впроваджено інноваційний підхід до викладання хореографії в молодших класах. Зокрема: розроблено й використано цикл занять, спрямованих на розвиток естетичного сприймання, ритмічності, координації рухів; проведено заняття з використанням елементів української народної хореографії для формування національної естетичної ідентичності; впроваджено елементи арт-терапії для стимулювання емоційного розвитку учнів.

Таким чином, результати наукових досліджень є досить актуальними, мають практичне значення і можуть бути використані у гуртковій роботі та під час навчальних заняттях з ритміки та хореографії. Використання запропонованих методичних підходів сприяло підвищенню рівня естетичної культури молодших школярів, покращенню їхньої емоційної виразності та соціальної адаптації через мистецтво танцю.

Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження Яневського В.О. з теми «Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії» розглянуто та затверджено на педагогічній раді ліцею «Інвентор» (протокол № 09 від 13.06.2025).

Директор ліцею

Аліна АРХІПОВА

ХЕРСОНСЬКИЙ ТАВРІЙСЬКИЙ ЛІЦЕЙ
ХЕРСОНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
вул. Вишнева, 44, м. Херсон, 73042, тел. +380663569211
e-mail: htmlm@ukr.net web-сайт: htmlm.com.ua
код за ЄДРПОУ 21295719

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Яневського Вячеслава Олександровича на тему «Формування естетичної
культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки

Результати дисертаційного дослідження Яневського В.О. на тему «Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії» впроваджено у 2024-2025 рр. в освітній процес Херсонського Таврійського ліцею Херсонської міської ради. Дослідження присвячено виокремленню, теоретичному обґрунтуванню й експериментальній перевірці результативності педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії. Метою експериментального впровадження була актуалізація та розвиток естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії, утвердження їх взаємозв'язку з хореографічною діяльністю та забезпечення механізму самоорганізації цього особистісного духовно-функціонального утворення. В освітній процес було впроваджено педагогічні умови, а також передбачені ними методики, вправи й прийоми, які сприяли підвищенню ефективності практичних, теоретичних і духовних аспектів у системі початкової освіти для формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії.

Запропоновані автором матеріали мають наукове та практичне значення, а проведена робота дає змогу зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження Яневського Вячеслава Олександровича є актуальним, а його результати доцільно впроваджувати в закладах загальної середньої освіти, позакласній та гуртковій роботі задля підвищення ефективності формування естетичної культури школярів засобами хореографічного мистецтва.

Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження Яневського В.О. на тему «Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії» розглянуто на педагогічній раді Херсонського Таврійського ліцею Херсонської міської ради (протокол № 12 від 02.06.2025).

Директор

Анжеліка МЕЛЬНИК

МИКОЛАЇВСЬКА МІСЬКА РАДА МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
МИКОЛАЇВСЬКА ГІМНАЗІЯ № 31 МИКОЛАЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
(МИКОЛАЇВСЬКА ГІМНАЗІЯ № 31 ММР)

вул. Перша Слобідська, 42, м. Миколаїв, 54055, тел. 0(512) 302978

E-mail: nikzso31@gmail.com, Web: <https://sites.google.com/31.mk.ua/nik31/>

Код ЄДРПОУ 24780072

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Яневського В. О. на тему «Формування естетичної культури молодших школярів
у процесі навчальних занять із хореографії» на здобуття наукового ступеня
доктора філософії зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»

Запропоновані рекомендації щодо удосконалення методичного забезпечення формування естетичної культури молодших школярів, що є результатом дисертаційного дослідження Яневського В.О. на тему «Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії», впроваджено впродовж 2024-2025 навчального року, в освітній процес Миколаївської гімназії № 31 Миколаївської області Миколаївської міської ради.

Дослідження присвячено теоретичному обґрунтуванню сутності естетичної культури як педагогічного феномену в молодшому шкільному віці, визначенні педагогічних умов, що сприяють ефективному розвитку естетичних смаків, чуття прекрасного, художньо-рухових умінь здобувачів освіти, розробці й апробації методики хореографічних занять, які інтегрують елементи мистецтва, музики та рухової діяльності для гармонійного розвитку дитини. В освітній процес було впроваджено педагогічні умови, зокрема вправи, методики, міні-тренінги, які сприяли підвищенню вже існуючих практичних аспектів у системі початкової освіти гімназії для формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії.

Актуальність роботи не викликає сумніву. Автор дисертаційного дослідження залучалася до освітнього процесу Миколаївської гімназії № 31 Миколаївської міської ради Миколаївської області та брав участь у проведенні навчальних занять із метою формування естетичної культури учнів та інших навчальних заходах із використанням хореографічного мистецтва. Науковий доробок дисертанта є практично й методично доцільним, може бути успішно використаний педагогічними працівниками в системі загальної середньої освіти та виховної роботи з учнями.

Довідку про впровадження результатів дисертаційного дослідження Яневського В.О. на тему «Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії» розглянуто на педагогічній раді гімназії (протокол № 6 від 06.08.2025)

В.о. директора гімназії

Лариса АНЦИФЕРОВА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76000. Тел. +380963102636, e-mail: office@ksu.kh.ua, http://www.ksu.edu.ua
код за ЄДРПОУ 02125609 р/р UA228201720343111002200000120, UA068201720343120002000000120
банк Держказначейська служба України, м. Київ

«*ОС*» *сесія* 202 5 р. № *03-32/978*
На № _____ від _____ 202 5 р.

Довідка

**про впровадження Яневським Вячеславом Олександровичем
результатів дисертаційного дослідження з теми «Формування естетичної культури
молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії», на здобуття наукового
ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки**

Упродовж 2024-2025 навчального року в освітній процес Херсонського державного університету було впроваджено результати дисертаційного дослідження Яневського Вячеслава Олександровича щодо ознайомлення майбутніх учителів-хореографів з інноваційними підходами до розвитку естетичної культури дітей молодшого шкільного віку, підготовки їх до педагогічної практики та творчої роботи в закладах освіти.

У процесі впровадження на факультеті культури і мистецтв для здобувачів (першого) бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 024 Хореографія в процесі вивчення ОК «Теорія та методика викладання в сфері хореографічної освіти» застосовано навчально-методичні матеріали з методики формування естетичної культури молодших школярів; варіативні форми проведення занять (етюди, хореографічні імпровізації, міждисциплінарна інтеграція); елементи авторської програми з урахуванням вікових, психофізичних та емоційних особливостей дітей, а також систему оцінювання творчої активності та емоційно-ціннісного сприймання мистецтва студентами при плануванні уроків для початкової ланки здобувачів закладів середньої освіти.

Практичне застосування результатів дослідження в межах навчальної дисципліни «Теорія та методика викладання в сфері хореографічної освіти», а також у ході відкритих занять та педагогічної практики здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми Хореографія, було оцінено позитивно, що підтверджує їхню ефективність та доцільність.

Результати впровадження матеріалів дисертації Яневського Вячеслава Олександровича з теми «Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії» затверджено на засіданні кафедри хореографічного мистецтва (протокол № 11 від 02.06.2025 р.).

Перший проректор ХДУ

С.Омельчук

Сергій ОМЕЛЬЧУК

Наталя Терешенко
+80507231740